

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

VELIKO VIJEĆE

PREDMET S.M. protiv HRVATSKE

(Zahtjev br. 60561/14)

PRESUDA

Članak 4. • Pozitivne obveze • Značajni nedostaci u domaćem postupovnom odgovoru na uvjerljivu tvrdnju o trgovanju ljudima i prisilnoj prostituciji potkrijepljenu dokazima *prima facie* • Trgovanje ljudima spada u područje primjene članka 4. ako su zajedno prisutna tri sastavna elementa (radnja, sredstvo i svrha iskorištavanja) njegove međunarodne definicije • Pojam trgovanja ljudima odnosi se na trgovanje ljudima i unutar jedne države i prekogranično, neovisno o tome je li ili nije povezano s organiziranim kriminalom • Pojam „prisilnog ili obvezatnog rada“ uključuje zaštitu od prisilne prostitucije, neovisno o tome je li povezana s kontekstom trgovanja ljudima • Postojanje „trgovanja ljudima“ i/ili prisilne prostitucije činjenično je pitanje koje se treba ispitati u svjetlu svih relevantnih okolnosti • Načela povezana s pozitivnim obvezama država u pogledu trgovanja ljudima primjenjiva su na prisilnu prostituciju • Ocjena poštovanja postupovne obveze usmjerena na značajne nedostatke koji mogu narušiti mogućnost da se istragom utvrde okolnosti predmeta ili odgovorna osoba • Dokazi *prima facie* koji se temelje na „vrbovanju“ putem Facebooka, upotrebi sile, elementima skrivanja i dužničkog ropstva • Optuženik je bio u mogućnosti zauzeti dominantan položaj u odnosu na podnositeljicu zahtjeva i zloupotrijebiti njezin položaj bespomoćnosti • Propust vlasti da prate očite smjerove istrage i pretjerano oslanjanje na iskaz žrtve ne uzimajući u obzir mogući utjecaj psihološke traume

STRASBOURG

25. lipnja 2020.

Ova je presuda konačna, no može biti podvrgnuta uredničkim izmjenama.

U predmetu S.M. protiv Hrvatske,

Europski sud za ljudska prava, zasjedajući u Velikom vijeću u sastavu:

Robert Spano, *predsjednik*,

Jon Fridrik Kjølbro,

Angelika Nußberger,

Ksenija Turković,

Síofra O'Leary,

Vincent A. De Gaetano,

Julia Laffranque,

Valeriu Griţco,

Egidijus Kūris,

Branko Lubarda,

Carlo Ranzoni,

Georges Ravarani,

Pere Pastor Vilanova,

Georgios A. Serghides,

María Elósegui, *suci*,

Arnfinn Bårdsen,

Darian Pavli, *suci*,

i Roderick Liddell, *tajnik*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost 15. svibnja 2019., 8. siječnja i 25. - 26. ožujka 2020. godine,

donosi sljedeću presudu koja je usvojena posljednjeg navedenog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovome predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 60561/14) protiv Republike Hrvatske koji je hrvatska državljanka gđa S.M. („podnositeljica zahtjeva“) podnijela Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija“) dana 27. kolovoza 2014. Predsjednik Velikog vijeća potvrdio je odluku da ime podnositeljice zahtjeva ne bude objavljeno (pravilo 47. stavak 4. Poslovnika Suda).

2. Podnositeljicu zahtjeva, kojoj je odobrena besplatna pravna pomoć, zastupala je gđa S. Bezbradica Jelavić, odvjetnica iz Zagreba. Hrvatsku Vladu („Vlada“) zastupala je njezina zastupnica, gđa Š. Stažnik.

3. Podnositeljica zahtjeva navela je, konkretno, da domaće vlasti nisu djelotvorno primijenile mjerodavne kaznenopravne mehanizme u pogledu njezinih navoda o trgovanju ljudima i/ili iskorištavanju prostitucije, protivno člancima 3., 4. i 8. Konvencije.

4. Zahtjev je dodijeljen Prvom odjelu Suda (pravilo 52. stavak 1. Poslovnika Suda). Dana 19. srpnja 2018. vijeće tog Odjela u čijem su sastavu bili Linos-Alexandre Sicilianos, Kristina Pardalos, Krzysztof Wojtyczek, Ksenija Turković, Armen Harutyunyan, Pauliine Koskelo i Jovan Ilievski,

suci, te Abel Campos, tajnik Odjela, donijelo je presudu. Vijeće je, odlukom većine, zahtjev proglasilo dopuštenim i presudilo da je došlo do povrede članka 4. Konvencije u njegovu proceduralnom aspektu. Suprotstavljeno mišljenje sutkinje Koskelo priloženo je presudi.

5. Dana 19. listopada 2018. Vlada je zatražila da se predmet podnese Velikom vijeću u skladu s člankom 43. Konvencije. Dana 3. prosinca 2018. odbor Velikog vijeća prihvatio je taj zahtjev.

6. Sastav Velikog vijeća određen je sukladno odredbi članka 26. stavaka 4. i 5. Konvencije i pravila 24. Poslovnika Suda. Tijekom drugog vijećanja, Angelika Nußberger, Vincent A. De Gaetano i Julia Laffranque, čiji je mandat prestao tijekom postupka, nastavili su raditi na predmetu (članak 23. stavak 3. Konvencije i pravilo 24. stavak 4.). Robert Spano preuzeo je mjesto predsjednika Velikog vijeća od Angelike Nußberger (pravila 10. i 11.).

7. I podnositeljica zahtjeva i Vlada podnijele su dodatna pisana očitovanja (pravilo 59. stavak 1.) o osnovanosti predmeta. Osim toga, prmjedbe trećih strana dostavili su i Skupina stručnjaka Vijeća Europe za suzbijanje trgovanja ljudima (GRETA); *Clinique doctorale de droit international des droits de l'homme (Faculté de droit d'Aix-en-Provence)*; istraživački centar *L'altro diritto onlus* (Sveučilište u Firenci); i istraživačka skupina Bénédicte Bourgeois (Sveučilište u Michiganu), Marie-Xavière Catto (Sveučilište Paris I Panthéon-Sorbonne) i Michel Erpelding (Institut Max Planck u Luksemburgu za postupovno pravo).

8. Javna rasprava održana je u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu (Human Rights Building) dana 15. svibnja 2019. godine (pravilo 59. stavak 3.).

Pred sudom su nastupili:

(a) *za Vladu*

GĐA Š. STAŽNIK, zastupnica Republike Hrvatske
pred Europskim sudom za ljudska prava, *zastupnica,*
GĐA N. KATIĆ, Ured zastupnika Republike Hrvatske
pred Europskim sudom za ljudska prava,
G. K. NIKOLIĆ, Ured zastupnika Republike Hrvatske
pred Europskim sudom za ljudska prava, *savjetnici;*

(b) *za podnositeljicu zahtjeva*

GĐA S. BEZBRADICA JELAVIĆ, odvjetnica, *punomoćnica.*

Sud je saslušao obraćanja gđe Bezbradice Jelavić i gđe Stažnik, te odgovore gđe Bezbradice Jelavić, gđe Katić i gđe Stažnik na pitanja sudaca.

ČINJENICE

9. Podnositeljica zahtjeva rođena je 1990. godine i živi u Z.

10. Zbog problema u obitelji, od 2000. do 2004. godine živjela je s udomiteljskom obitelji. Potom se preselila u javni dom za djecu i mlade, gdje je ostala dok nije završila stručnu izobrazbu za usluge pripreme i posluživanja hrane i pića. Nakon toga, preselila se kod oca u S. i s njim je živjela, a povremeno je posjećivala majku u Z.

I. KAZNENA PRIJAVA PODNOSITELJICE ZAHTJEVA I ISTRAGA KOJA JE USLIJEDILA

A. Kaznena prijava podnositeljice zahtjeva protiv T.M.-a

11. Dana 27. rujna 2012. godine podnositeljica zahtjeva došla je u policijsku postaju u Z. i na zapisnik podnijela kaznenu prijavu protiv izvjesnog T.M.-a. Navela je da ju je tijekom ljeta 2011. godine T.M. fizički i psihički prisiljavao na prostituciju.

12. Podnositeljica zahtjeva izjavila je da je nešto prije ljeta 2011. godine T.M. stupio s njom u kontakt putem Facebooka i predstavio se kao prijatelj njezinih roditelja. Nakon tog početnog kontakta, oko mjesec dana ili dva mjeseca nastavila je razmjenjivati poruke s T.M.-om o svakodnevnim stvarima. Zatim se u lipnju ili srpnju 2011. godine sastala s T.M.-om i s njim otišla na piće. Tom prilikom T.M. joj je objasnio da joj želi pomoći da pronade posao jer poznaje njezine roditelje. U tu joj je svrhu T.M. ostavio svoj telefonski broj. Već je tom prilikom podnositeljica zahtjeva osjetila da je T.M. netko tko ustraje na tome da bude po njegovom i kome se ne može proturječiti.

13. Podnositeljica zahtjeva dalje je navela da je nakon tog sastanka nastavila razmjenjivati poruke s T.M.-om putem Facebooka. Budući da nije imala razloga sumnjati u T.M.-ove namjere, oko dva tjedna nakon prvog sastanka kontaktirala je T.M.-a te su se odlučili ponovno sastati. Kad su se taj put sastali, T.M. joj je rekao da će je odvesti kod jednog muškarca kojem bi trebala pružiti seksualne usluge za novac. T.M. je objasnio da ona treba naplatiti 400,00 hrvatskih kuna (HRK; približno 50,00 eura (EUR)) za svoje usluge i da njemu treba dati polovicu tog novca. Rekla je T.M.-u da ne želi to učiniti. T.M. joj je zatim rekao da to mora raditi samo dok joj ne pronade pravi posao. Budući da je ranije shvatila da T.M. nije osoba kojoj netko može reći „ne“, iz straha je pristala poći s njim i sastati se s tim muškarcem.

14. T.M. ju je zatim u svom automobilu odvezao u mjesto u blizini Zap. (grad blizu Z.) gdje ju je muškarac čekao u jednoj kući. Podnositeljica zahtjeva objasnila je tom muškarcu što se događa i on nije inzistirao na odnošaju s njom, ali je rekao da će joj dati 400,00 kuna. T.M. je slušao taj razgovor s druge strane vrata i, nakon što je muškarac napustio prostoriju, T.M. je ošamario podnositeljicu zahtjeva i rekao joj da nikad ne smije razgovarati s klijentima i da ga treba slušati i raditi samo ono što joj on kaže.

15. Podnositeljica zahtjeva nadalje je objasnila da je nakon tog incidenta T.M. svaki dan dolazio po nju na mjesto gdje je živjela u Z. i odvezio je u svom automobilu da pruža seksualne usluge muškarcima koji su se javili na oglas na jednoj društvenoj mreži. Nakon nekog vremena, dao joj je mobilni telefon kako bi je klijenti mogli kontaktirati te ju je i dalje vozio na susrete s klijentima na razna mjesta. Nedugo nakon toga, T.M. je unajmio stan u Z. (podnositeljica zahtjeva navela je adresu) u kojem je nastavila pružati seksualne usluge muškarcima. Taj je smještaj omogućio T.M.-u da je neprestano drži pod kontrolom jer je uvijek bio u stanu i rekao je da će postaviti kamere kako bi mogao znati što se događa. Podnositeljica zahtjeva bojala se T.M.-a jer je rekao da je isto učinio nekim drugim djevojkama koje je fizički kažnjavao ako ga ne bi slušale. T.M. je i nju fizički kažnjavao kad bi mu se suprotstavila oko nečega. Ako bi odbila pružiti seksualne usluge drugim muškarcima, istukao bi je.

16. Podnositeljica zahtjeva navela je i da je početkom rujna 2011. godine, kad je znala da T.M. dulje vrijeme neće biti u stanu, napustila stan i otišla u kuću svoje prijateljice M.I. Objasnila je M.I. što joj se dogodilo. Nakon što je shvatio da ga je napustila, T.M. ju je prvo počeo kontaktirati putem Facebooka, tražeći da se vrati i govoreći joj da je voli i da nikad više neće morati pružati seksualne usluge. Budući da podnositeljica zahtjeva nije odgovorila na te poruke, T.M. joj je počeo prijetiti, govoreći da će ju pronaći i da će ona i njezini roditelji „platiti“ za sve. Podnositeljica zahtjeva nastavila je ignorirati te poruke pa ih je T.M. nakon nekog vremena prestao slati. Godinu dana kasnije, a dva tjedna prije nego što je podnositeljica zahtjeva podnijela kaznenu prijavu, T.M. ju je ponovno kontaktirao putem Facebooka, spominjući njezinu majku. Zbog svega toga podnositeljica zahtjeva bojala se za vlastitu sigurnost i sigurnost svojih roditelja i sestre.

17. Podnositeljica zahtjeva na kraju je objasnila da je prosječno imala jednog klijenta dnevno jer bi, kad T.M. nije bio u blizini, isključila telefon i deaktivirala oglas tako da je klijenti ne bi mogli kontaktirati. Ukupno je imala nekih trideset klijenata i zaradila je približno 13.000,00 kuna (približno 1.700,00 eura). Polovicu tog iznosa dala je T.M.-u.

B. Preliminarna policijska istraga

18. Istog dana kad je podnositeljica zahtjeva podnijela kaznenu prijavu, policija je obavijestila Općinsko državno odvjetništvo u Z. (dalje u tekstu: „Državno odvjetništvo“) da je podnesena prijava i da provodi preliminarnu istragu.

19. Dana 10. listopada 2012. godine, postupajući po nalogu Županijskog suda u Z. (dalje u tekstu: „Županijski sud“), policija je provela pretragu prostora T.M.-a i njegova automobila. U automobilu je policija pronašla i oduzela kondome. Tijekom pretrage prostora T.M.-a, policija je oduzela dvije

automatske puške i pripadajuće streljivo, ručnu bombu i nekoliko mobilnih telefona.

20. Policija je utvrdila i da je T.M. zabilježen u policijskoj evidenciji kao počinitelj kaznenih djela podvođenja i silovanja. U njegovoj kaznenoj evidenciji, koju je pribavilo Državno odvjetništvo, navedeno je da je 2005. godine T.M. bio osuđen za kazneno djelo podvođenja uporabom sile, na temelju članka 195. stavaka 2. i 3. Kaznenog zakona (vidi stavak 96. ove presude), i silovanja na temelju članka 188. stavka 1. Kaznenog zakona i da mu je bila izrečena kazna zatvora u trajanju od šest i pol godina.

21. Dana 10. listopada 2012. T.M. je uhićen i ispitan od strane policije. Utvrđeno je da je T.M. prošao obuku za policijskog službenika. Opovrgnuo je navode podnositeljice zahtjeva i izjavio je da je sve to bio pokušaj podnositeljice zahtjeva i njezine majke da mu se osvete zbog teškog odnosa koji je imao s majkom podnositeljice zahtjeva.

22. Dana 11. listopada 2012. godine policija je kaznenu prijavu podnositeljice zahtjeva i sve prikupljene dokaze prosljedila Državnom odvjetništvu. Policija je prigovor podnositeljice okvalificirala na temelju članka 195. stavka 3. Kaznenog zakona (podvođenje uporabom sile). T.M. je i doveden pred istražnog suca Županijskog suda koji mu je odredio istražni zatvor. Ostao je u istražnom zatvoru do kraja kaznenog postupka koji se protiv njega vodio na Općinskom sudu.

C. Istraga koju je provelo Državno odvjetništvo

1. Ispitivanje T.M.-a

23. Dana 11. listopada 2012. Državno odvjetništvo ispitalo je T.M.-a. On je ponovio tvrdnje koje je iznio tijekom ispitivanja od strane policije. Objasnio je i da ga je podnositeljica zahtjeva kontaktirala jer je od njega zatražila da je zaštiti od druge osobe za koju se bavila prostitucijom. T.M. je negirao da joj je ikad predložio da se bavi prostitucijom za njega. Naglasio je i da je podnositeljica zahtjeva unajmila stan u Z. i da joj je on za to pozajmio novac koji mu je onda kasnije vratila. T.M. je nadalje objasnio da je podnositeljicu znao nekamo odvesti na njezin zahtjev. Međutim, nije mu rekla kamo ide, ali je sumnjao da se možda bavi prostitucijom. T.M. je naveo da nije živio s podnositeljicom zahtjeva u istom stanu. Samo bi povremeno ondje proveo noć kad bi ga ona pozvala jer su bili u vezi. T.M. je priznao da je možda jednom udario podnositeljicu zahtjeva, ali to zato što ga je izazvala. Negirao je da joj je dao mobilni telefon jer je imala svoj vlastiti telefon.

2. Ispitivanje podnositeljice zahtjeva

24. Dana 16. listopada 2012., u kontekstu istrage protiv T.M.-a, Državno odvjetništvo ispitalo je podnositeljicu zahtjeva. Podnositeljica zahtjeva obaviještena je o svim pravima koje ima kao žrtva kaznenog djela na temelju

članka 43. stavka 1., članka 45. i članka 52. stavka 4. Zakona o kaznenom postupku (vidi stavak 98. ove presude). Izjavila je da je shvatila uputu i nije iznijela nikakav poseban zahtjev u tom pogledu.

25. Tijekom ispitivanja, podnositeljica zahtjeva ponovila je svoju izjavu o prvotnom kontaktu s T.M.-om (vidi stavke 12. - 13. ove presude). Objasnila je da joj je u proljeće 2011. godine T.M. počeo govoriti da joj može pronaći posao u trgovačkom centru. Budući da nije bila zaposlena, počela je intenzivnije komunicirati s njim. U tom kontekstu, sastajala se je s T.M.-om u raznim prigodama u kafićima, a on je i dalje govorio da joj može pronaći posao. Nije imala razloga sumnjati u njegove namjere.

26. Podnositeljica zahtjeva pružila je i daljnje pojedinosti o incidentu kad ju je T.M. odveo da pruži seksualne usluge muškarcu u kući blizu Zap. Navela je da se to dogodilo početkom srpnja 2011. godine i da ju je T.M. onamo odveo, na prijevaru je uvjerivši da je vodi prijatelju koji joj može pronaći posao. Podnositeljica zahtjeva ponovila je svoj iskaz u pogledu događaja u kući i toga kako muškarac nije inzistirao na spolnom odnosu, ali joj je svejedno platio 400,00 kuna. Ponovila je i da je T.M. uletio u sobu u kojoj se nalazila s muškarcem i da je počeo vikati na nju, a nakon toga ju je ošamario. Nadalje, na putu u Z., T.M. joj je prijetio da će je izbaciti iz automobila na autocesti jer je počela ispitivati što se događa.

27. Podnositeljica zahtjeva nadalje je objasnila da ju je T.M. opet kontaktirao sljedeći dan te joj je rekao da trebaju razgovarati o onome što se dogodilo. Pristala je sastati se s njim, ali nisu razgovarali o onome što se dogodilo jer je on izbjegavao tu temu. Nekoliko dana kasnije T.M. joj je dao mobilni telefon. Objasnio je da će je klijenti koji traže seksualne usluge kontaktirati na taj broj. T.M. je također rekao podnositeljici zahtjeva da muškarcima koji će je kontaktirati mora dati svoj fizički opis te naplatiti 400,00 kuna za pola sata seksualnih usluga ili 600,00 kuna (približno 80,00 eura) za sat vremena te da polovicu tog novca mora predati T.M.-u. Podnositeljica zahtjeva pristala je na sve to jer se bojala da će je T.M. opet napasti i da će njezinim roditeljima reći što se događa.

28. Podnositeljica zahtjeva ustvrdila je i da su muškarci koji bi je kontaktirali objasnili da su oglas vidjeli na internetu. Desetak dana nakon incidenta u Zap., T.M. je unajmio stan (podnositeljica je navela adresu) u kojem su zatim podnositeljica zahtjeva i T.M. zajedno živjeli. U tom je stanu pružala seksualne usluge, a ponekad bi je T.M. odvezao klijentima. Budući da je T.M. živio u istom stanu s njom, kontrolirao je sve što ona radi. Ako bi odbila spolni odnos s drugim muškarcima ili s njim ili ako bi razgovarala s klijentima, T.M. bi je pretukao. Tukao ju je svakih nekoliko dana. Ponovila je iskaz o iznosu novca koji je zaradila i naglasila je da je polovicu tog iznosa dala T.M.-u.

29. Na pitanje zašto se ranije nije obratila policiji, podnositeljica zahtjeva odgovorila je da se bojala T.M.-a i da ju je držao pod kontrolom. Međutim, jednom prilikom, kad T.M. nije bio u stanu, a ostavio je ključ, nazvala je

prijateljicu M.I. i od nje zatražila pomoć. M.I. je znala da ona muškarcima pruža seksualne usluge za novac protiv svoje volje i da je u nevolji. Nakon tog razgovora, T., dečko M.I., došao je taksijem, pomogao podnositeljici zahtjeva da pokupi svoje stvari te ju je odveo kući M.I., gdje je ostala nekoliko dana.

30. Podnositeljica zahtjeva nadalje je navela da ju je, nakon što ga je napustila, T.M. prvo počeo kontaktirati putem Facebooka, tražeći da mu se vrati i govoreći joj da je voli. Budući da podnositeljica zahtjeva nije odgovorila na te poruke, T.M. je počeo prijetiti da će njezinim roditeljima reći što je sve učinila. Doista se bojala da bi to mogao učiniti pa je odlučila podnijeti kaznenu prijavu kako bi okončala sve što se događalo.

31. Podnositeljica zahtjeva izjavila je i da joj je T.M. rekao da je ranije imao djevojku, A., koju je tretirao na isti način. Na Facebooku je saznala i da je T.M. kasnije imao drugu djevojku koja se bavila prostitucijom. T.M. je rekao podnositeljici zahtjeva da je te djevojke snimao i kažnjavao ih kad su bile bezobrazne. Zaprijetio je i da će isto učiniti podnositeljici. T.M. joj je sve to rekao kako bi slomio njezinu volju da mu se suprotstavi.

3. Ispitivanje M.I.

32. Dana 6. studenog 2012. Državno odvjetništvo ispitalo je M.I. Izjavila je da nikad nije upoznala T.M.-a, ali da joj je podnositeljica zahtjeva prijateljica te da je poznaje otprilike dvije godine. Posljednji kontakt M.I. s podnositeljicom zahtjeva (prije nego što je podnositeljica došla u njezin stan) dogodio se osam ili devet mjeseci ranije.

33. M.I. je objasnila da je krajem ljeta 2011. godine podnositeljica zahtjeva iznenada došla njezinoj kući s torbom sa svojim stvarima. M.I. je tada saznala da se podnositeljica zahtjeva dogovorila s majkom M.I. da ostane s njima, no ona (M.I.) nije znala nikakve pojedinosti o tome jer nije bila u dobrim odnosima sa svojom majkom. Isto tako, dečko M.I. (čije je puno ime i adresu navela) rekao joj je da je razgovarao s podnositeljicom zahtjeva. Međutim, M.I. je ubrzo nakon toga prekinula s dečkom pa nisu razgovarali o pojedinostima njezova kontakta s podnositeljicom.

34. M.I. je dalje navela da joj je podnositeljica zahtjeva rekla za T.M.-a, od kojeg je pobjegla jer se više nije željela baviti prostitucijom za njega. Prije nego što je podnositeljica došla u njezin stan, M.I. je znala da se podnositeljica zahtjeva bavi prostitucijom, ali nije znala gdje ni za koga podnositeljica to radi. Tek je tada M.I. saznala da podnositeljica to radi za T.M.-a. Prema navodima M.I., podnositeljica zahtjeva bila je vrlo potresena i uplašena. Rekla je M.I. da ju je T.M. više puta tukao, promatrao ju je kroz ključanicu dok je pružala seksualne usluge klijentima, a potom bi je pretukao jer nije bila u položaju koji je odobravao.

35. M.I. je navela i da je, prema njezinu shvaćanju, podnositeljica zahtjeva dobrovoljno pružala seksualne usluge jer je trebala novac. Podnositeljica zahtjeva rekla joj je da je s T.M.-om imala dogovor da radi za

njega i da dijele novac, da je imala mobilni telefon na koji su je klijenti mogli zvati te da je postojao mali oglas putem kojeg su je klijenti kontaktirali kako bi dogovarali susrete. Podnositeljica zahtjeva rekla je da joj je T.M. dao taj mobilni telefon te da je on postavio oglas.

36. M.I. je nadalje navela da se ne može sjetiti je li joj podnositeljica rekla da je pružala otpor T.M.-u. Točno je da je podnositeljica zahtjeva rekla da nije željela „to raditi“, ali prema M.I.-inom shvaćanju, to je prije značilo da je podnositeljica zahtjeva „to radila“ jer nije imala drugog načina da zaradi novac. Podnositeljica zahtjeva također joj je rekla da bi je T.M. ošamario zbog neznatnih razloga za koje (podnositeljica zahtjeva) to nije očekivala. Podnositeljica zahtjeva rekla je M.I. i da bi je, kad bi odbila seksualne odnose s njim, T.M. tukao i podnositeljica zahtjeva nije znala što će ga potaknuti da ponovno eksplodira. Prema saznanjima M.I., T.M. je podnositeljici zahtjeva rekao i da je imao još jednu djevojku koja je radila za njega i koju je također tukao. Podnositeljica zahtjeva rekla je M.I. da je iskoristila priliku da pobjegne od T.M.-a dok nije bio u stanu u kojem su živjeli.

37. M.I. je izjavila i da je podnositeljica zahtjeva ostala kod nje i njezine majke više od pola godine te da je T.M. nastavio kontaktirati podnositeljicu putem Facebooka. M.I. je vidjela poruke koje je slao, a poruke su sadržavale prijetnje upućene podnositeljici i njezinoj majci. Slao je i poruke u kojima je govorio da je voli i molio je da mu se vrati.

D. Optužnica protiv T.M.-a

38. Dana 6. studenog 2012. godine Državno odvjetništvo podiglo je optužnicu protiv T.M.-a na Općinskom kaznenom sudu u Z. (dalje u tekstu: „Općinski sud“) zbog podvođenja uporabom sile kao težeg kaznenog djela podvođenja, kažnjivog na temelju članka 195. stavka 3. Kaznenog zakona (vidi stavak 96. ove presude).

39. U optužnici je navedeno da je T.M., kako bi ostvario imovinsku korist, obmanuo podnositeljicu zahtjeva da povjeruje da će joj pronaći posao. Međutim, nakon toga ju je odveo da pruži seksualne usluge muškarcu u Zap. Budući da je podnositeljica zahtjeva odbila to učiniti, T.M. ju je udario, a zatim joj je, na putu natrag u Z., prijetio da će je izbaciti iz automobila. Ubrzo nakon toga, T.M. je podnositeljici zahtjeva dao mobilni telefon da se javlja na pozive klijenata. Rekao joj je i kako da naplati seksualne usluge te da njemu dade polovicu novca. Prema navodima u optužnici, podnositeljica zahtjeva na to je pristala iz straha. T.M. je zatim vozio podnositeljicu na adrese klijenata na kojima je pružala seksualne usluge za novac, a nakon nekog vremena unajmio je stan u Z. u kojem je podnositeljica nastavila pružati seksualne usluge brojnim muškarcima. T.M. je podnositeljicu zahtjeva držao pod nadzorom, a rekao joj je i da je tukao druge djevojke koje nisu činile što je od njih zatražio. Kad mu se podnositeljica usprotivila, rekavši da više ne želi pružati seksualne usluge, T.M. ju je udario. Stoga je iz

straha nastavila muškarcima pružati seksualne usluge za novac do rujna 2011. godine kad je pobjegla iz stana.

40. U optužnici se pozivalo na iskaz podnositeljice zahtjeva i smatralo se da je potvrđen iskazom M.I. U optužnici se smatralo da je obrana T.M.-a, iako je opovrgnuo da je počinio to kazneno djelo, u biti još i učvrstila iskaz podnositeljice zahtjeva.

41. Dana 22. studenog 2012. izvanraspravno vijeće Općinskog suda potvrdilo je optužnicu te je predmet uputilo na suđenje.

II. KAZNENI POSTUPAK PROTIV T.M.-A

A. Prvo ročište

42. Prvo ročište pred Općinskim sudom zakazano za 12. prosinca 2012. godine odgođeno je jer je T.M. tvrdio da štrajka glađu i stoga ne može sudjelovati u postupku. Sudac koji je vodio postupak odredio je vještačenje kako bi se utvrdilo može li T.M. sudjelovati u suđenju.

43. Vještačenjem je utvrđeno da je T.M. godinama radio kao policijski službenik i da je bio pripadnik specijalne policije tijekom rata u Hrvatskoj 1990-ih godina. Povukao se iz policije 2001. godine. Pati od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) povezanog s njegovim sudjelovanjem u ratu, a razvio je i poremećaj ličnosti. Nekoliko je godina bio na psihijatrijskom liječenju. Prema izvješću vještaka, sposobnost T.M.-a da shvati prirodu osporenih djela bila je umanjena, ali ne značajno. U izvješću je stoga preporučeno da se, u slučaju osude, donese nalog za obavezno psihijatrijsko liječenje. U izvješću se smatralo i da T.M. može sudjelovati u postupku i pratiti njegov tijek.

B. Drugo ročište (podnesak obrane T.M.-a)

44. Na ročištu održanom 14. siječnja 2013. godine T.M. je izjavio da se ne osjeća krivim. Zanimkao je da je podnositeljicu zahtjeva prisilio na prostituciju. Potvrdio je da je kontaktirao podnositeljicu putem Facebooka jer je prepoznao njezino prezime s obzirom na to da je poznavao njezinu majku. Nakon što su nekoliko puta razmijenili poruke putem Facebooka, T.M. i podnositeljica zahtjeva počeli su se viđati, a podnositeljica mu je rekla da nema novca i da joj je potreban posao te da ima neke dugove. Rekla je i da strahuje od dotičnog B.-a, kojeg je T.M. poznavao iz zatvora pa mu je bilo jasno „što je podnositeljica radila“. Štoviše, rekla je da je sačuvala podatke za kontakt svojih klijenata koje je dobila od B.-a. Podnositeljica zahtjeva također je zatražila od T.M.-a da joj pozajmi novac kako bi unajmila stan, što je on i učinio, te je kasnije vratila pozajmljeni iznos u dvije rate. Podnositeljica zahtjeva rekla je i da će pokušati naći posao.

45. T.M. je nadalje izjavio da su se, nekoliko tjedana nakon što je upoznao podnositeljicu zahtjeva, upustili u vezu. Podnositeljica zahtjeva zatražila je da je automobilom odveze na određene adrese, a u pet ili šest navrata to je i učinio. Znao je da tamo odlazi pružati seksualne usluge za novac. Međutim, nije znao koliko je zarađivala od pružanja usluga. T.M. je potvrdio da je jednom udario podnositeljicu zahtjeva jer je došlo do nesuglasica između njih u pogledu „posla“, a ona ga je izazvala. Naveo je da je riječ bila o tome da je podnositeljica zahtjeva rekla da je pronašla posao u pekarnici, ali da ne želi raditi. T.M.-u se nije svidio njezin stav pa je došlo do svađe i, budući da se nije mogao kontrolirati, udario ju je. Kasnije je podnositeljici pronašao posao u restoranu u Zap., ali ona je tada nestala. To se dogodilo u kolovozu 2011. godine i jedino što je pronašao u stanu koji je unajmila bila je poruka vlasnice stana naslovljena na podnositeljicu zahtjeva.

46. Na pitanje suca koji je vodio postupak, T.M. je objasnio da nije živio s podnositeljicom u stanu koji je unajmila, već bi samo ponekad ondje proveo noć. Imao je ključeve tog stana. Ponekad bi podnositeljica zahtjeva išla sama posjetiti svoje klijente ili liječnika ili svoje prijatelje, a kasnije bi obavijestila T.M.-a da ima nešto novca. T.M. nije mogao objasniti zašto je pristao na to da podnositeljica zahtjeva pruža seksualne usluge drugim muškarcima kad je bio u vezi s njom. Naglasio je da je željela biti neovisna i zarađivati vlastiti novac pa se on nije htio miješati u to. Objasnio je i da je koristio samo jedan mobilni telefon i da su mobilni telefoni koje je policija pronašla tijekom pretrage bili njegovi stari telefoni koje više nije koristio.

47. Na pitanje tužitelja, T.M. je opovrgnuo da je podnositeljici zahtjeva dao bilo kakav mobilni telefon. Prema njegovim navodima, imala je dva vlastita mobilna telefona. T.M. je naveo i da mu je podnositeljica zahtjeva u dva ili tri navrata dala nešto novca za gorivo jer ju je znao nekamo odvesti vozio uokolo. Međutim, neprestano se žalila da nema novca pa joj je i on davao novac. T.M. nije imao dojam da ga se podnositeljica zahtjeva boji jer nije bila osoba koja bi se ikoga bojala.

48. Nakon ispitivanja T.M.-a, tužitelj je zatražio da se podnositeljica zahtjeva i M.I. saslušaju u svojstvu svjedokinja. Obrana se složila i nije iznijela nikakav drugi dokazni prijedlog. Raspravni sud prihvatio je prijedlog stranaka i zakazao sljedeće ročište za 29. siječnja 2013. godine.

C. Treće ročište (iskazi podnositeljice zahtjeva i M.I.)

49. Poziv za ročište dostavljen podnositeljici zahtjeva sadržavao je detaljne informacije o pravima koje ima kao žrtva, kao što su psihološka i praktična podrška te mogućnost obraćanja Odjelu za organiziranje i pružanje podrške svjedocima i žrtvama pri Općinskom sudu. Pruženi su joj i kontaktni podaci tog Odjela.

50. Na ročištu 29. siječnja 2013. godine Općinski sud saslušao je podnositeljicu zahtjeva i M.I. Podnositeljica zahtjeva bila je u pratnji odvjetnika kojeg joj je dodijelila nevladina organizacija Centar Rosa.

51. Prije nego što je dala iskaz, podnositeljica zahtjeva rekla je raspravnom sudu da se boji T.M.-a. On je zatim udaljen iz sudnice, a podnositeljica zahtjeva dala je iskaz u njegovoj odsutnosti.

1. Iskaz podnositeljice zahtjeva

52. Tijekom ispitivanja, podnositeljica zahtjeva ponovila je iskaz koji je dala tijekom istrage (vidi stavke 25. - 31. ove presude) i navela je da želi pojasniti određene aspekte tog iskaza. S tim u vezi, objasnila je da se prije incidenta u Zap. tri ili četiri puta sastala s T.M.-om na kavi i da su razmjenjivali poruke na Facebooku. Obećao je da će dati sve od sebe da joj pronađe posao konobarice ili posao u trgovini. Podnositeljica zahtjeva nadalje je pojasnila da je T.M., kad ju je odveo da vidi muškarca u Zap., rekao da će s njim popiti kavu. U kući je muškarac vidio kako je T.M. šamara. U pogledu događaja koji su se dogodili na povratku u Z., podnositeljica zahtjeva objasnila je da je željela pobjeći od T.M.-a, ali ju je on uspio uhvatiti te ju je prisilio da ostane u automobilu. Sljedeći dan, kad su se sastali, nisu razgovarali o tim događajima, već o njezinim pokušajima da nađe posao. Podnositeljica zahtjeva objasnila je i da je pristala useliti se u stan koji je T.M. pronašao, a da on nije primijenio nikakvu silu protiv nje. To je učinila kako bi zaštitila cimericu s kojom je tada živjela. T.M. je komentirao da je zgodna, a podnositeljica zahtjeva pokušala je izbjeći da se njezina cimerica u sve to uvuče i završi kao ona (podnositeljica zahtjeva).

53. Na pitanje suca koji je vodio postupak, podnositeljica je objasnila da je, kada je T.M. za nju unajmio stan, mogla pretpostaviti što se od nje očekuje da ondje radi, odnosno da pruža seksualne usluge. Pristala je pružati seksualne usluge drugim muškarcima jer ga se bojala. Prijetio je i da će sve reći njezinim roditeljima i da će se pobrinuti da njezina majka završi u zatvoru. Podnositeljica zahtjeva ponovila je i svoj iskaz koji je dala tijekom istrage o broju klijenata koje je imala i novcu koji je zaradila, od kojeg je polovicu dala T.M.-u.

54. Podnositeljica zahtjeva nadalje je navela da je T.M. bio prisutan u stanu kad je pružala seksualne usluge drugim muškarcima. Ponekad bi je promatrao kroz ključanicu te bi je ošamario ako bi odbila biti s klijentom ili imati odnošaj na način na koji je T.M. želio. Bila je prisiljena i imati spolni odnos s T.M.-om. Nije zatražila liječničku pomoć niti se obratila policiji jer nije mogla izaći iz stana.

55. Na daljnje pitanje suca koji je vodio postupak, podnositeljica zahtjeva navela je da nije znala ništa o prošlosti T.M.-a kad su prvi put stupili u kontakt. On je u to vrijeme znao da je nezaposlena i obećao je da će joj pokušati naći posao. U pogledu incidenta u Zap., podnositeljica zahtjeva

ponovila je iskaz koji je dala tijekom istrage. Objasnila je da je T.M.-u dobrovoljno dala novac koji je primila od muškarca.

56. Podnositeljica zahtjeva objasnila je i da je prihvatila mobilne telefone koje je T.M. nabavio za kontakt s klijentima jer ga se bojala. Kasnije, kad više nije živjela u stanu koji je T.M. unajmio, podnositeljica zahtjeva saznala je od T.M.-a da je njezina majka protiv njega ranije bila podnijela prijavu (podnositeljica zahtjeva nije navela zbog čega) i da je bio u zatvoru. Podnositeljica zahtjeva navela je i da je samo ona odgovarala na pozive klijenata. Klijenti bi ponekad dolazili u stan ili bi je T.M. vozio na sastanak s njima. U stanu je živjela s T.M.-om iako je ona trebala plaćati stanarinu, a to je i činila. Nije imala ključeve tog stana. Imala je jedan mobitel koji joj je T.M. dao i imala je svoj mobitel, ali nije imala novca na SIM kartici na bonove. U stanu je ostala otprilike mjesec i pol dana. Nije pokušala pobjeći jer se bojala T.M.-a. Nije pokušala ni obratiti se policiji jer je T.M. rekao da ima veze u policiji i da bi vrlo brzo saznao ako bi ga prijavila.

57. Što se tiče njezina bijega iz stana, podnositeljica zahtjeva objasnila je da je jednom iskoristila činjenicu da je T.M. neko vrijeme bio odsutan iz stana i da je ključ bio ostavljen u ulaznim vratima. Tada je nazvala prijateljicu M.I., s kojom je stupila u kontakt putem interneta petnaestak dana ranije, kada je rekla M.I. da je u nevolji i da će joj trebati njezina pomoć. Kad je nazvala M.I., podnositeljica je razgovarala s M.I. i njezinom majkom. Nije navela nikakve pojedinosti, već je samo rekla da boravi s muškarcem u stanu i bavi se prostitucijom te da želi pobjeći. Dogovorile su se da će T., sada već bivši dečko M.I., taksijem doći po nju. Podnositeljica zahtjeva objasnila je da je ranije kontaktirala T.-a putem Facebooka, ali mu nije rekla ništa o svojoj situaciji. Kad ju je T. odveo kod M.I., podnositeljica zahtjeva ondje je zatekla M.I. i njezinu majku. Ostala je s njima desetak dana i ispričala je M.I. što joj se dogodilo. U međuvremenu je kontaktirala i vlasnicu stana u kojem je boravila s T.M.-om u vezi sa stanarinom i time kako može pokupiti neke svoje stvari koje je ondje ostavila.

58. Na pitanje suca, podnositeljica zahtjeva objasnila je da nije pokušala pobjeći od T.M.-a kad ju je odvodio iz stana na sastanke s klijentima jer je bila sigurna da će je pronaći, a i strogo je nadzirao vrijeme koje je provodila s klijentima. Podnositeljica zahtjeva izjavila je i da joj je T.M. rekao da je isto učinio jednoj drugoj djevojci. Kad je bila suočena s tvrdnjama obrane T.M.-a, podnositeljica zahtjeva opovrgnula je da joj je T.M. ikada pozajmio novac da plati stanarinu. Rekla je da ne poznaje nikoga pod imenom B. i negirala je da je imala kontaktne podatke klijenata. Izjavila je i da joj T.M. nikada nije rekao da joj je našao posao u restoranu u Zap. Kasnije, kad ga je već napustila, poslao joj je nekoliko poruka putem Facebooka, navodeći da joj je našao posao u trgovini.

59. Podnositeljica zahtjeva navela je i da T.M.-a isprva, kad je pobjegla od njega, nije željela prijaviti policiji. Međutim, nakon što je otišla, T.M. ju je nastavio kontaktirati putem Facebooka, vlastima je prijavio da njezina

majka zanemaruje i zlostavlja svoju mlađu kćer i prijetio je da će joj, čim nađe posao ili nastavi sa školovanjem, sve uništiti. Stoga ga je odlučila prijaviti policiji. Podnositeljica zahtjeva objasnila je i da se, nakon što je napustila T.M.-a, bojala izaći u javnost i da je osjećala strah svaki put kad bi ugledala automobil sličan T.M.-ovom.

60. Na pitanje tužitelja, podnositeljica zahtjeva izjavila je da se jako bojala T.M.-a. Nikad nije znala kako će on reagirati i bojala se za svoj život jer je prijetio da će je nasmrtno pretučiti. Isto tako, tukao bi je kad bi odbila imati spolni odnos s njim. Tukao ju je i kad mu je rekla da više ne želi pružati seksualne usluge. Štoviše, obmanuo ju je rekavši da će seksualne usluge morati pružati samo nekoliko dana i da će joj naći pravi posao. U pogledu podjele novca, podnositeljica zahtjeva objasnila je da bi prvo sav novac koji je prikupila od klijenta predala T.M.-a, a on bi joj onda dao dio. T.M. je postavio i neka pravila o načinu na koji joj je bilo dopušteno pružati seksualne usluge. Kad ne bi poslušala ili bi pružala seksualne usluge na način koji se njemu nije svidio, tukao bi je. Također ju je fotografirao golu te je objavio te fotografije uz oglas. Nije prigovorila kad ju je fotografirao jer se bojala. Zatim je zaprijetio da će fotografije pokazati njezinim roditeljima.

61. Na pitanje njezina odvjetnika, podnositeljica zahtjeva izjavila je da joj se T.M. prvotno predstavio kao bivši policijski službenik i da joj je rekao da je bio u ratu s njezinim ocem. Kasnije je rekao da poznaje ljude u svakoj policijskoj postaji i da će joj „podmetnuti“ ako ga pokuša prijaviti.

62. Na pitanje branitelja, podnositeljica zahtjeva izjavila je da nakon prvog kontakta s T.M.-om nije pokušala stupiti u kontakt s majkom kako bi provjerila poznaje li ga. U to vrijeme njezina majka nije živjela u Hrvatskoj i nisu bile u dobrim odnosima. Međutim, zatim je razmijenila nekoliko poruka s majkom, koja je samo rekla da T.M. nije pouzdana osoba. Podnositeljica zahtjeva i kod oca se raspitivala o T.M.-u, a on je rekao da je T.M. „OK osoba“. Podnositeljica zahtjeva iz poruka koje je razmijenila s T.M.-om zaključila je da on nije loša osoba i nije imala razloga dovoditi u pitanje njegovu izjavu da je bio policijski službenik. Kasnije, nakon što je napustila T.M.-a, podnositeljica zahtjeva razgovarala je o njemu sa svojom majkom. Majka joj je rekla da je živjela s T.M.-om nakon što se rastala od oca podnositeljice zahtjeva. Kad je podnositeljica zahtjeva pitala majku zašto se T.M. ljuti na nju i zašto je protiv njega podnijela prijavu (u zapisniku nije bilo navedeno zbog čega), majka je rekla da ga nije prijavila ona, već jedna druga djevojka i da je ta djevojka pružala seksualne usluge na isti način kao i podnositeljica zahtjeva. Prema navodima podnositeljice zahtjeva, bila je riječ o istoj djevojci o kojoj joj je i T.M. govorio.

63. Na daljnje pitanje branitelja, podnositeljica zahtjeva objasnila je da su, kad je otišla pokupiti svoje stvari iz stana u kojem je živjela s T.M.-om, ondje s njom bili vlasnica stana i T.M. Vlasnica ju je kontaktirala jer nije bila platila posljednju stanarinu. Stan je unajmljen na njezino ime. Tijekom njezina boravka u stanu s T.M.-om, vlasnica bi dolazila, a T.M. bi ih vlasnici

predstavljao kao par. Podnositeljica zahtjeva navela je i da je T.M. svaku noć spavao u stanu. Nije porekla da bi ponekad napustila stan i otišla u trgovinu bez T.M.-a. To se dogodilo tri ili četiri puta u razdoblju od mjesec i pol dana. Međutim, nije se usudila pobjeći zbog straha od T.M.-a, koji ju je uvijek promatrao s prozora.

64. Nakon ispitivanja podnositeljice zahtjeva, T.M. je ponovno doveden u sudnicu i pročitan mu je njezin iskaz. Nije imao nikakvih pitanja i iznio je općeniti prigovor na vjerodostojnost njezine izjave.

2. *Iskaz M.I.*

65. Raspravni je sud zatim ispitao M.I. Ona je ponovila iskaz koji je dala tijekom istrage (vidi stavke 32. - 37. ove presude).

66. Na pitanje suca koji je vodio postupak, a nakon što joj je predočen iskaz podnositeljice zahtjeva, M.I. je opovrgnula da ju je podnositeljica nazvala kad je napustila T.M.-a. Ustrajala je na tome da je podnositeljica zasigurno sve dogovorila s njezinom (M.I.-inom) majkom. M.I. je nadalje izjavila da je od prije znala da se podnositeljica zahtjeva bavi prostitucijom jer joj je podnositeljica to rekla. Podnositeljica zahtjeva objasnila je M.I. da joj treba novac i da živi bez roditelja. M.I. je smatrala da se podnositeljica zahtjeva prvotno dobrovoljno bavila prostitucijom. Prema mišljenju M.I., podnositeljica zahtjeva također je dobrovoljno sudjelovala u lancu prostitucije s T.M.-om jer joj je trebao novac. Međutim, podnositeljica zahtjeva nije znala s kim ima posla s obzirom na to da ju je – kako je M.I. saznala od podnositeljice zahtjeva – T.M. prisiljavao i tukao. M.I. se nije mogla sjetiti je li joj podnositeljica rekla da se suprotstavljala T.M.-u kad je od nje tražio da pruža seksualne usluge muškarcima. Podnositeljica zahtjeva rekla je M.I. da to više ne želi raditi, ali M.I. je to shvatila kao općenitu pritužbu zbog činjenice da je na taj način morala zarađivati novac.

67. Na daljnje pitanje suca koji je vodio postupak, M.I. je navela da je podnositeljica zahtjeva boravila kod nje nekoliko mjeseci. Kad je došla kod M.I., podnositeljica nije imala nikakvih vidljivih ozljeda, ali bila je vrlo uplašena i uzrujana. Bila je u strahu od T.M.-a i rekla je da ne može vjerovati što joj se dogodilo i da to nije očekivala. M.I. je objasnila i da je vidjela poruke na Facebooku koje je T.M. poslao podnositeljici zahtjeva na prijenosnom računalu podnositeljice. Bile su to dugačke poruke u kojima je T.M. ponekad govorio kako voli podnositeljicu zahtjeva, a ponekad je upućivao prijetnje, spominjući podnositeljicu i njezinu majku. M.I. je opovrgnula da je išla s podnositeljicom zahtjeva po njezine stvari u stan u kojem je živjela s T.M.-om. Prema navodima M.I., njezin dečko T. bio je taj koji je otišao s podnositeljicom u stan.

68. Na pitanje branitelja, M.I. je izjavila da joj podnositeljica zahtjeva nikad nije spomenula osobu po imenu B. Navela je i da je otprilike u vrijeme kad je podnositeljica došla kod nje trebala prekinuti s dečkom T. Prema

saznanjima M.I., u relevantno vrijeme T. je samo jednom razmijenio poruku s podnositeljicom zahtjeva putem Facebooka.

69. Nakon ispitivanja M.I., podnositeljica zahtjeva izjavila je da nema nikakvih prigovora na iskaz M.I. Podnositeljica zahtjeva smatrala je da je, iako je bilo nekih nepodudarnosti u njihovim iskazima, to bio rezultat specifičnog tijeka događaja.

70. Nakon saslušanja podnositeljice zahtjeva i M.I., tužitelj je predložio da se materijali iz spisa prihvate kao dokazi. Obrana je tražila da se izvjesni K.Z. sasluša u svojstvu svjedoka u vezi s prijetnjama osvetom koje je majka podnositeljice zahtjeva navodno uputila T.M.-u. Obrana je zatražila i da se brat T.M.-a sasluša u svojstvu svjedoka.

71. Tužiteljstvo se usprotivilo tim prijedlozima, a raspravni sud smatrao je da nije potrebno provesti dokaze koje je predložila obrana. Iduće je ročište zakazano za 15. veljače 2013. godine.

D. Završno ročište (završna riječ T.M.-a)

72. Na ročištu 15. veljače 2013. godine podnositeljicu zahtjeva zastupao je odvjetnik kojeg joj je dodijelio Centar Rosa. T.M. je zatražio od raspravnog suda dopuštenje da iznese dodatni iskaz, na što je raspravni sud pristao.

73. U svom iskazu T.M. je izjavio da poznaje majku podnositeljice zahtjeva jer je i ona bila prostitutka, ali je izgubio kontakt s njom kad je počeo služiti zatvorsku kaznu. Nakon što je stupio u kontakt s podnositeljicom zahtjeva putem Facebooka, podnositeljica mu je rekla da je razgovarala o njemu sa svojom majkom. Htio je podnositeljici zahtjeva pomoći naći posao, a rekla mu je i da se bavi prostitucijom jer je to bio najlakši način da zaradi novac. Zaljubio se u podnositeljicu zahtjeva i htio je biti u vezi s njom. Složio se da se ona nastavi baviti prostitucijom jer on nije ljubomorna osoba. Međutim, rekao joj je da bi trebala naći pravi posao.

74. T.M. je nadalje izjavio da je podnositeljica zahtjeva bila ta koja je unajmila stan i sve organizirala. Znao je da podnositeljica zahtjeva naplaćuje 400,00 kuna pola sata i 600,00 kuna puni sat, ali te je cijene odredila ona, a ne on. Nije stalno boravio u stanu. Porekao je i da se incident u Zap., kako je naveden u optužnici, ikada dogodio.

75. Na pitanje suca koji je vodio postupak, T.M. je priznao da je ponekad bio u stanu kad je podnositeljica zahtjeva pružala seksualne usluge muškarcima i da je primao polovicu novca koji je naplaćivala za svoje usluge. Nije želio uzimati novac, ali podnositeljica zahtjeva inzistirala je na tome, rekavši da je to za gorivo koje je potrošio dok ju je vozio na sastanke s klijentima izvan stana. T.M. je porekao i da je strogo kontrolirao vrijeme koje je podnositeljica zahtjeva provodila sa svojim klijentima. Međutim, priznao je da joj je dao novac da kupi mobilni telefon, ali to je bilo zato što je ona to zatražila. Prema navodima T.M.-a, podnositeljica zahtjeva mogla je napustiti stan kad god je to željela. Međutim, bio je iznenađen kad je vidio da je jednog

dana jednostavno otišla. Pretpostavio je da je razlog za to činjenica da je na nju vršio pritisak da nađe pravi posao i čak je uspostavio određene kontakte kako bi joj dogovorio razgovore za posao. T.M. je priznao je da je jednom udario podnositeljicu zahtjeva, ali razlog je opet bio povezan s njegovim inzistiranjem da ona pronade pravi posao. T.M. je naveo i da nije znao koliko je ukupno klijenata podnositeljica zahtjeva imala. Nije uvijek bio s njom i nije ju neprestano kontrolirao. Negirao je da je podnositeljicu na bilo koji način obmanuo ili da je prema njoj primijenio silu u vezi s njezinim pružanjem seksualnih usluga.

76. Na pitanje odvjetnika podnositeljice zahtjeva zašto ga je podnositeljica uopće trebala ako je sve sama dogovarala, T.M. je odbio odgovoriti, rekavši da je već objasnio sve što se tiče njihove veze.

77. Nakon saslušanja dodatnog iskaza T.M.-a, stranke nisu iznijele nikakve druge dokazne prijedloge. Sudac koji je vodio postupak prihvatio je dokumente koje je dostavilo tužiteljstvo kao dokaze, saslušao je završne riječi stranaka i odvjetnika podnositeljice zahtjeva te je zaključio postupak.

E. Presuda

78. Nakon ročišta od 15. veljače 2013. godine Općinski sud oslobodio je T.M.-a optužbe uz obrazloženje da, iako je utvrđeno da je organizirao lanac prostitucije u kojem je vrbovao podnositeljicu zahtjeva, nije utvrđeno da ju je prisilio ili na nju vršio pritisak da se bavi prostitucijom, što je bitno obilježje kaznenog djela koje mu je stavljeno na teret na temelju članka 195. stavka 3. Kaznenog zakona. Tako utvrdivši, sud je posebice naveo sljedeće:

“Na temelju obrane okrivljenog te iskaza oštećene, u ovom kaznenom postupku ipak kao nespornim ukazuju sljedeće činjenice: da su se okrivljeni i oštećena upoznali preko društvene mreže Facebook kada je okrivljenik kontaktirao oštećenu; da je okrivljeni od ranije poznavao njenu majku i oca; da su nakon prvotnog kontakta ti kontakti nastavljeni na način da su se okrivljeni i oštećena nalazi na kavama na području grada Zagreba; kako je u to vrijeme oštećene živjela u jednom iznajmljenom stanu sa svojom poznicom K.; da se je oštećena dragovoljno, na poziv okrivljenog, preselila se u [drugi]stan u Z.; da je u tom stanu živjela zajedno sa okrivljenim oko mjesec-mjesec i pol dana. Nesporna je nadalje činjenica da je okrivljenik predao oštećenoj mobitel kako bi ona putem istoga bila kontaktirana od strane klijenata s kojima je dogovarala pružanje seksualnih usluga; da je oštećena u stanu u kojem je živjela zajedno s okrivljenim doista i pružala seksualne usluge; da je oštećena u 5 ili 6 navrata od strane okrivljenog bila odvožena na adrese klijenata na kojim je adresama također pružala seksualne usluge; da je za pružanje seksualne usluge oštećena uzimala novac i to po 400,00 kuna za pola sata, odnosno 600,00 kuna za jedan sat. Nadalje, nesporna je činjenica da je oštećena doista jedne zgrade napustila stan u kojem je do tada boravila zajedno s okrivljenim I otišla k svojoj poznici M. I.

Međutim, ostalo je sporno za utvrditi je li okrivljenik prisiljavao oštećenu na pružanje seksualnih usluga, a za koje je nesporno da ih je pružala, i to upravo uporabom sile ili prijetnjom uporabe sile ili obmanom, a sve to s ciljem da ostvari zaradu.”

79. Donoseći navedeni zaključak, Općinski sud napomenuo je da je odlučujući dokaz na kojem se temelji optužnica iskaz podnositeljice zahtjeva kao svjedokinje. Međutim, Općinski sud smatrao je da iskazu podnositeljice zahtjeva ne može dati dovoljnu težinu jer je njezin iskaz bio nedosljedan, u nekim dijelovima nelogičan i suprotan iskazu svjedokinje M.I. kao i iskazu T.M.-a u njegovu obranu. Nadalje, bila je nesigurna te je zastajala i oklijevala dok je govorila. S druge strane, Općinski sud smatrao je da se može osloniti na iskaz koji je dala M.I. i da općenito može prihvatiti obranu T.M.-a, unatoč činjenici da je tijekom postupka promijenio svoj iskaz. Sud je smatrao i da je T.M.-ovo poricanje da je koristio bilo kakvu prisilu protiv podnositeljice zahtjeva potvrđeno iskazom koji je M.I. dala o svojim saznanjima o prošlosti podnositeljice zahtjeva i okolnostima u kojima se bavila prostitucijom za T.M.-a.

80. Dana 26. ožujka 2013. Državno odvjetništvo podnijelo je žalbu protiv prvostupanjske presude Županijskom sudu. Tvrdilo je da je prvostupanjski sud pogrešno utvrdio činjenično stanje u pogledu optužbi protiv T.M.-a kada nije prihvatio iskaz podnositeljice zahtjeva. Državno odvjetništvo smatralo je da je njezin iskaz bio dosljedan, vjerodostojan, logičan i uvjerljiv s obzirom na to da je u svim relevantnim dijelovima dosljedno opisala način na koji ju je T.M. prisilio na prostituciju. Smatralo je i da se iskaz T.M.-a ne može smatrati vjerodostojnim te je naglasilo da M.I. nije imala izravnih saznanja o relevantnim činjenicama predmeta.

81. Dana 21. siječnja 2014. godine Županijski sud odbio je žalbu Državnog odvjetništva i potvrdio prvostupanjsku presudu, potvrđujući njezino obrazloženje kao i činjenice koje je utvrdio Općinski sud.

82. Presuda Županijskog suda dostavljena je odvjetniku podnositeljice zahtjeva 28. veljače 2014. godine.

III. POSTUPAK PRED USTAVNIM SUDOM

83. Dana 31. ožujka 2014. godine podnositeljica zahtjeva podnijela je ustavnu tužbu Ustavnom sudu Republike Hrvatske prigovarajući zbog načina na koji su kaznenopravni mehanizmi primijenjeni u njezinu predmetu. Navela je, konkretno, da domaće vlasti nisu pravilno razjasnile sve okolnosti predmeta koje se odnose na njezino sudjelovanje u lancu prostitucije koji je organizirao T.M. i dopustile su da kazneno djelo koje je počinio ostane nekažnjeno.

84. Dana 10. lipnja 2014. godine Ustavni Sud proglasio je ustavnu tužbu podnositeljice zahtjeva nedopuštenom uz obrazloženje da podnositeljica nije imala pravo podnijeti ustavnu tužbu u pogledu kaznenog postupka protiv T.M.-a jer se taj postupak odnosio na optužbu protiv njega za kazneno djelo.

IV. PODRŠKA I POMOĆ PRUŽENA PODNOSITELJICI ZAHTJEVA KAO ŽRTVI

85. Dana 21. prosinca 2012. godine, nakon postupka identifikacije koji je provelo Ministarstvo unutarnjih poslova, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske (dalje u tekstu: „Ured za ljudska prava“; vidi stavak 105. ove presude) službeno je podnositeljici zahtjeva priznao status žrtve trgovanja ljudima.

86. Istoga dana Ministarstvo unutarnjih poslova kontaktiralo je Hrvatski Crveni križ, a njegovi djelatnici obavijestili su podnositeljicu zahtjeva o njezinim pravima (siguran smještaj, liječnički pregledi, psihosocijalna pomoć, pravna pomoć i materijalna potpora).

87. Podnositeljica zahtjeva nije htjela iskoristiti pravo na siguran smještaj jer je živjela s majkom i sestrom. Međutim, u razdoblju od 17. siječnja 2013. do 24. travnja 2015. godine, podnositeljica zahtjeva kontaktirala je Crveni križ u nekoliko navrata. Primila je psihosocijalnu podršku kroz individualno savjetovanje te materijalnu podršku. U dva je navrata Crveni križ za podnositeljicu zahtjeva organizirao i stomatološki pregled, kao i individualno savjetovanje sa psihologom.

88. Nadalje, podnositeljici zahtjeva pravnu je pomoć pružila nevladina organizacija Centar Rosa (vidi stavak 50. ove presude), čije aktivnosti u području trgovanja ljudima dijelom financira država.

V. OSTALE RELEVANTNE ČINJENICE

A. Pritužba o kaznenom postupku protiv T.M.-a

89. Dana 13. ožujka 2013. nevladina organizacija Centar Rosa podnijela je pritužbu Uredu za ljudska prava da Državno odvjetništvo nije revno vodilo predmet podnositeljice zahtjeva prikupljanjem i izvođenjem dokaza koji mogu razjasniti sve okolnosti predmeta. S tim u vezi, Centar Rosa naglasio je da su postojale određene nedosljednosti u iskazima podnositeljice zahtjeva i svjedokinje M.I. koje je bilo potrebno dalje razjasniti. Ustvrdio je i da je podnositeljica zahtjeva kasnije objasnila da su određene nedosljednosti u njezinu iskazu rezultat njezine želje da zaštiti druge osobe, odnosno, svoju cimericu, prijateljicu M.I. i njezinu majku.

90. Centar Rosa nadalje je tvrdio da raspravni sud, koji nije bio vezan pravnom kvalifikacijom činjenica tužiteljstva, nije prekvalificirao optužbe u osnovni oblik podvođenja na temelju članka 195. stavka 2. i osudio T.M.-a za to kazneno djelo. Centar Rosa naveo je i da je nakon ročišta, u neformalnom kontekstu, sudac koji je vodio postupak rekao T.M.-ovom odvjetniku da bi ga vjerojatno osamdeset posto njegovih kolega osudilo, ali da on ne smatra da T.M. treba biti proglašen krivim za djela koja mu je

Državno odvjetništvo stavilo na teret. Tom je prilikom sudac izjavio i da je Državno odvjetništvo trebalo izmijeniti optužnicu.

91. Ured za ljudska prava prosljedio je taj dopis Glavnom državnom odvjetništvu i zatražio je odgovarajuća objašnjenja.

92. U svom izvješću od 14. svibnja 2013. godine nadležno Državno odvjetništvo objasnilo je da je smatralo da je iskaz podnositeljice zahtjeva vjerodostojan i uvjerljiv te da pruža dovoljne osnove za osudu T.M.-a na temelju članka 195. stavka 3. Kaznenog zakona. Međutim, Općinski sud nije se složio s tom ocjenom i oslobodio je T.M.-a optužbi. Državno odvjetništvo i dalje je smatralo da je kvalifikacija podvođenja uporabom sile prikladna i stoga je uložilo žalbu protiv prvostupanjske presude (vidi stavak 80. ove presude). U tim okolnostima nije smatralo da je trebalo izmijeniti optužnicu. U svakom slučaju, naglasilo je da je Općinski sud, ako je smatrao da je T.M. trebao biti proglašen krivim za osnovni oblik kaznenog djela podvođenja na temelju članka 195. stavka 2. Kaznenog zakona, mogao sam izmijeniti pravnu kvalifikaciju optužbi.

93. Na temelju tog izvješća, dana 21. kolovoza 2013. Glavno državno odvjetništvo obavijestilo je Ured za ljudska prava o svojim zaključcima koji potvrđuju ocjenu predmeta od strane nadležnog Državnog odvjetništva.

B. Postupanje T.M.-a u odnosu na majku podnositeljice zahtjeva

94. Spis predmeta Općinskog suda koji je Vlada dostavila Sudu sadržava dokument u kojem je navedeno da je 4. rujna 2012. godine Ured potpredsjednika Vlade Republike Hrvatske prosljedio Ministarstvu socijalne politike i mladih i Ministarstvu unutarnjih poslova prijavu T.M.-a da majka podnositeljice zahtjeva navodno zlostavlja svoju djecu. Ured potpredsjednika Vlade zatražio je od nadležnih ministarstava da ispituju stvar i izvijeste o svojim zaključcima. Preslika zahtjeva Ureda proslijeđena je i T.M.-u.

MJERODAVNI PRAVNI OKVIR I PRAKSA

I. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO

A. Ustav

95. Mjerodavne odredbe Ustava Republike Hrvatske, Narodne novine br. 56/1990, s daljnjim izmjenama i dopunama) glase:

Članak 23.

“Nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvu obliku zlostavljanja...

Zabranjen je prisilni i obvezatni rad.”

Članak 35.

“Svakom se jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti.”

Članak 134.

“Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad [domaćeg] zakona...”

B. Kazneni zakon

96. Mjerodavne odredbe Kaznenog zakona, Narodne novine br. 110/1997, s daljnjim izmjenama i dopunama), koji je bio na snazi u relevantno vrijeme, glasi:

Trgovanje ljudima i ropstvo

Članak 175.

“(1) Tko kršeći pravila međunarodnog prava uporabom sile, ili prijetnjom uporabe sile, prijevarom, otmicom, zlouporabom položaja bespomoćnosti ili ovlasti ili na drugi način vrbuje, kupi, proda, preda, prevozi, prevede, potiče ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji, skriva ili prima osobu radi uspostave ropstva ili njemu sličnog odnosa, prisilnog rada ili služenja, seksualnog iskorištavanja, prostitucije ili nedopuštenog presađivanja dijelova ljudskog tijela, ili tko osobu drži u ropstvu ili njemu sličnom odnosu, kaznit će se kaznom zakona od jedne do deset godina.

...

(5) ... postojanje kaznenog djela iz stavka 1. ... ne ovisi o tome je li osoba pristala na prisilni rad ili služenje, seksualno iskorištavanje, ropstvo ili ropstvu sličan odnos ili nedopušteno presađivanje dijelova svoga tijela”

Podvođenje

Članak 195.

“...

(2) Tko radi zarade organizira ili omogućiti drugoj osobi pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine.

(3) Tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom uporabe sile ili obmanom prisili ili navede na pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

...

(7) Bez utjecaja je za počinjenje kaznenog djela iz ovoga članka je li se osoba koja se podvodi već ranije bavila prostitucijom ili ne.”

97. Mjerodavne odredbe Kaznenog zakona (Narodne novine br. 125/2011 i 144/2012) trenutno na snazi glase:

Ropstvo
Članak 105.

“(1) Tko kršeći pravila međunarodnog prava stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji takve osobe ili potiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu osobe koju uzdržava ili se o njoj brine, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina ...”

Trgovanje ljudima
Članak 106.

“(1) Tko uporabom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom, otmicom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, ili na drugi način vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom radi iskorištavanja njezinog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njezinog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, ili radi uzimanja dijelova njezinog tijela, ili radi njezinog korištenja u oružanim sukobima ili radi činjenja protupravne radnje, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina

...

(7) Pristanak na iskorištavanje same osobe na čiju štetu je trgovanje ljudima počinjeno bez utjecaja je na postojanje tog kaznenog djela.”

Prostitucija
Članak 157.

“(1) Tko radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogućiti drugoj osobi pružanje spolnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge takve osobe uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. ...

(3) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz ovoga članka okolnost je li osoba koju se namamljuje, vrbuje, potiče ili iskorištava za prostituciju na to pristala i je li se već time bavila.”

C. Zakon o kaznenom postupku

98. Mjerodavne odredbe Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine br. 152/2008, s daljnjim izmjenama i dopunama, primjenjive u vrijeme poduzimanja određene postupovne radnje glasi:

Članak 2.

“(1) Kazneni postupak se provodi na zahtjev ovlaštenog tužitelja. ...

(2) Za djela za koja se kazneni postupak pokreće po službenoj dužnosti ovlašteni tužitelj je državni odvjetnik ...

(3) Ako zakonom nije drukčije propisano, državni odvjetnik je dužan pokrenuti kazneni postupak ako postoji osnovana sumnja da je određena osoba počinila kazneno djelo za koje se kazneni postupak pokreće po službenoj dužnosti, a nema zakonskih smetnji za progon te osobe.

Članak 16.

“(1) Žrtva i oštećenik imaju u kaznenom postupku prava u skladu s ovim Zakonom.

(2) Policija, istražitelj, državno odvjetništvo i sud postupaju s posebnim obzirom prema žrtvi kaznenog djela. Ta tijela dužna su žrtvi dati pouke iz stavka 3. ovog članka i članka 43. do 46. ovog Zakona i skrbiti za interese žrtve pri donošenju odluka o poduzimanju kaznenog progona protiv okrivljenika, odnosno pri poduzimanju radnji u kaznenom postupku u kojima žrtva mora osobno sudjelovati

(3) Žrtva koji trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela ima pravo na stručnu pomoć besplatnog savjetnika za svrhe davanja iskaza u kaznenom postupku.”

Članak 38.

“(1) Temeljno pravo i glavna dužnost državnog odvjetnika je progon počinitelja kaznenih djela za koja se progona po službenoj dužnosti.”

Žrtva

Članak 43.

“(1) Žrtva kaznenog djela ima:

1) pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela u skladu sa zakonom,

2) pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik,

3) druga prava propisana zakonom.

(2) U skladu s posebnim propisima, žrtva kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina ima pravo:

1) na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela,

2) na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog fonda pod uvjetima i na način uređen posebnim zakonom. ...

(3) Sud [pred kojime se vodi postupak], državno odvjetništvo, istražitelj ili policija dužni su pri poduzimanju prve radnje u kojoj sudjeluje, obavijestiti žrtvu:

1) o pravima iz stavka 1. i 2. ovog članka te članka 44. ovog Zakona,

2) o pravima koja ima [u postupku] kao oštećenik.”

Članak 45.

“(1) Žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa ima uz prava iz članka 43. i 44. ovog Zakona pravo:

1) prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom ili opunomoćenikom na teret proračunskih sredstava,

PRESUDA S.M. protiv HRVATSKE

- 2) da ju u policiji ispituje osoba istog spola,
 - 3) uskratiti odgovor na pitanja koja se odnose na strogo osobni život žrtve,
 - 4) zahtijevati da bude ispitana putem audio-video uređaja prema članku 292. stavku 4. ovog Zakona,
 - 5) na tajnost osobnih podataka,
 - 6) zahtijevati isključenje javnosti s rasprave.
- (2) Prije prvog ispitivanja sud [pred kojime se vodi postupak], državni odvjetnik, istražitelj i policija moraju žrtvu kaznenog djela iz stavka 1. ovog članka, upozoriti na njezina prava iz ovog članka.“

Članak 52.

“(1) Žrtva ima pravo upozoriti na sve činjenice i predlagati dokaze važne za utvrđivanje kaznenog djela, pronalaženje počinitelja kaznenog djela i utvrđivanje njegova imovinskopravnog zahtjeva.

(2) Žrtva ima pravo na raspravi predlagati dokaze, postavljati pitanja okrivljeniku, svjedocima i vještacima te iznositi primjedbe i objašnjenja glede njihovih iskaza, davati druge izjave te stavljati prijedloge.

(3) Žrtva ima pravo razgledati spise i predmete koji služe kao dokaz ...

(4) Državni odvjetnik i sud upoznat će oštećenika s pravima navedenim u [ovom članku].”

Glavna rasprava

Članak 419.

“(1) Stranke imaju pravo pozivati svjedoke i vještake te izvoditi dokaze. Vijeće može odlučiti da se izvedu dokazi koji nisu predloženi ili od kojih je predlagatelj odustao samo ako smatra da ti dokazi upućuju na postojanje razloga isključenja protupravnosti ili krivnje ili na činjenicu o kojoj ovisi odluka o kaznenopravnim sankcijama.

(2) ... Predsjednik vijeća će upozoriti stranke i oštećenika da se [pred sudom] neće izvesti oni dokazi za koje su do početka rasprave znale ali ih, bez opravdanog razloga, nisu odmah predložile.

Članak 441.

“(1) Ako tužitelj u tijeku rasprave utvrdi da izvedeni dokazi pokazuju da se izmijenilo činjenično stanje izloženo u potvrđenoj optužnici, on može do završetka dokaznog postupka [usmeno ili pismeno] izmijeniti optužnicu.

(2) Radi izmjene optužnice ili pripreme obrane, [ovisno o slučaju], stranke mogu zatražiti prekid rasprave.”

Članak 449.

“(1) resuda se može odnositi samo na osobu koja je optužena i samo na djelo koje je predmet optužbe sadržane u podnesenoj, odnosno na raspravi izmijenjenoj ili proširenoj optužnici.

(2) Sud nije vezan za prijedloge tužitelja o pravnoj ocjeni djela, ali optuženika ne može proglasiti krivim za kazneno djelo teže od onog koje mu je optužbom stavljeno na teret.”

D. Prekršajno zakonodavstvo

99. Zakonom o prekršajima protiv javnog reda i mira (Narodne novine br. 5/1990, s daljnjim izmjenama i dopunama) predviđena su djela omogućavanja prostitucije (članak 7.) i sama prostitucija (članak 12.). Za oba djela propisana je novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju od trideset dana.

E. Naknada štete

100. Zahtjev za naknadu štete zbog povrede prava osobnosti može se podnijeti na temelju Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine br. 35/2005, s daljnjim izmjenama i dopunama). Pod pravima osobnosti u smislu tog Zakona podrazumijevaju se, među ostalim, prava na tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, privatnost osobnog i obiteljskog života, slobodu (članak 19.).

101. Dana 1. srpnja 2013. na snagu je stupio Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (Narodne novine br. 80/2008, s daljnjim izmjenama i dopunama). Njim je predviđena mogućnost da žrtve kaznenih djela počinjenih uz primjenu sile i kaznenih djela protiv spolnog integriteta od države pod određenim uvjetima ishode naknadu štete.

F. Dokumenti politika i aktivnosti povezani s trgovanjem ljudima

102. U svibnju 2002. godine, Vlada Republike Hrvatske osnovala je Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima kao multidisciplinarno međuresorno tijelo sastavljeno od predstavnika nadležnih vlasti i nevladinih organizacija koje djeluju u području trgovanja ljudima. Odbor je zadužen za pripremu programa, planova i smjernica politika u tom području. U okviru Odbora postoji i Operativni tim za suzbijanje trgovanja ljudima koji osigurava djelotvorno funkcioniranje i izvršavanje zadataka Odbora.

103. Od 2002. godine Vlada je donijela i nekoliko nacionalnih planova za suzbijanje trgovanja ljudima. Cilj im je uspostavljanje smjernica i definiranje politika, posebice u vezi s poboljšanjem normativnog okvira o trgovanju ljudima; osiguravanje proaktivnog pristupa identifikaciji žrtava trgovanja ljudima; postizanje djelotvorne koordinacije među tijelima kaznenog progona, drugim državnim tijelima i civilnim društvom; obrada podataka o predmetima o trgovanju ljudima; podizanje svijesti o suzbijanju trgovanja ljudima i rad na suzbijanju trgovanja ljudima; i osiguravanje dovoljnih financijskih sredstava za te aktivnosti. Prema Nacionalnom planu, Ured za ljudska prava koordinira aktivnosti u području trgovanja ljudima.

104. Osim toga, aktivnosti i koordinacija rada državnih tijela u suzbijanju trgovanja ljudima temelje se na tri posebna protokola: Protokolu za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima (2008.); Protokolu o postupanju pri dobrovoljnom i sigurnom povratku žrtava trgovanja ljudima (2009.); i Protokolu o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima (2011.).

105. Protokolom za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima uređen je postupak za priznavanje statusa žrtve trgovanja ljudima. Identifikaciju provode posebna tijela Ministarstva unutarnjih poslova u suradnji s Crvenim križem i predstavnicima civilnog društva. Odluku o identifikaciji može donijeti Ministarstvo unutarnjih poslova ili Operativni tim Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima. Ured za ljudska prava službeno potvrđuje odluku o identifikaciji. Svrha je postupka osigurati žrtvi različita prava na pomoć i zaštitu.

106. Domaće vlasti također aktivno surađuju s civilnim društvom, a posebice s mrežom „Petra“, koja je mreža nevladinih organizacija koje se bave pitanjima trgovanja ljudima i seksualnog iskorištavanja žena i djece, a koju financira Ured za ljudska prava. Centar Rosa član je mreže „Petra“.

II. MEĐUNARODNO PRAVO I PRAKSA

A. Instrumenti Ujedinjenih naroda

1. Konvencija o suzbijanju trgovanja osobama i iskorištavanja prostitucije drugih iz 1949. godine („Konvencija iz 1949. godine“)

107. Konvencijom iz 1949. godine konsolidirano je nekoliko ugovora usvojenih u razdoblju od 1904. do 1933. godine. Stupila je na snagu 25. srpnja 1951., a Hrvatska ju je ratificirala 12. listopada 1992. godine. Osim Hrvatske, ratificiralo ju je još dvadeset i pet drugih država članica Vijeća Europe.

108. Mjerodavni dijelovi Konvencije iz 1949. godine glase kako slijedi:

Preambula

„Budući da su prostitucija i popratno zlo trgovanja ljudima u svrhu prostitucije nespojivi s dostojanstvom i vrijednošću ljudske osobe i ugrožavaju dobrobit pojedinca, obitelji i zajednice,

...”

Članak 1.

„Stranke ove Konvencije suglasne su da će se kazniti svaka osoba koja, kako bi zadovoljila strasti drugog:

(1) Vrbuje, navodi ili zavodi, u svrhu prostitucije, drugu osobu, čak i uz pristanak te osobe;

(2) Iskorištava prostituciju druge osobe, čak i uz pristanak te osobe.“

Članak 2.

„Stranke ove Konvencije dalje su suglasne da će se kazniti svaka osoba koja:

(1) Drži javnu kuću, njom upravlja ili je svjesno financira ili sudjeluje u njezinu financiranju;

(2) Svjesno daje ili uzima pod zakup neku zgradu ili neko drugo mjesto ili bilo koji dio takve zgrade ili mjesta u cilju prostitucije drugih.“

2. *Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom („Protokol iz Palerma“)*

109. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta („UNTOC“) dio je središnjeg pravnog okvira koji se odnosi na trgovanje ljudima prema međunarodnom pravu. Predstavlja „temeljni instrument“ za posebni protokol o tom pitanju, odnosno Protokol iz Palerma.

110. UNTOC je potpisan u razdoblju od 12. do 15. prosinca 2000. godine, na snagu je stupio 29. rujna 2003. godine, a 189 država stranke su te Konvencije. Protokol iz Palerma potpisan je 15. studenog 2000. godine, na snagu je stupio 25. prosinca 2003. godine, a 173 države stranke su tog Protokola. Hrvatska je ratificirala oba ta instrumenta 24. siječnja 2003. godine.

111. Svrha je UNTOC-a promicanje suradnje radi učinkovitijeg sprječavanja i suzbijanja transnacionalnog organiziranog kriminaliteta (članak 1.). Područje primjene te Konvencije podliježe trima preduvjetima: kao prvo, predmetno kazneno djelo mora biti transnacionalne prirode; kao drugo, mora uključivati „organiziranu zločinačku grupu“; i kao treće, djelo mora biti „teško kazneno djelo“ (članak 3.). Međutim, člankom 34. stavkom 2. UNTOC-a predviđeno je sljedeće:

“Kaznena djela utvrđena u člancima 5., 6., 8. i 23. ove Konvencije bit će utvrđena u domaćem pravu svake države stranke neovisno o međunarodnoj prirodi ili umiješanosti organizirane zločinačke grupe kao što je opisano u članku 3. stavak 1. ove Konvencije, osim u onoj mjeri u kojoj članak 5. ove Konvencije pretpostavlja uključenost organizirane zločinačke grupe.

112. S druge strane, svrha je Protokola iz Palerma: (1) sprječavanje i borba protiv krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece; (2) zaštita i pomoć žrtvama takvog krijumčarenja, poštujući u potpunosti njihova ljudska prava; (3) promicanje suradnje između država stranaka kako bi se ispunili ti ciljevi (članak 2.). Odredbe UNTOC-a primjenjuju se, *mutatis mutandis*, na Protokol iz Palerma, osim ako nije drugačije određeno (članak 1. stavak 2.).

(a) Definicija trgovanja ljudima

113. Trgovanje ljudima prvi je put u međunarodnom pravu definirano u Protokolu iz Palerma kako slijedi (članak 3. podstavak (a)):

“Trgovanje ljudima” znači vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje i prihvatanje osoba, putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prisile, otmice, prijevare, obmane, zloupotrebe ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanja ili primanja novca ili povlastica kako bi se dobio pristanak osobe koje ima nadzor nad drugom osobom, u cilju iskorištavanja. Iskorištavanje obuhvaća, u najmanju ruku, iskorištavanje prostitucije drugih osoba ili druge oblike seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, služenje ili uklanjanje tjelesnih organa...”

114. Kazneno djelo trgovanja ljudima ima tri sastavna elementa: (1) radnja (što se čini: vrbovanje, prijevoz, premještanje, pružanje utočišta i prihvatanje osoba); (2) sredstvo (kako se čini: putem prijetnje ili uporabe sile ili drugih oblika prisile, otmice, prijevare, obmane, zloupotrebe ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanja ili primanja novca ili povlastica kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom); (3) svrha iskorištavanja (zašto se čini: to uključuje, u najmanju ruku, iskorištavanje prostitucije drugih osoba ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, podčinjavanje ili odstranjivanje tjelesnih organa). Kombinacija tih triju sastavnih elemenata nužna je kako bi se utvrdilo da je počinjeno kazneno djelo trgovanja ljudima u odnosu na odrasle žrtve (UNODC, *Combating Trafficking in Persons: A Handbook for Parliamentarians* (Suzbijanje trgovanja ljudima: priručnik za parlamentarne zastupnike), ožujak 2009., br. 16-2009, str. 13. - 14.).

115. U članku 3. podstavku (b) pojašnjeno je da, ako je bilo korišteno bilo koje sredstvo iz članka 3. podstavka (a), nije bitno je li osoba dala privolu ili ne. U svom dokumentu za raspravu *The Role of ‘Consent’ in the Trafficking in Persons Protocol* (Uloga ‘privole’ u Protokolu o trgovanju ljudima) (2014.), Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal („UNODC“) utvrdio je da pretpostavka dokazivanja „sredstava“ potvrđuje da, barem u okviru Protokola, samo uvjeti iskorištavanja nisu dovoljni za utvrđivanje trgovanja odraslim osobama.

116. Pojmovi „iskorištavanje prostitucije drugih“ i „seksualno iskorištavanje“ namjerno nisu definirani u Protokolu iz Palerma kako bi se državama omogućilo da ratificiraju Protokol neovisno o svojoj domaćoj politici o prostituciji. To je na sljedeći način istaknuto u Napomenama o tumačenju za službene zapisnike (*travaux préparatoires*) pregovora o Protokolu iz Palerma (stavak 64., str. 12.):

„[U] Protokolu se iskorištavanje prostitucije drugih i drugi oblici seksualnog iskorištavanja spominju samo u kontekstu trgovanja ljudima, a ... pojmovi ‘iskorištavanje prostitucije drugih’ i ‘drugi oblici seksualnog iskorištavanja’ nisu definirani u Protokolu, kojim se stoga ne dovodi u pitanje način na koji države stranke rješavaju pitanje prostitucije u svojim domaćim zakonima.“

117. Međutim, u dokumentu *Model Law against Trafficking in Persons* (Predložak zakona o suzbijanju trgovanja ljudima) (str. 13. - 15. i 19.), UNODC je definirao „iskorištavanje prostitucije drugih“ kao nezakonito pribavljanje financijske ili druge materijalne koristi od prostitucije druge osobe. Definirao je „seksualno iskorištavanje“ kao pribavljanje financijske ili druge koristi sudjelovanjem druge osobe u prostituciji, seksualnom ropstvu ili drugim vrstama seksualnih usluga, među ostalim u pornografskim radnjama ili proizvodnji pornografskih materijala. Treba napomenuti i da je u pogledu „prisilnog rada ili usluga“ UNODC objasnio da „prvotno vrbovanje može biti dobrovoljno, a do primjene mehanizama prisile kako bi se osoba zadržala u situaciji iskorištavanja može doći kasnije“.

118. Nadalje, u dokumentu pod nazivom *Joint UN Commentary on the EU Directive – A Human Rights-Based Approach* (Zajednički komentar UN-a o Direktivi EU-a – pristup utemeljen na ljudskim pravima) (2011.), koji su izdala relevantna tijela Ujedinjenih naroda (Ured visokog povjerenika za ljudska prava (OHCHR); Agencija UN-a za izbjeglice (UNHCR); UNICEF; UNODC; Žene UN-a; i Međunarodna organizacija rada), napominje se sljedeće (str. 104.):

„Pojmovi iskorištavanja prostitucije drugih i seksualnog iskorištavanja nisu definirani u međunarodnom pravu. Ti pojmovi namjerno nisu definirani u Protokolu kako bi se državama omogućilo da ratificiraju Protokol neovisno o svojoj domaćoj politici o prostituciji. Iako se u Protokolu razlikuje iskorištavanje za prisilni rad ili usluge i seksualno iskorištavanje, to ne bi trebalo dovesti do zaključka da prisilno seksualno iskorištavanje ne predstavlja prisilni rad ili usluge, osobito u kontekstu trgovanja ljudima. Prisilno seksualno iskorištavanje i prisilna prostitucija spadaju u opseg definicije prisilnog rada ...“

(b) Opseg primjene Protokola iz Palerma

119. Prema članku 4., opseg primjene protokola iz Palerma je kako slijedi:

“Ovaj protokol će se primjenjivati, osim ako u njemu nije drukčije navedeno, na sprječavanje, istragu i progon kaznenih djela utvrđenih u skladu sa člankom 5. ovog protokola, u slučajevima u kojima su ta kaznena djela po svojoj prirodi međunarodna i uključuju neku organiziranu zločinačku grupu, kao i na zaštitu žrtava tih kaznenih djela.”

120. Prema dokumentu *Model Law against Trafficking in Persons* koji je pripremio UNODC (str. 8.), iako se člankom 4. njegova primjena ograničava na kaznena djela koja imaju transnacionalna obilježja i uključuju neku organiziranu zločinačku grupu, te pretpostavke nisu dio definicije kaznenog djela pa bi se stoga u nacionalnim zakonima trgovanje ljudima trebalo utvrditi kao kazneno djelo, neovisno o transnacionalnim obilježjima ili umiješanosti organizirane zločinačke grupe. S tim u vezi, poziva se na članak 34. stavak 2. UNTOC-a (vidi stavak 111. ove presude).

(c) Relevantne obveze države

121. Člankom 5. Protokola iz Palerma predviđeno je kako slijedi:

“1. Svaka država stranka će usvojiti zakonske i druge mjere potrebne kako bi se ponašanje predviđeno u članku 3. ovog protokola ustanovilo kao kazneno djelo, kada je učinjeno s namjerom.

2. Svaka država stranka će usvojiti zakonske i druge mjere potrebne kako bi se kao kazneno djelo ustanovilo:

(a) u skladu s osnovnim konceptima svog pravnog sustava, pokušaj počinjenja djela utvrđenog u skladu sa stavkom 1. ovog članka;

(b) sudjelovanje u svojstvu supočinitelja u kaznenom djelu utvrđenom u skladu sa stavkom 1. ovog članka; i

(c) organiziranje ili naređivanje drugim osobama da počine kazneno djelo utvrđeno u skladu sa stavkom 1. ovog članka.”

122. Člankom 6. predviđene su različite mjere pomoći i zaštite žrtava trgovanja ljudima. U mjeri u kojoj je to relevantno za ovaj predmet, on glasi kako slijedi:

“...

2. Svaka država stranka će osigurati da njeno domaće zakonodavstvo ili administrativni sustav sadrže mjere koje u odgovarajućim slučajevima pružaju žrtvama nezakonitog trgovanja ljudima:

(a) informacije o relevantnim sudskim i administrativnim postupcima;

(b) pomoć koja će omogućiti da njihovi stavovi i interesi budu izneseni i razmotreni u odgovarajućim fazama kaznenog postupka protiv počinitelja kaznenog djela, na način koji neće utjecati na pravo obrane.

3. Svaka država stranka će razmotriti provedbu mjera za osiguravanje fizičkog, psihološkog i socijalnog oporavka žrtava nezakonitog trgovanja ljudima uključujući, u odgovarajućim slučajevima, i suradnju s nevladinim organizacijama i drugim elementima građanskog društva, a posebno, osigurati

(a) odgovarajući smještaj;

(b) pružanja savjeta i informacija, posebno vezano za njihova zakonska prava, na jeziku koje žrtve nezakonitog trgovanja ljudima mogu razumjeti;

(c) liječničku, psihološku i materijalnu pomoć; i

(d) zapošljavanje, mogućnost obrazovanja i obuke.

...

5. Svaka država stranka će nastojati osigurati fizičku sigurnost žrtava nezakonitog trgovanja ljudima dok su one na njenom teritoriju.

6. Svaka država stranka će osigurati da njen domaći pravni sustav sadrži mjere koje žrtvama nezakonitog trgovanja ljudima pruža mogućnost dobijanja naknade za pretrpljenu štetu.”

3. *Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena („CEDAW“)*

123. Opća skupština UN-a usvojila je CEDAW 1979. godine, a Hrvatska ga je ratificirala 9. rujna 1992. godine. Članak 6. glasi:

„Države stranke poduzimaju sve odgovarajuće mjere, uključujući i zakonodavne, radi suzbijanja svih oblika trgovanja ženama te iskorištavanja prostitucije žena.“

124. Odbor CEDAW-a u svojoj je Općoj preporuci br. 19 o nasilju nad ženama (1992.), smatrao kako slijedi:

„13. „Člankom 6. propisano je da države stranke poduzimaju sve mjere radi suzbijanja svih oblika trgovanja ženama te iskorištavanja prostitucije žena.

14. Siromaštvo i nezaposlenost povećavaju mogućnosti trgovanja ženama. Osim utvrđenih oblika trgovanja ženama, postoje i novi oblici seksualnog iskorištavanja ... [koji su] nespojivi s jednakim ostvarivanjem prava žena i poštovanjem njihovih prava i dostojanstva. Njima se žene izlažu posebnom riziku od nasilja i zlostavljanja.

15. Siromaštvo i nezaposlenost prisiljavaju mnoge žene, uključujući i mlade djevojke, na prostituciju. Prostitutke su osobito bespomoćne u odnosu na nasilje jer su zbog svog statusa, koji može biti nezakonit, marginalizirane. Potrebna im je jednaka zaštita zakonâ od silovanja i drugih oblika nasilja.“

125. U svojoj Općoj preporuci br. 35, kojom se nadopunjuje i ažurira njegova Opća preporuka br. 19, Odbor CEDAW-a smatrao je, *inter alia*, kako slijedi:

„10. Odbor smatra da je rodno utemeljeno nasilje nad ženama jedan od temeljnih društvenih, političkih i gospodarskih instrumenata kojima se zadržava podređeni položaj žena u odnosu na muškarce, kao i njihove stereotipne uloge ...

12. U Općoj preporuci br. 28 i Općoj preporuci br. 33 Odbor je potvrdio da je diskriminacija žena neraskidivo povezana s ostalim čimbenicima koji utječu na njihove živote. U svojoj jurisprudenciji, Odbor naglašava da ti čimbenici uključuju ... sudjelovanje žena u prostituciji, kao i trgovanje ženama.

...

32. Odbor preporučuje da države stranke provedu sljedeće mjere u pogledu gonjenja i kažnjavanja rodno utemeljenog nasilja nad ženama:

(a) Osigurati djelotvoran pristup žrtava sudovima i pobrinuti se da vlasti na odgovarajući način odgovore na sve slučajeve rodno utemeljenog nasilja nad ženama, među ostalim i primjenom kaznenog prava i, prema potrebi, progonom po službenoj dužnosti kako bi se navodnim počiniteljima sudilo na pošten, nepristran, pravodoban i brz način, kao i izricanjem odgovarajućih kazni ...“

126. U svom pripremnom dokumentu o članku 6. u kojem su sažeti *travaux préparatoires* i jurisprudencija Odbora (CEDAW/2003/II/WP.2), Odbor CEDAW-a zaključio je kako slijedi:

„Odbor se dosljedno bavio pitanjem prostitucije i trgovanja ženama i djevojkama kad je razmatrao početna i periodična izvješća država stranaka. Općenito, pristup Odbora bio je usmjeren na potrebu za usvajanjem sveobuhvatne strategije protiv iskorištavanja prostitucije i trgovanja ženama, koja bi obuhvaćala: usvajanje ili preispitivanje zakonodavstva s ciljem dekriminalizacije prostitutki i izricanja ozbiljnih sankcija

svodnicima, osobama koje podvode i trgovcima ljudima; provedbu mjera usmjerenih na poboljšanje ekonomske situacije žena i djevojaka kako bi se eliminirao njihov osjetljiv položaj s obzirom na prostituciju i trgovanje ljudima; pružanje društvene podrške i zdravstvenih usluga prostitutkama; provedbu mjera rehabilitacije i reintegracije za žene i djevojke koje su bile žrtve trgovanja ljudima; te obuku granične policije i službenika odgovornih za provođenje zakona kako bi mogli prepoznati žrtve trgovanja ljudima i pružiti im podršku. U svom je pristupu Odbor posebno naglasio potrebu za poštovanjem ljudskih prava prostitutki i žrtava trgovanja ljudima.“

127. Dana 28. srpnja 2015. Odbor CEDAW-a objavio je svoje zaključne primjedbe o četvrtom i petom periodičnom izvješću za Hrvatsku (CEDAW/C/HRV/CO/4-5). U pogledu trgovanja ljudima i iskorištavanja prostitucije, napomenuo je kako slijedi:

„20. Odbor primjećuje i cijeni zakonodavne i političke mjere i programe usmjerene na zaštitu žena i djevojaka koje su žrtve trgovanja ljudima. Međutim, Odbor je zabrinut iz sljedećih razloga:

(a) Protiv počinitelja trgovanja ljudima često se podnose optužbe za kazneno djelo podvođenja, umjesto da se protiv njih podnose optužbe za teže kazneno djelo trgovanja ljudima, što ima za posljedicu uznemirujuće niske stope osuđujućih presuda za trgovanje ljudima;

(b) Žrtve iskorištavanja prostitucije ponekad se goni umjesto da im se osiguraju odgovarajuće mjere podrške žrtvama, dok osobe koje kupuju seks od žrtava prisilne prostitucije i/ili žrtava trgovanja ljudima nisu dosljedno gonjene niti primjereno kažnjavane;

(c) Postoje neadekvatni mehanizmi prepoznavanja žrtava trgovanja ljudima u situacijama povećanog rizika;

(d) Postoje neadekvatni sustavi prikupljanja raznih podataka o žrtvama trgovanja ljudima iskazanih po spolu, dobi, etničkoj pripadnosti i državljanstvu;

(e) Postoje neadekvatna skloništa za žrtve trgovanja ljudima a osoblje tih skloništa neadekvatno je obučeno za rad sa žrtvama trgovanja ljudima;

(f) Postoje neadekvatne mjere povezane s posebno osjetljivim položajem i potrebama žrtava trgovanja ljudima koje nisu državljani ili državljanke države stranke.“

128. Stoga je preporučio, *inter alia*, da Hrvatska:

„(a) osigura da se počiniteljima trgovanja ljudima izriču sankcije primjerene težini kaznenog djela;

...

(c) ojača mjere prepoznavanja žena izloženih riziku od trgovanja ljudima te im osigura podršku ...“

129. Godine 1993. Opća skupština UN-a konsenzusom je donijela Deklaraciju o uklanjanju nasilja nad ženama (A/RES/48/104) kako bi nadopunila CEDAW. Člankom 2. podstavkom (b) naglašeno je da pojam nasilja nad ženama obuhvaća, ali nije ograničen na sljedeće:

„fizičko, spolno i psihološko nasilje koje se odvija u društvenoj zajednici, uključujući silovanje, spolno zlostavljanje, spolno uznemiravanje i zastrašivanje na poslu, u obrazovnim ustanovama i drugdje, trgovanje ženama i prisilnu prostituciju.“

4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima („ICCPR“)

130. Opća skupština UN-a usvojila je ICCPR 1966. godine, a Hrvatska ga je ratificirala 1992. godine. Članak 8. ICCPR-a u mjerodavnom dijelu glasi kako slijedi:

- “1. Nitko se ne smije držati u ropstvu; ropstvo i trgovanje robljem zabranjuju se u svim njihovim oblicima.
2. Nitko se ne smije držati u odnosu sličnom ropstvu.
3. (a) Nitko se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad.“

131. U svojoj Općoj napomeni br. 28 o jednakim pravima žena i muškaraca (CCPR/C/21/Rev.1/Add.10), Odbor za ljudska prava („HRC“) smatrao je da bi države stranke trebale obavijestiti Odbor o mjerama poduzetim radi suzbijanja trgovanja ženama i djecom unutar zemlje ili preko granica i prisilne prostitucije.

132. Dana 30. travnja 2015. HRC je objavio svoje zaključne primjedbe o trećem periodičnom izvješću za Hrvatsku (CCPR/C/HRV/CO/3). U pogledu trgovanja ljudima, smatrao je kako slijedi:

„Odbor prima na znanje izvješća koja ukazuju na nazadovanje u pogledu mjera poduzetih u borbi protiv trgovanja ljudima. Odbor je zabrinut da trgovanje ljudima i dalje postoji u državi članici. Odbor je nadalje zabrinut zbog malog broja kaznenih progona i blagih kazni izrečenih trgovcima ljudima (članak 8.).

Država stranka trebala bi snažno provoditi svoj javni poredak u borbi protiv trgovanja ljudima. Trebala bi nastaviti ulagati napore u podizanje svijesti o trgovanju ljudima i borbu protiv tog trgovanja, među ostalim i na regionalnoj razini i u suradnji sa susjednim zemljama. Država stranka trebala bi obučavati svoje policijske službenike, djelatnike granične kontrole, suce, odvjetnike i drugo relevantno osoblje kako bi podigla svijest o tom pitanju i pravima žrtava. Trebala bi osigurati da se svi pojedinci odgovorni za trgovanje ljudima kazneno gone i kažnjavaju primjereno počinjenim kaznenim djelima, te da se žrtvama trgovanja ljudima pruži naknada štete i da se rehabilitiraju. Nadalje, država stranka trebala bi pojačati napore kako bi identificirala žrtve trgovanja ljudima i osigurala sustavno prikupljanje podataka o trgovanju ljudima, koji bi trebali biti razvrstani prema dobi, spolu i etničkom podrijetlu, a trebala bi se i usredotočiti na tokove trgovanja ljudima s njezina državnog područja, na njezino državno područje i preko njega.“

5. Preporučena načela i smjernice o ljudskim pravima i trgovanju ljudima

133. Godine 2002. Visoki povjerenik za ljudska prava donio je Preporučena načela i smjernice o ljudskim pravima i trgovanju ljudima (E/2002/68/Add.1), u kojima je usvojen pristup trgovanju ljudima utemeljen na pravima.

134. U pogledu prvenstva ljudskih prava, u Preporučenim načelima istaknuto je da države prema međunarodnom pravu imaju odgovornost djelovati s dužnom pažnjom kako bi spriječile trgovanje ljudima, istražile i

kazneno gonile trgovce ljudima i pružile pomoć i zaštitu žrtvama trgovanja ljudima (načelo 2.).

135. U pogledu zaštite i pomoći, načelom 9. zahtijeva se pružanje pravne i druge pomoći žrtvama trgovanja ljudima tijekom trajanja svih kaznenih, parničnih ili drugih postupaka protiv osumnjičenih trgovaca ljudima.

136. Što se tiče kriminalizacije i kažnjavanja, načelom 13. predviđeno je da države moraju „djelotvorno istražiti, goniti i presuđivati o trgovanju ljudima, među ostalim i o djelima koja su sastavne radnje trgovanja ljudima i povezanom ponašanju“.

6. Posebna izvjestiteljica za trgovanje ljudima, osobito ženama i djecom

137. U svom godišnjem izvješću Vijeću za ljudska prava 2006. godine, posebna izvjestiteljica Sigma Huda usredotočila se na potražnju za komercijalnim seksualnim iskorištavanjem i trgovanjem ljudima. Konkretno, navela je kako slijedi:

„41. Protokol [iz Palerma] ne zahtijeva nužno da države ukinu sve moguće oblike prostitucije. Međutim, zahtijeva da države postupaju u dobro vjeri kako bi ukinule sve oblike dječje prostitucije i sve oblike prostitucije odraslih koji uključuju vrbovanje osoba, njihov prijevoz, premještanje, pružanje utočišta i prihvata putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prisile, otmice, prijevare, obmane, zloupotrebe ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanja ili primanja novca ili povlastica kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu iskorištavanja prostitucije te osobe.

42. Prostitucija koja se u svijetu zapravo provodi uglavnom zadovoljava elemente trgovanja ljudima. Rijetko se pronalazi slučaj u kojem putovi do prostitucije i/ili iskustva neke osobe u okviru prostitucije ne uključuju, u najmanju ruku, zloupotrebu ovlasti i/ili zloupotrebu položaja bespomoćnosti. Ovlasti i bespomoćnost u ovom se kontekstu moraju tumačiti tako da podrazumijevaju razlike u ovlastima na temelju spola, rase, etničke pripadnosti i siromaštva. Jednostavno rečeno, put do prostitucije i života unutar „života“ rijetko je obilježen osnaživanjem ili odgovarajućim mogućnostima.

43. Prema tome, države stranke u kojima je industrija prostitucije legalizirana imaju veliku odgovornost osigurati da uvjeti koji se stvarno odnose na provođenje prostitucije unutar njihovih granica ne sadržavaju nedopuštena sredstva opisana u točki (a) definicije Protokola kako bi osigurale da njihovi legalizirani sustavi prostitucije ne bi samo nastavljali rašireno i sustavno trgovanje ljudima. Kao što potvrđuju trenutni uvjeti u cijelom svijetu, države stranke u kojima je prostitucija legalizirana daleko su od ispunjavanja te obveze.“

138. U svom godišnjem izvješću Vijeću za ljudska prava 2012. godine, posebna izvjestiteljica Joy Ngozi Ezeilo usredotočila se na integraciju pristupa utemeljenog na ljudskim pravima u kaznenom progonu predmeta o trgovanju ljudima. Konkretno, navela je kako slijedi:

„31. Pravovremena i učinkovita identifikacija žrtava ključna je za kriminalizaciju trgovanja ljudima jer utječe na mogućnost službenika odgovornih za provođenje zakona da djelotvorno kazneno gone trgovce ljudima i bitna je u smislu mogućnosti pružanja potrebnih usluga podrške žrtvama trgovanja ljudima. Međutim, posebna izvjestiteljica

primjećuje da pitanje identifikacije otvara niz složenih pragmatičnih pitanja, osobito o tome kako, gdje i tko treba izvršiti identifikaciju.

...

34. Policija često predvodi identifikaciju žrtava i stoga ima ključnu ulogu u tom procesu. Iako može imati iskustva u provođenju zakona općenito, možda nema posebnu stručnost u trgovanju ljudima; iz tog razloga, posebna izvjestiteljica naglašava važnost osiguravanja da se policiji pruži odgovarajuća obuka za točnu i obzirnu identifikaciju žrtava trgovanja ljudima.

...

57. Proaktivne istrage kojima se nastoje prikupiti dokazi kojima bi se poništio ili potvrdio iskaz žrtve još su jedan način na koji države ispunjavaju obvezu primjene dužne revnosti pri kaznenom progonu trgovanja ljudima bez nepotrebnog opterećivanja žrtava. Posebna izvjestiteljica napominje da u predmetima o trgovanju ljudima može biti teško prikupiti alternativne ili potkrepljujuće dokaze zbog ograničenih resursa i nedostatka obučених službenika, osobito u državama koje su najviše pogođene trgovanjem ljudima. Ta situacija može biti i složenija zbog skrivene prirode kaznenog djela i nedostatka konkretnih evidencija ili pokazatelja kriminalnih aktivnosti. Važno je priznati da zamjena iskaza žrtve alternativnim dokazima možda neće omogućiti potpun i djelotvoran kazneni progon. Ipak, dodana vrijednost takvih dokaza zaslužuje pozornost, osobito zato što otkrivanje dodatnih ili potkrepljujućih dokaza može ublažiti dio pritiska na žrtve tijekom postupka kaznenog progona.“

B. Međunarodna organizacija rada („ILO“)

139. ILO je usvojio dvije konvencije o prisilnom radu, i to Konvenciju o prisilnom radu iz 1930. godine („Konvencija br. 29“) i Konvencija o ukidanju prisilnog rada iz 1957. godine („Konvencija br. 105“), koje je Hrvatska ratificirala 8. listopada 1991. odnosno 5. ožujka 1997. godine.

140. Godine 2014. ILO je usvojio dva nova instrumenta s ciljem pružanja sveobuhvatne strategije protiv svih oblika prisilnog rada, među ostalim i trgovanja ljudima, i to Protokol uz Konvenciju br. 29 i Preporuku 203. o dodatnim mjerama za djelotvorno suzbijanje prisilnog rada.

1. Prisilan ili obvezatan rad prema Konvenciji br. 29

141. Konvencija br. 29 zahtijeva od država koje su ratificirale Konvenciju da suzbiju sve oblike prisilnog ili obvezatnog rada. Članak 2. stavak 1. glasi kako slijedi:

„U smislu ove Konvencije izraz ‘prisilni ili obvezatni rad’ znači svaki rad ili uslugu koji se od neke osobe zahtijeva pod prijetnjom bilo kakve kazne, i za koje se ta osoba nije ponudila dobrovoljno.“

142. Ta definicija sadržava tri elementa: (1) rad ili usluga – to se odnosi na sve vrste rada, usluga i zaposlenja u bilo kojoj djelatnosti, industriji ili sektoru, među ostalim i neformalnoj ekonomiji. Prisilni rad može postojati i u javnom i u privatnom sektoru; (2) prijetnja kaznom – to se odnosi na širok raspon kazni koje se koriste da se osobu prisili da obavlja rad ili uslugu,

uključujući kaznene sankcije i razne oblike izravne ili neizravne prisile, kao što su fizičko nasilje, psihološke prijetnje ili neispлаćivanje plaća. „Kazna“ može podrazumijevati i gubitak prava ili povlastica; i (3) nedobrovoljnost – izraz „ponudila dobrovoljno“ odnosi se na slobodan i informiran pristanak radnika na sklapanje radnog odnosa i njegovu slobodu da u bilo kojem trenutku napusti radni odnos. Primjerice, poslodavac ili regruter mogao bi ometati tu slobodu davanjem lažnih obećanja kako bi naveo radnika da prihvati posao koji inače ne bi prihvatio (ILO, *Standards on Forced Labour: the New Protocol and Recommendation at a glance* (Standardi o prisilnom radu: kratki pregled novog protokola i preporuke) (2016.), str. 5.).

143. U Posebnom akcijskom programu ILO-a za borbu protiv prisilnog rada osmišljeno je jedanaest pokazatelja prisilnog rada. To su: (1) zloupotreba položaja bespomoćnosti, (2) obmana, (3) ograničenje kretanja, (4) izolacija, (5) fizičko i seksualno nasilje, (6) zastrašivanje i prijetnje, (7) zadržavanje osobnih dokumenata, (8) uskraćivanje plaća, (9) dužničko ropstvo, (10) radni i životni uvjeti koji predstavljaju zlostavljanje i (11) prekomjeren prekovremeni rad. Navodi se da postojanje jednog pokazatelja u danoj situaciji može u nekim slučajevima ukazivati na postojanje prisilnog rada, ali da u drugim slučajevima tek nekoliko pokazatelja zajedno može ukazivati na praksu prisilnog rada.

144. Međutim, ILO je naglasio da „prisilni rad“ obuhvaća aktivnosti koje su ozbiljnije od pukog nepoštovanja zakona o radu i radnih uvjeta. Primjerice, neispлаćivanje zakonski propisane minimalne plaće radnicima samo po sebi ne predstavlja prisilni rad (ILO, *Human Trafficking and Forced Labour Exploitation: Guidance for Legislation and Law Enforcement* (Trgovanje ljudima i iskorištavanje prisilnog rada: smjernice za zakonodavstvo i provedbu zakona) (2005.), str. 19. - 21.).

145. Odbor stručnjaka koji nadzire provedbu konvencija ILO-a smatrao je, u pogledu veze između trgovanja ljudima i ponašanja povezanog s trgovanjem ljudima i prisilnog ili obvezatnog rada (ILO, *Izvješće Odbora stručnjaka ILO-a o primjeni konvencija i preporuka*, Izvješće III (dio IB), str. 41.), kako slijedi:

„77. Ključni element definicije trgovanja ljudima njegova je svrha, a to je iskorištavanje, koje je posebno definirano tako da uključuje prisilni rad ili usluge, ropstvo ili ropstvu sličan odnos, služenje i razne oblike seksualnog iskorištavanja. Na temelju pojma iskorištavanja rada svojstvenog toj definiciji moguće je uspostaviti vezu između Protokola iz Palerma i Konvencije br. 29, a iz njega jasno proizlazi da je trgovanje ljudima u svrhu iskorištavanja obuhvaćeno definicijom prisilnog ili obvezatnog rada predviđenog na temelju članka 2. stavka 1. Konvencije.

78. Iako se u navedenoj definiciji donekle razlikuje trgovanje ljudima radi prisilnog rada ili usluga i trgovanje ljudima radi seksualnog iskorištavanja, to ne bi trebalo dovesti do zaključka da prisilno seksualno iskorištavanje ne predstavlja prisilni rad ili usluge, osobito u kontekstu trgovanja ljudima. Uključivanje ‘iskorištavanja za prostituciju drugih’ ovdje može stvoriti poteškoće jer obveza kriminalizacije prostitucije nije propisana ni Protokolom iz Palerma ni Konvencijom br. 29, pa bi se

stoga pojedine zemlje trebale baviti pitanjem prostitucije i povezanim pitanjima koja ne spadaju u opseg trgovanja ljudima u skladu sa svojim nacionalnim zakonima i politikama. Ipak, čini se da je jasno da prisilno seksualno iskorištavanje i prisilna prostitucija spadaju u opseg definicije prisilnog ili obvezatnog rada iz članka 2. stavka 1. Konvencije.“

146. S tim u vezi, vrijedi napomenuti i da je Europska komisija, zajedno s ILO-om, razradila *Operativne pokazatelje trgovanja ljudima*, kojima su predviđene tri različite kategorije pokazatelja (snažni, srednji i slabi) koji se primjenjuju na svaki od elemenata definicije trgovanja ljudima (radnja, sredstvo i svrha).

147. U svom izravnom zahtjevu Hrvatskoj o primjeni Konvencije br. 29, donesenom 2018. godine, Odbor stručnjaka smatrao je, *inter alia*, kako slijedi:

„Odbor ... traži od Vlade da poduzme potrebne mjere kako bi osigurala provođenje istraga i kaznenog progona protiv počinitelja djela trgovanja ljudima.

...

Odbor ... traži od Vlade da pojača napore povezane s identifikacijom žrtava trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja i izrabljivanja radne snage, te da poduzme potrebne mjere kako bi osigurala da se tim žrtvama pruže odgovarajuća zaštita i pomoć. Odbor traži od Vlade i da dostavi informacije o poduzetim mjerama i postignutim rezultatima u tom pogledu.“

2. Protokol uz Konvenciju br. 29

148. Cilj je Protokola uz Konvenciju br. 29 uklanjanje raznih praznina u provedbi te Konvencije potvrđivanjem da su mjere prevencije, zaštite i pravnih sredstava potrebne kako bi se postiglo djelotvorno i trajno suzbijanje prisilnog ili obvezatnog rada. Hrvatska još nije ratificirala taj Protokol.

149. Konkretno, u preambuli Protokola prepoznaje se sljedeće:

„[K]ontekst i oblici prisilnog ili obvezatnog rada promijenili su se, a trgovanje ljudima u svrhu prisilnog ili obvezatnog rada, što može uključivati seksualno iskorištavanje, predmet je sve veće međunarodne zabrinutosti i zahtijeva hitne mjere za učinkovito suzbijanje...“

150. Članak 1. u mjerodavnom dijelu glasi kako slijedi:

“1. U primjeni svojih obveza iz Konvencije za suzbijanje prisilnog ili obvezatnog rada, svaka članica poduzima djelotvorne mjere za sprječavanje i suzbijanje takvog rada, za pružanje žrtvama zaštite i pristupa odgovarajućim i učinkovitim pravnim sredstvima, kao što je naknada štete, i za kažnjavanje počinitelja djela koja uključuju prisilan ili obvezatan rad.

...

3. Definicija prisilnog ili obvezatnog rada sadržana u Konvenciji ponovno se potvrđuje pa će mjere navedene u ovom Protokolu uključivati posebne radnje protiv trgovanja ljudima u svrhu prisilnog ili obvezatnog rada.“

151. Članak 3. glasi:

„Svaka članica poduzima djelotvorne mjere za identifikaciju, oslobađanje, zaštitu, oporavak i rehabilitaciju svih žrtava prisilnog ili obvezatnog rada, kao i pružanje drugih oblika pomoći i podrške.“

C. Vijeće Europe

1. Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima („Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima“)

152. Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima stupila je na snagu 1. veljače 2008. godine. Hrvatska ju je ratificirala 5. rujna 2007. godine.

153. Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima sveobuhvatan je ugovor čija je svrha sprječavanje i suzbijanje trgovanja ljudima, uz istodobno jamčenje ravnopravnosti spolova; zaštita ljudskih prava žrtava trgovanja ljudima, osmišljavanje sveobuhvatnog okvira za pružanje zaštite i pomoći žrtvama i svjedocima, uz zajamčenu ravnopravnost spolova, kao i osiguranje učinkovite istrage i kaznenog progona; i promicanje međunarodne suradnje u suzbijanju trgovanja ljudima (članak 1.).

154. U članku 39. Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima naglašeno je da ta Konvencija ne utječe na prava i obveze koji proizlaze iz odredaba Protokola iz Palerma, da joj je namjera da pojača zaštitu koju taj Protokol pruža i da razvije standarde koji su u njemu sadržani.

(a) Definicija trgovanja ljudima

155. Definicija trgovanja ljudima iz članka 4. podstavka (a) istovjetna je članku 3. podstavku (a) Protokola iz Palerma i uključuje iste tri sastavnice (vidi stavak 113. ove presude).

156. U Obrazloženju uz Konvenciju o suzbijanju trgovanja ljudima, naglašeno je da trgovanje ljudima predstavljaju ti elementi zajedno, a ne svaki zasebno. Prema tome, kao i u Protokolu iz Palerma, kako bi došlo do trgovanja odraslim osobama, moraju biti zajedno prisutne sastavnice svake od triju kategorija.

157. U pogledu terminologije, u Obrazloženju je pojašnjeno da „vrbovanje“ uključuje vrbovanje korištenjem novih informacijskih tehnologija kao što je internet (vidi dalje publikaciju Vijeća Europe *Trafficking in human beings: Internet recruitment. Misuse of the Internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings* (Trgovanje ljudima: vrbovanje putem interneta. Zloupotreba interneta za vrbovanje žrtava trgovanja ljudima) EG-THB-INT (2007) 1), i da „prijevoz“ ne mora biti prekogranični da bi bio element trgovanja ljudima.

158. U njemu se naglašava i činjenica da trgovci ljudima često koriste prijevaru i obmanu, primjerice kada žrtve navode da vjeruju da ih čeka privlačno radno mjesto, a ne planirano iskorištavanje. „Zloupotreba položaja bespomoćnosti“ podrazumijeva „zloupotrebu svake situacije u kojoj

uključena osoba nema pravu i prihvatljivu alternativu podvrgavanju zloupotrebi.“ S tim u vezi dalje je utvrđeno kako slijedi:

„Ta bespomoćnost može biti bilo koje vrste, bilo fizičke, psihološke, emocionalne, obiteljske, društvene ili ekonomske. Ta situacija može uključivati, primjerice, nesigurnost ili protupravnost upravnog statusa žrtve, njezinu ekonomsku ovisnost ili krhko zdravlje. Ukratko, ta situacija može predstavljati bilo koje teško stanje u kojem je osoba prisiljena prihvatiti da je se iskorištava.“

159. Izrazi „iskorištavanje prostitucije drugih“ i „drugi oblici seksualnog iskorištavanja“ nisu definirani u Konvenciji o suzbijanju trgovanja ljudima. U Obrazloženju je naglašeno da nisu definirani kako se ne bi dovodio u pitanje način na koji države stranke rješavaju pitanje prostitucije u domaćem pravu.

160. Članak 4. podstavak (b) glasi kako slijedi:

„Pristanak žrtve ‘trgovanja ljudima’ na planirano iskorištavanje navedeno u podstavku (a) ovoga članka nebitan je u slučajevima u kojima je primijenjeno bilo koje od sredstava navedenih u podstavku (a).“

161. Prema navodima u Obrazloženju, pristup usvojen u članku 4. stavku (b) u skladu je s pristupom pristanku u sudskoj praksi Suda.

162. Jasno je da područje primjene Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima treba obuhvaćati „sve oblike trgovanja ljudima, bilo da se ono provodi unutar jedne države ili prekogranično, bilo da je povezano s organiziranim kriminalom ili nije“ (članak 2.).

(b) Identifikacija žrtava i pomoć žrtvama

163. Poglavlje III. odnosi se na mjere za zaštitu i promicanje prava žrtava. Konkretno, članak 10. stavak 1. o identifikaciji žrtava glasi kako slijedi:

„Svaka stranka u svojim će nadležnim tijelima imati osobe koje su prošle izobrazbu i koje su kvalificirane za sprječavanje i suzbijanje trgovanja ljudima, za identifikaciju i pružanje pomoći žrtvama, uključujući djecu, te će osigurati da različita tijela međusobno surađuju, te da surađuju s mjerodavnim potpornim organizacijama, kako bi žrtve bile identificirane u postupku koji na odgovarajući način uzima u obzir posebnu situaciju u kojoj su se našle žrtve koje su žene i djeca i kako bi im se, kad je to potrebno, izdale dozvole boravka u skladu s uvjetima iz članka 14. ove Konvencije.“

164. U Obrazloženju uz Konvenciju o suzbijanju trgovanja ljudima pojašnjeno je da nadležna tijela uključena u postupak identifikacije ne moraju biti stručnjaci za pitanja trgovanja ljudima, već moraju proći potrebnu obuku i imati potrebne kvalifikacije kako bi mogla identificirati žrtve.

165. Nadalje, člancima 11. - 16. Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima predviđene su daljnje mjere pomoći i zaštite za žrtve: zaštita njihova privatnog života; psihološka i socijalna i pravna pomoć žrtvama; razdoblje oporavka i razmišljanja kako bi se žrtva oporavila i pobjegla od utjecaja trgovaca ljudima i/ili na temelju podataka i činjenica donijela odluku o suradnji s nadležnim tijelima; izdavanje dozvole boravka u nekim

slučajevima; pružanje mogućnosti ishođenja naknade štete i korištenja pravnih lijekova; mjere za olakšavanje repatrijacije i vraćanja žrtava.

(c) Odredbe povezane s materijalnim kaznenim pravom, istragom, kaznenim progonom i postupovnim pravom

166. Poglavlja IV. i V. Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima uključuju niz obveza država čija je svrha omogućiti djelotvornu istragu i kazneni progon trgovaca ljudima, uključujući i izricanje razmjernih i odvraćajućih sankcija.

167. Članak 18. istovjetan je članku 5. Protokola iz Palerma, a njime je predviđeno da države usvoje zakonodavne i druge mjere koje su potrebne da se utvrdi da radnje iz članka 4. te Konvencije, kad su izvršene namjerno, predstavljaju kazneno djelo. Člankom 23. predviđena je potreba uvođenja djelotvornih, razmjernih i odvraćajućih sankcija i mjera.

168. Članak 27. stavak 1., koji se odnosi na kazneni progon, glasi kako slijedi:

„Svaka će stranka osigurati da istrage ili kazneni progon kaznenih djela utvrđenih u skladu s ovom Konvencijom ne ovise o prijavi ili optužbi koju iznese žrtva, barem u onim slučajevima u kojima je kazneno djelo u cijelosti ili u jednom dijelu počinjeno na njezinu državnom području.“

169. Člancima 28. i 30. uređena su druga postupovna pitanja koja se odnose na zaštitu žrtava, svjedoka i osoba koje surađuju s pravosudnim tijelima te zaštitu žrtava tijekom sudskih postupaka.

(d) Praćenje

170. U poglavlju VII. Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima predviđeno je uspostavljanje mehanizma za praćenje kojim će se pratiti kako države članice provode tu Konvenciju. Mehanizam uključuje dva nositelja: (1) Stručnu skupinu za suzbijanje trgovanja ljudima („GRETA“) – skupina neovisnih stručnjaka, i (2) Odbor stranaka – političko tijelo sastavljeno od predstavnika država koje su stranke te Konvencije.

171. Nakon prvog kruga ocjenjivanja Konvencije, GRETA je jedan dio svog 4. općeg izvješća (2015.) posvetila razmatranju napretka. U pogledu istrage, kaznenog progona i sankcija u predmetima o trgovanju ljudima, navela je, *inter alia*, kako slijedi:

„Jedna je od svrha Konvencije osigurati djelotvornu istragu i kazneni progon kaznenih djela trgovanja ljudima. Ocjena 35 stranaka Konvencije koju je provela GRETA pokazuje da postoji značajna razlika između broja identificiranih žrtava trgovanja ljudima i broja osuda. U izvješćima GRETA-e navode se razni razlozi za tu razliku: pretjerano oslanjanje na iskaze žrtava, pitanja povezana s vjerodostojnošću svjedoka koji mogu s vremenom promijeniti svoje iskaze, ili poteškoće povezane s dostatnošću dokaza ...

Istražitelji, tužitelji i suci koji nisu specijalizirani i obučeni za rješavanje predmeta o trgovanju ljudima mogu biti pristrani u odnosu na žrtve trgovanja ljudima i neosjetljivi na probleme s kojima se suočavaju.

...

GRETA je pozvala 17 zemalja da uklone nedostatke u istrazi i izlaganju predmeta o trgovanju ljudima na sudu s ciljem poboljšanja stope osuda i osiguravanja kazni razmjernih težini kaznenog djela. U tom kontekstu GRETA naglašava potrebu za poboljšanjem obuke i specijalizacije sudaca, tužitelja, policijskih istražitelja i odvjetnika u vezi s trgovanjem ljudima i pravima žrtava trgovanja ljudima, naglašavajući ozbiljan utjecaj iskorištavanja na žrtve i važnost osiguravanja da se žrtve psihološki pripreme prije davanja iskaza.“

172. Hrvatska je bila predmet dvaju krugova ocjenjivanja koje je provela GRETA. U svom drugom izvješću o ocjeni objavljenom 4. veljače 2016. godine, GRETA je smatrala da je od usvajanja njezina prvog izvješća o Hrvatskoj 2011. godine postignut napredak u brojnim područjima, ali da i dalje postoje određena pitanja koja uzrokuju zabrinutost. Stoga je pozvala hrvatske vlasti, *inter alia*, na sljedeće:

„[P]oduzeti dodatne korake kako bi se osiguralo da se sve žrtve trgovanja ljudima kao takve identificiraju i da mogu iskoristiti mjere pomoći i zaštite sadržane u Konvenciji, osobito:

- poduzimanjem koraka kako bi službenici odgovorni za provođenje zakona, socijalni radnici, NVO-i i drugi relevantni sudionici usvojili proaktivniji pristup i intenzivirali terenski rad kako bi se identificirale žrtve trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja;
- poduzeti dodatne zakonodavne i praktične mjere kako bi se osiguralo:
- da se predmeti o trgovanju ljudima proaktivno istražuju, uspješno kazneno progone i rezultiraju djelotvornim, razmjernim i odvraćajućim sankcijama;
- da se kazneno djelo trgovanja ljudima isključi iz postupka nagodbe o priznanju krivnje.“

2. Mjerodavni materijali Odbora ministara i Parlamentarne skupštine

173. U Preporuci 1325 (1997) o trgovanju ženama i prisilnoj prostituciji u državama članicama Vijeća Europe, Parlamentarna skupština definirala je trgovanje ženama i prisilnu prostituciju kako slijedi:

„2. ... [S]vaki zakonit ili nezakonit prijevoz žena i/ili trgovanje njima, s njihovim prvotnim pristankom ili bez njega, radi stjecanja ekonomske koristi, u svrhu naknadne prisilne prostitucije, prisilnog braka ili drugih oblika prisilnog seksualnog iskorištavanja. Upotreba sile može biti fizička, seksualna i/ili psihološka, a uključuje zastrašivanje, silovanje, zlouporabu ovlasti ili položaja ovisnosti.“

174. Smatrajući da trgovanje ženama i prisilna prostitucija predstavljaju oblik neljudskog i ponižavajućeg postupanja i očito kršenje ljudskih prava, preporučila je Odboru ministara da izradi konvenciju o trgovanju ženama i prisilnoj prostituciji.

175. U svojoj Preporuci br. R (2000) 11 o suzbijanju trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, Odbor ministara napomenuo je da trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, koje se uglavnom odnosi na žene i mlade osobe, može rezultirati ropstvom žrtve i preporučio je, *inter alia*, da države članice preispitaju svoje zakonodavstvo i praksu u skladu s mjerama opisanim u prilogu preporuci.

176. U Preporuci Rec (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja, Odbor ministara podsjetio je države, *inter alia*, na njihovu obvezu da djeluju s dužnom revnošću kako bi spriječile, istražile i kaznile djela nasilja, neovisno o tome je li ta djela počinila država ili su ih počinile privatne osobe, te kako bi pružile zaštitu žrtvama. U prilogu preporuci naglašeno je da pojam „nasilje nad ženama“, među ostalim, obuhvaća slučajeve trgovanja ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja.

177. U svojoj Preporuci 1545 (2002) o kampanji protiv trgovanja ženama, Parlamentarna skupština napomenula je da je „u europskim društvima trgovanje ljudima vrlo složena tema usko povezana s prostitucijom i prikrivenim oblicima iskorištavanja, kao što su kućno ropstvo, kataloški brakovi i seksualni turizam“. Stoga je pozvala sve europske zemlje da razviju zajedničke politike i mjere koje obuhvaćaju sve aspekte tog problema, kao što je uvođenje djelotvornog kažnjavanja trgovaca ljudima.

178. U svojoj Preporuci 1815 (2007) pod nazivom „Prostitucija – koji stav zauzeti?“, Parlamentarna skupština naglasila je da se moraju poduzeti sve potrebne mjere za borbu protiv prisilne prostitucije i trgovanja ljudima. Dalje je navela kako slijedi:

„Kad je riječ o dobrovoljnoj prostituciji odraslih osoba, skupština potiče Odbor ministara da preporuči da države članice Vijeća Europe oblikuju izričitu politiku o prostituciji. Konkretno, moraju izbjegavati dvostruke standarde i politike kojima se prostitutke kriminaliziraju i kažnjavaju.“

179. Dana 11. lipnja 2008., u svom odgovoru na Preporuku 1815 (2007) Parlamentarne skupštine, Odbor ministara naveo je kako slijedi:

„[P]ristupi koje je 47 država članica Vijeća Europe usvojilo značajno se razlikuju u ovom području. Iz tog se razloga zajednička politika o prostituciji u ovoj fazi može oblikovati samo s velikim poteškoćama ...“

180. Konačno, u svojoj Rezoluciji 1983 (2014) o prostituciji, trgovanju ljudima i modernom ropstvu, Parlamentarna skupština izrazila je, *inter alia*, sljedeća stajališta:

„3. Iako je riječ o različitim pojavama, trgovanje ljudima i prostitucija usko su povezani. Procjenjuje se da je 84 % žrtava trgovanja ljudima u Europi prisiljeno na prostituciju; slično tome, žrtve trgovanja ljudima predstavljaju velik udio seksualnih radnika ... [I]majući u vidu značajno preklapanje tih dviju pojava, skupština smatra da su zakonodavstvo i politike o prostituciji nužni alati za suzbijanje trgovanja ljudima.

...

5. Zakonodavstvo i politike u pogledu prostitucije razlikuju se diljem Europe, od onih u kojima su aktivnosti povezane s prostitucijom legalizirane do onih u kojima su takve aktivnosti kriminalizirane. ...

6. Prisilnu prostituciju i seksualno iskorištavanje treba smatrati kršenjem ljudskog dostojanstva i, budući da su žene nerazmjerno zastupljene među žrtvama, preprekom ravnopravnosti spolova.

...

8. Skupština priznaje da različiti pravni pristupi i kulturna osjetljivost otežavaju predlaganje jedinstvenog modela propisa o prostituciji koji bi odgovarao svim državama članicama. Međutim, smatra da bi ljudska prava trebala biti glavni kriterij u osmišljavanju i provođenju politika o prostituciji i trgovanju ljudima.

9. Neovisno o odabranom modelu, zakonodavci i službenici odgovorni za provođenje zakona trebali bi biti svjesni svoje odgovornosti da osiguraju da seksualni radnici, u slučajevima kad je prostitucija legalizirana ili se tolerira, mogu obavljati svoje aktivnosti u dostojanstvenim uvjetima, bez prisile i iskorištavanja, te da se potrebe zaštite žrtava trgovanja ljudima mogu na odgovarajući način prepoznati i zadovoljiti.

11. Nadalje, u svim bi se slučajevima vlasti trebale suzdržati od toga da propise o prostituciji smatraju zamjenom za sveobuhvatno djelovanje usmjereno posebno na trgovanje ljudima, utemeljeno na pouzdanom zakonskom i političkom okviru i djelotvorno provedeno ...

12. U svjetlu ovih razmatranja, Skupština poziva države ... članice Vijeća Europe ...:

...

12.1.3. da kriminaliziraju svodništvo ako to već nisu učinile;"

D. Ostali međunarodni instrumenti

1. Međunarodno humanitarno pravo

181. Članak 27. Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949. (IV), *inter alia*, glasi:

“Osobito će se štititi žene od svakog napada na njihovu čast i osobito od silovanja, prisiljavanja na prostituciju ili bilo kojeg oblika povrede čudoređa.”

182. U komentaru o toj Konvenciji „prisilna prostitucija“ definira se kao „prisiljavanje žene na nemoral nasiljem ili prijetnjama“.

183. Isto tako, člankom 75. stavkom 2. točkom (b) Dopunskog protokola (I.) Ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba i člankom 4. stavkom 2. točkom (e) Dopunskog protokola (II.) Ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (8. lipnja 1977.), prisilna prostitucija zabranjena je u svako doba i na svakom mjestu.

184. U članak 7. stavak 1. točku (g) Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda od 17. srpnja 1998. godine „prisilna prostitucija“ uključena je kao zločin protiv čovječnosti. U Obilježjima kaznenih djela Rimskog statuta taj je pojam definiran na sljedeći način:

„1. Počinitelj je jednu ili više osoba naveo da počine jednu ili više radnji seksualne prirode, primjenjujući silu, ili prijetnju silom ili prisilom, kao što je prisila izazvana strahom od nasilja, prinude, pritvora, psihološkog ugnjetavanja ili zloupotrebe ovlasti, protiv te osobe ili osoba ili druge osobe, ili iskorištavajući okruženje prisile ili nesposobnost te osobe ili osoba da daju istinski pristanak.

2. Počinitelj ili druga osoba stekla je ili je očekivala da će steći novčanu ili drugu korist u zamjenu za djela seksualne prirode ili u vezi s njima.

3. Djelo je počinjeno u sklopu raširenog ili sustavnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

4. Počinitelj je znao da je djelo bilo dio raširenog ili sustavnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva ili je namjeravao da djelo bude dio takvog napada.“

2. Organizacija za europsku sigurnost i suradnju („OESS“)

185. Dana 3. prosinca 2003. Vijeće ministara OESS-a donijelo je Odluku br. 2/03 o borbi protiv trgovanja ljudima u kojem je potvrdilo Akcijski plan OESS-a za borbu protiv trgovanja ljudima i odlučilo je uspostaviti mehanizam OESS-a za pružanje pomoći državama sudionicama u borbi protiv trgovanja ljudima. Kao rezultat toga, određen je posebni predstavnik i koordinator za borbu protiv trgovanja ljudima.

186. Cilj je Akcijskog plana, koji se temelji na definiciji trgovanja ljudima iz Protokola iz Palerma, pružiti državama sudionicama sveobuhvatan skup alata koji će im pomoći u provedbi njihovih obveza u borbi protiv trgovanja ljudima. U tom pogledu, plan na nacionalnoj razini zahtijeva, primjerice, sljedeće:

„2.7 Poticanje istražitelja i tužitelja da provode istrage i progone ne oslanjajući se samo i isključivo na iskaze svjedoka. Istraživanje alternativnih istražnih strategija kako bi se isključila potreba da žrtve svjedoče na sudu.“

187. Godine 2013. Dopuna Akcijskom planu OESS-a usvojena je Odlukom Vijeća ministara br. 7/13. Cilj Dopune bio je razmotriti trenutačne i nove trendove i obrasce u trgovanju ljudima, kao i najhitnije izazove koji se odnose na progon kaznenih djela, njihovo sprječavanje i zaštitu žrtava trgovanja ljudima. S tim u vezi, konkretno je utvrđeno da preporučene mjere na nacionalnoj razini uključuju:

„1.2 Poboljšanje kaznenopravnih odgovora na trgovanje ljudima, među ostalim kaznenog progona trgovaca ljudima i njihovih suučesnika, istodobno osiguravajući da se prema žrtvama postupa na način kojim se poštuju njihova ljudska prava i temeljne slobode i da im se omogući pristup pravosuđu, pravnoj pomoći i djelotvornim pravnim sredstvima i drugim uslugama prema potrebi.

...

1.1. ... [N]adležne državne vlasti identificiraju pojedince kao žrtve trgovanja ljudima, koje su pretrpjele povrede ljudskih prava, čim postoje opravdani razlozi za uvjerenje da su bile podvrgnute trgovanju ljudima i, u skladu s nacionalnim pravom, osiguravaju da se žrtvama trgovanja ljudima pruži pomoć čak i prije pokretanja istrage ...“

E. Mjerodavni regionalni instrumenti

1. Međuamerički sustav

188. Člankom 6. Američke konvencije o ljudskim pravima („AKLJP“) zajamčena je „sloboda od ropstva“, a ta odredba u mjerodavnom dijelu glasi kako slijedi:

“1. Nitko se ne smije podvrgnuti ropstvu ili nedobrovoljnom odnosu sličnom ropstvu, koji su zabranjeni u svim njihovim oblicima, kao što su trgovanje robljem i trgovanje ženama.

2. Nitko se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad ...“

189. Još jedan ključan instrument je i Međuamerička konvencija o sprečavanju i kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja prema ženama („Konvencija iz Belem do Para“). U članku 2. te Konvencije navedeno je:

„Smatra se da nasilje nad ženama uključuje fizičko, spolno i psihološko nasilje:

...

b. koje se događa u zajednici i čini ga bilo koja osoba, a uključuje, među ostalim, silovanje, seksualno zlostavljanje, mučenje, trgovanje ljudima, prisilnu prostituciju, otmicu i seksualno uznemiravanje na radnom mjestu, kao i u obrazovnim institucijama, zdravstvenim ustanovama ili na bilo kojem drugom mjestu ...“

190. Dana 20. listopada 2016. Međuamerički sud za ljudska prava („Međuamerički sud“) donio je presudu o članku 6. AKLJP-a u predmetu *Trabajadores de la hacienda Brasil verde protiv Brazila*, koji se odnosio na skupinu radnika koja je navodno bila podvrgnuta trgovanju ljudima, prisilnom radu, dužničkom ropstvu i ropstvu na stočarskoj farmi u privatnom vlasništvu. Međuamerički sud proširio je sadržaj i opseg pojmova ropstva, odnosa sličnog ropstvu, trgovanja robljem i trgovanja ženama, kao i prisilnog rada. Posebice je podsjetio da se u AKLJP-u koristi izraz „trgovanje robljem i trgovanje ženama“. Međutim, naglasio je da bi se, uzimajući u obzir razvoj međunarodnog prava, najpovoljnije tumačenje i načelo *pro persona*, taj izraz trebao tumačiti kao „trgovanje ljudima“, te bi tako njegova trenutačna definicija bila u skladu s Protokolom iz Palerma.

191. Dana 26. rujna 2018., u predmetu *López Soto i drugi protiv Venezuele*, Međuamerički sud utvrdio je, *inter alia*, povredu članka 6. AKLJP-a u vezi s lišavanjem slobode žene od strane privatne osobe koja ju je podvrgnula raznim djelima fizičkog i psihološkog nasilja, osobito onima seksualne prirode. Prema mišljenju Međuameričkog suda, to postupanje predstavljalo je seksualno ropstvo.

2. Afrički sustav

192. Članak 5. Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda glasi:

„Svaki pojedinac ima pravo na poštovanje dostojanstva svojstvenog ljudskom biću i na priznavanje njegova pravnog statusa. Zabranjeni su svi oblici iskorištavanja i ponižavanja čovjeka, osobito ropstvo, trgovanje robljem, mučenje, okrutno, neljudsko ili ponižavajuće kažnjavanje i postupanje.“

193. U svom Općem komentaru br. 4 o Afričkoj povelji o ljudskim pravima i pravima naroda: Pravo na pravno sredstvo za žrtve mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg kažnjavanja ili postupanja, Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda utvrdila je, *inter alia*, sljedeće:

„57. Djela spolnog i rodno utemeljenog nasilja, ili propust država da spriječe takva djela i na njih odgovore, mogu predstavljati mučenje i drugo zlostavljanje u suprotnosti s člankom 5. Afričke povelje...“

58. Ta djela uključuju fizička i psihološka djela počinjena nad žrtvama bez njihova pristanka ili u okolnostima prisile, kao što su ... trgovanje u svrhu seksualnog iskorištavanja, prisilna prostitucija, seksualno ropstvo, seksualno iskorištavanje ... Ta djela mogu se dogoditi u javnom ili privatnom okruženju i uključuju silu ili prisilu uzrokovanu strahom od nasilja, prinudu, pritvor, psihološko ugnjetavanje ili zloupotrebu ovlasti.“

194. Članak 4. Protokola uz Afričku povelju o ljudskim pravima i pravima naroda o pravima žena u Africi zahtijeva od država da spriječe i osude trgovanje ženama, kazneno gone počinitelje takvog trgovanja i zaštite one žene koje su najviše izložene riziku.

III. PRAVO EUROPSKE UNIJE

A. Primarno pravo

195. Članak 83(1) Sporazuma o funkcioniranju Europske Unije (SFEU), *između ostalog* glasi:

“1. Europski parlament i Vijeće mogu direktivama donesenima u skladu s redovnim zakonodavnim postupkom utvrditi minimalna pravila o definiranju kaznenih djela i sankcija u području osobito teškog kriminaliteta s prekograničnim elementima koji proizlaze iz prirode ili učinka takvih kaznenih djela ili iz posebne potrebe njihova zajedničkog suzbijanja.

Ta su područja kriminaliteta sljedeća: trgovanje ljudima i seksualno iskorištavanje žena i djece ...”

196. Nadalje, u skladu s člankom 79(1) SFEU-a, Unija treba razviti zajedničku politiku useljavanja čiji je cilj sprječavanje nezakonitog useljavanja i trgovanja ljudima.

197. Članak 5. povelje Europske unije o temeljnim pravima glasi:

“1. Nikoga se ne smije držati u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu.

2. Nikoga se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad.

3. Zabranjeno je trgovanje ljudima.”

198. Prema Objašnjenjima koja se odnose na Povelju, pravo iz stavaka 1. i 2. članka 5. odgovara stavcima 1. i 2. članka 4. Konvencije i stoga ima isto značenje i opseg kako je navedeno u Konvenciji. U pogledu stavka 3. članka 5., navedeno je kako slijedi:

„Stavak 3. proizlazi izravno iz ljudskog dostojanstva i uzima u obzir nedavne razvoje povezane s organiziranim kriminalom, kao što je organizacija unosnih mreža nezakonitog useljavanja ili seksualnog iskorištavanja. Prilog Konvenciji o Europolu sadržava sljedeću definiciju koja se odnosi na trgovanje ljudima za potrebe seksualnog iskorištavanja: ‘trgovanje ljudima: znači podvrgavanje osobe stvarnom i nezakonitom utjecaju drugih osoba primjenom nasilja ili prijetnji ili zlouporabom ovlasti ili spletkama s ciljem iskorištavanja prostitucije, oblika seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja maloljetnika ili trgovanja napuštenom djecom’. ... Dana 19. srpnja 2002. Vijeće je usvojilo okvirnu odluku o borbi protiv trgovanja ljudima (SL L 203, 1.8.2002., str. 1.) u čijem su članku 1. detaljno opisana kaznena djela u vezi s trgovanjem ljudima u svrhu izrabljivanja radne snage ili seksualnog iskorištavanja, koje države članice moraju učiniti kažnjivima na temelju te okvirne odluke.“

B. Sekundarno zakonodavstvo

1. Direktiva 2011/36/EU Europskog Parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprječavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava (“Direktiva o sprječavanju trgovanja ljudima”)

199. Cilj Direktive o sprječavanju trgovanja ljudima je sprječavanje trgovanja ljudima i zaštita žrtava. U tom pogledu, u preambuli Direktive o sprječavanju trgovanja ljudima ističe se sljedeće:

“(1) Trgovanje ljudima teško je kazneno djelo koje se često počini u okviru organiziranog kriminala, predstavlja teško kršenje temeljnih prava i izričito je zabranjeno Poveljom o temeljnim pravima Europske unije. Sprječavanje i suzbijanje trgovanja ljudima prioritet je za Uniju i države članice. ...

(18) Žrtvama trgovanja ljudima potrebno je omogućiti učinkovito ostvarivanje njihovih prava. Stoga im treba biti na raspolaganju pomoć i potpora prije, tijekom i određeno vrijeme nakon okončanja kaznenog postupka. Države članice trebaju osigurati sredstva za pomoć i potporu žrtvama i za njihovu zaštitu.”

200. U pogledu definicije trgovanja ljudima, članak 2. Direktive u mjerodavnom dijelu glasi kako slijedi:

“1. Države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi osigurale da su sljedeća namjerna djela kažnjiva:

vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje osoba, uključujući razmjenu ili prijenos nadzora nad tim osobama, korištenjem prijetnje, sile ili nekog drugog oblika prisile, otmicom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili položaja bespomoćnosti, davanjem ili primanjem novca ili koristi da bi se postigla privola osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, a u svrhu izrabljivanja.

2. Položaj bespomoćnosti znači stanje u kojem dotična osoba nema drugu stvarnu ili prihvatljivu mogućnost, osim da se podvrgne zlouporabi kojoj je izložena.

3. Iskorištavanje uključuje, u najmanju ruku, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, uključujući prošenje, ropstvo ili radnje slične ropstvu, služenje ili iskorištavanje kaznenih djela ili odstranjivanje tjelesnih organa.

4. Pristanak žrtve trgovanja ljudima na iskorištavanje, namjerno ili stvarno, ne uzima se u obzir kada su korištene bilo koje radnje navedene u stavku 1.”

201. U relevantnom dijelu članka 4. Direktive o sprječavanju trgovanja ljudima propisano je da je kazneno djelo iz članka 2. kažnjivo kaznom zatvora u maksimalnom trajanju koje ne može biti kraće od pet godina, a u nekim slučajevima, deset godina.

202. Glede istrage i progona kaznenog djela trgovanja ljudima, članak 9. Direktive o sprječavanju trgovanja ljudima glasi:

“1. Države članice osiguravaju da istraga ili progon kaznenih djela iz članaka 2. i 3. ne ovise o prijavi ili optužbi žrtve i da se kazneni postupak može nastaviti i ako je žrtva povukla svoju izjavu.”

203. Nadalje, u člancima 11. i 12. propisuju se razne mjere pomoći i podrške žrtvama trgovanja ljudima i njihove zaštite u kaznenoj istrazi i postupku.

204. U skladu s člankom 18. Direktive o sprječavanju trgovanja ljudima države članice trebaju promicati redovito osposobljavanje službenika koji će vjerojatno dolaziti u kontakt sa žrtvama ili potencijalnim žrtvama trgovanja ljudima, s ciljem da ih se osposobi da prepoznaju i rade sa žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovanja ljudima.

205. U skladu sa zahtjevima iz Direktive o suzbijanju trgovanja ljudima (članak 20., članak 23. stavci 1. - 2.), Europska komisija dostavila je Europskom parlamentu i Vijeću niz izvješća nakon usvajanja Direktive.

206. U svom prvom izvješću o napretku postignutom u borbi protiv trgovanja ljudima od 19. svibnja 2016. godine, Komisija je, *inter alia*, napomenula sljedeće:

„Jedan od ključnih prioriteta pravnog i političkog okvira EU-a koji se odnosi na trgovanje ljudima jest povećanje broja istraga i kaznenih progona. Međutim, to je i jedan od ključnih izazova o kojem izvještavaju države članice. Zapravo, trgovanje ljudima kazneno je djelo koje je često teško i skupo otkriti i istražiti. Istrage u tom području zahtijevaju značajnu količinu dokaza kako bi se donijela presuda. Konkretno, stručnjaci u praksi napominju da se prekomjerno teret nameće žrtvama i njihovim iskazima i prije i tijekom kaznenog postupka za prikupljanje dokaza, dok bi, prema Direktivi o suzbijanju trgovanja ljudima, istražni alati i pristupi trebali osigurati da žrtve, bilo da djeluju u svojstvu svjedoka ili ne, ne budu prekomjerno opterećene tijekom postupaka koji im mogu uzrokovati sekundarnu traumu ...

Na temelju prethodnih podataka Eurostata i najnovijih podataka koje su države članice dostavile za Izvješće, razina kaznenih progona i osuda i dalje je zabrinjavajuće niska, osobito u usporedbi s brojem identificiranih žrtava. Taj trend potvrđuju i izvješća GRETA-e, u kojima se zaključuje da postoji značajna razlika između broja identificiranih žrtava trgovanja ljudima i broja osuda i upućuje na nekoliko čimbenika kao što su pretjerano oslanjanje na iskaze žrtava, pitanja povezana s vjerodostojnošću

svjedoka koji mogu s vremenom promijeniti svoje iskaze, poteškoće povezane s dostatnošću dokaza, ili nespecijalizirani istražitelji, tužitelji i suci ...

Jedan od glavnih čimbenika [koji doprinosi niskoj razini kaznenih progona] o kojem su izvjestile države članice povezan je s visokim dokaznim pragom koji primjenjuju nacionalni sudovi, što dovodi do kvalifikacije slučajeva trgovanja ljudima kao kaznenih djela manjeg stupnja – kao što je podvođenje ili svođenje umjesto trgovanja u svrhu seksualnog iskorištavanja, ili kao što je povreda zakona o radu ili prijevara umjesto trgovanja u svrhu izrabljivanja radne snage – što rezultira osudama za manje teška djela.“

207. U svom drugom izvješću o napretku postignutom u borbi protiv trgovanja ljudima od 3. prosinca 2018. godine, Komisija je, *inter alia*, napomenula sljedeće:

„Najčešće prijavljeni oblik i dalje je trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja. U razdoblju od 2015. do 2016. godine registrirano je 9 759 žrtava seksualnog iskorištavanja, odnosno, više od polovice (56 %) registriranih žrtava svih oblika iskorištavanja, a većinom je bila riječ o djevojčicama i ženama (95 % registriranih žrtava seksualnog iskorištavanja).

...

Primijećen je porast unutarnjeg trgovanja ljudima na državnom području država članica.

Države članice izvješćuju da trgovci ljudima neprestano mijenjaju svoje načine rada te sve manje upotrebljavaju fizičko, a sve više psihološko i emocionalno nasilje.

...

U kontekstu kontinuiranih promjena u metodama trgovaca ljudima, države članice trebale bi osigurati specijalizirano osposobljavanje za stručnjake koji bi mogli doći u kontakt sa žrtvama, koje je prilagođeno ulozi novih informacijskih tehnologija, te inicijative za sprječavanje trgovanja ljudima.

...

Međutim, za trgovanje ljudima i dalje je karakteristično nekažnjavanje počinitelja i onih koji iskorištavaju žrtve. Rezultati ovog izvješća ne upućuju na to da se trgovanje ljudima smanjilo. Nadalje, analizom podataka otkriveno je da postoji tendencija davanja prednosti žrtvama određenih oblika iskorištavanja, dok se ostalima ne posvećuje dostatna pozornost. Informacije dobivene od država članica ukazuju da se složenost ovog pitanja ne smanjuje i da nema napretka u ključnim područjima. Stoga poduzimanje potrebnih mjera mora postati prioritet država članica.“

2. *Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/ (“Direktiva o pravima žrtava”)*

208. Direktivom o pravima žrtava uspostavljaju se minimalni standardi za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela. Prema preambuli 57 te Direktive, trebalo bi s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da će žrtve trgovanja ljudima imati koristi od posebnih zaštitnih mjera.

C. Ostali materijali Europske unije

209. Relevantni dijelovi Rezolucije Europskog parlamenta od 26. veljače 2014. o seksualnom iskorištavanju i prostituciji te njezinu utjecaju na jednakost spolova (2013/2103(INI)) glase:

“B. budući da su prostitucija i prisilna prostitucija oblici ropstva koji su nespojivi s ljudskim dostojanstvom i temeljnim ljudskim pravima;

C. budući da je trgovina ljudima, osobito ženama i djecom, u svrhe seksualnog iskorištavanja i drugih oblika iskorištavanja jedan od najgorih oblika kršenja ljudskih prava; budući da trgovina ljudima bilježi porast na globalnoj razini potaknuta porastom organiziranog kriminala i njegove profitabilnosti,

...

1. Potvrđuje da su prostitucija, prisilna prostitucija i seksualno iskorištavanje izrazito rodna pitanja, da predstavljaju kršenje ljudskog dostojanstva te da su u suprotnosti s načelima ljudskih prava, među kojima je i jednakost spolova, a time i u suprotnosti s načelima Povelje o temeljnim pravima Europske unije, uključujući cilj i načelo jednakosti spolova;

...

10. Potvrđuje da prostitucija i prisilna prostitucija općenito mogu utjecati na nasilje nad ženama s obzirom na to da istraživanje o korisnicima seksualnih usluga pokazuje da muškarci koji kupuju seksualne usluge imaju ponižavajuću sliku o ženama ...

11. Naglašava da su osobe koje se bave prostitucijom društveno, ekonomski, tjelesno, duševno, emotivno i u obiteljskom smislu ugrožene te im prijete opasnost od nasilja i štete više nego u bilo kojoj drugoj djelatnosti...

...

34. Vjeruje da viđenje prostitucije kao zakonitog „seksualnog posla” i dekriminalizacija seksualne industrije općenito te legaliziranje pružanja seksualnih usluga nije rješenje za zaštitu ugroženih žena i maloljetnih djevojaka od nasilja i iskorištavanja, već ima suprotan učinak i dovodi ih u opasnost od većeg stupnja nasilja i istodobno potiče rast tržišta prostitucije a time i broj žena i djevojaka koje trpe zlostavljanje ...”

IV. POREDBENO PRAVO

210. Prema informacijama dostupnim Sudu o zakonodavstvu trideset i devet država članica Vijeća Europe (Albanije, Armenije, Austrije, Azerbajdžana, Bosne i Hercegovine, Češke Republike, Danske, Estonije, Finske, Francuske, Gruzije, Njemačke, Mađarske, Islanda, Irske, Latvije, Lihtenštajna, Litve, Luksemburga, Malte, Moldavije, Crne Gore, Nizozemske, Sjeverne Makedonije, Norveške, Poljske, Portugala, Rumunjske, Ruske Federacije, San Marina, Srbije, Slovačke, Slovenije, Španjolske, Švedske, Švicarske, Turske, Ukrajine i Ujedinjenog Kraljevstva) diljem Europe opće je prepoznato da trgovanje ljudima koje uključuje seksualno iskorištavanje predstavlja teško kazneno djelo. U svih trideset i devet država članica trgovanje ljudima je kriminalizirano. Slično tome, u

svim državama članicama kriminalizirano je prisiljavanje druge osobe na pružanje seksualnih usluga (prisilna prostitucija).

211. U većini država članica uključenih u pregled kriminalizirano je sudjelovanje u pružanju seksualnih usluga od strane druge osobe, čak i ako se ne primjenjuje prisila na osobu koja pruža usluge. Iznimke su Njemačka, Nizozemska, Slovenija, Španjolska i Švicarska.

212. Države članice primjenjuju različite pristupe utvrđivanju postojanja prisile; sastavni elementi u nacionalnom zakonodavstvu nisu jedinstveni. Prijetnja fizičkim nasiljem najčešće je utvrđeni pokazatelj prisile. Neki drugi pokazatelji uključuju, primjerice, ucjenu, obmanu, prijevaru, lažna obećanja, iskorištavanje položaja bespomoćnosti žrtve, ograničenje kretanja, otmicu i zloupotrebu položaja moći.

PRAVO

I. PRELIMINARNI PRIGOVORI VLADE

213. Vlada je iznijela preliminarne prigovore koji se dijelom odnose na opseg predmeta pred Sudom, a dijelom na dopuštenost prigovora podnositeljice zahtjeva.

A. Opseg predmeta

1. *Tvrđnje stranaka*

(a) **Vlada**

214. Vlada je istaknula da se u svom zahtjevu Sudu, u mjeri u kojoj je on proglašen dopuštenim, podnositeljica zahtjeva, koja je bila zastupana po punomoćnici, pozvala na članke 3. i 8., ali ne i na članak 4. Konvencije. Iako je Vlada prihvatila da Sud može prekvalificirati prigovor na temelju nekog drugog članka umjesto onog na koji se pozvao podnositelj zahtjeva, nije smatrala da takva mogućnost postoji u ovom predmetu. Štoviše, Vlada je smatrala da se prigovor podnositeljice odnosi samo na ishod kaznenog postupka i da ne uključuje nijedan drugi proceduralni aspekt jer su tvrdnje podnositeljice zahtjeva u tom pogledu bile vrlo općenite i apstraktne.

(b) **Podnositeljica zahtjeva**

215. Podnositeljica zahtjeva naglasila je da ju je Ured za ljudska prava identificirao kao žrtvu trgovanja ljudima (vidi stavak 85. ove presude) i da je na tu činjenicu ukazala u svom obrascu zahtjeva. Tvrđila je i da je pred Sudom prigovorila zbog propusta domaćih vlasti da poštuju svoje postupovne obveze i pravilno provedu istragu u predmetu. Prema mišljenju podnositeljice zahtjeva, njezini prigovori nesumnjivo su otvorili pitanje na temelju članka 4.

Konvencije i dali priliku Sudu da ocijeni jesu li domaće vlasti poštovale svoje postupovne obveze na temelju te odredbe.

2. Ocjena Suda

216. Na početku Sud ponavlja da „predmet“ podnesen Velikom vijeću nužno obuhvaća sve aspekte zahtjeva koje je vijeće prethodno ispitalo u svojoj presudi. „Predmet“ podnesen Velikom vijeću podrazumijeva zahtjev u opsegu u kojem je proglašen dopuštenim, kao i prigovore koji nisu proglašeni nedopuštenima (vidi *Navalnyy protiv Rusije* [VV], br. 29580/12 i četiri druga predmeta, stavak 58., 15. studenog 2018., i *Ilias i Ahmed protiv Mađarske* [VV], br. 47287/15, stavak 177., 21. studenog 2019.).

217. Nadalje, u smislu članka 32. Konvencije, opseg nekog predmeta „podnesenog“ Sudu pri ostvarivanju prava na podnošenje pojedinačnog zahtjeva utvrđuje se podnositeljevim prigovorom. Prigovor se sastoji od dvaju elementa: činjeničnih navoda i pravnih argumenata (vidi *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, stavak 126., 20. ožujka 2018.).

218. Na temelju načela *jura novit curia*, Sud nije obvezan pravnim osnovama koje je naveo podnositelj zahtjeva temeljem Konvencije i njezinih protokola te ima ovlasti odlučiti o pravnoj karakterizaciji činjenica prigovora ispitujući ga na temelju članaka ili odredbi Konvencije koji su različiti od onih na koje se poziva podnositelj zahtjeva (vidi, primjerice, *ibid.*; gore citirani predmet *Navalnyy*, stavak 65.; i, među najnovijim izvorima prava, *Molla Sali protiv Grčke* [VV], br. 20452/14, stavak 85., 19. prosinca 2018.).

219. Međutim, Sud ne može svoju odluku temeljiti na činjenicama koje nisu obuhvaćene prigovorom, pri čemu se podrazumijeva da je Sud, iako je u potpunosti nadležan za preispitivanje okolnosti na koje se prigovara u svjetlu cjelokupne Konvencije ili „sagledavanje činjenica na drugačiji način“, ipak ograničen činjenicama koje podnositelji zahtjeva iznesu u svjetlu nacionalnog prava. Međutim, to ne sprječava podnositelja zahtjeva da pojasni ili razradi svoje prvobitne tvrdnje tijekom postupka na temelju Konvencije. Sud mora uzeti u obzir ne samo izvorni zahtjev već i dodatne dokumente koji upotpunjuju taj zahtjev uklanjanjem bilo kakvih prvobitnih propusta ili nejasnoća. Isto tako, Sud te činjenice može razjasniti *ex officio* (vidi gore citirani predmet *Radomilja i drugi*, stavci 121. - 122. i 126.).

220. U ovom predmetu, u svom prvotnom zahtjevu Sudu podnositeljica zahtjeva ukazala je na činjenicu da je bila identificirana kao žrtva trgovanja ljudima (vidi stavak 215. ove presude) i da je T.M. bio kazneno gonjen zbog prisilnog iskorištavanja prostitucije protiv nje. Podnositeljica zahtjeva također je ukratko objasnila tijek domaćeg postupka, koji je na kraju doveo do oslobođenja T.M.-a zbog činjenice da domaći sudovi nisu utvrdili da ju je prisilio na prostituciju. U svjetlu tih činjenica – iako nisu iznesene posve dosljedno – podnositeljica zahtjeva otvorila je pitanje postupovne obveze države, posebice prigovarajući nekažnjavanju za djela zloupotrebe kojima ju

je T.M. navodno podvrgnuo. Naglasila je da je odgovornost države istražiti kaznena djela i naknadno voditi postupke protiv odgovarajućih pojedinaca i, ako budu proglašeni krivima, kazniti te pojedince u skladu sa zakonom. Prema njezinu mišljenju, to znači da država mora uspostaviti djelotvoran kaznenopravni sustav. Podnositeljica zahtjeva nadalje je tvrdila da su domaći sudovi trebali T.M.-a osuditi barem za podvođenje prema mjerodavnom domaćem pravu ako su smatrali da je nije prisilio na prostituciju. Podnositeljica zahtjeva prigovorila je i nedostatku odgovarajuće pomoći koja bi joj bila pružena kao žrtvi tijekom postupka. Konačno, podnositeljica zahtjeva tvrdila je da podvođenje, kao oblik rodno utemeljenog nasilja, ne bi trebalo proći nekažnjeno. Podnositeljica zahtjeva pozvala se na članke 3., 6., 8. i 14. Konvencije i članak 1. Protokola br. 12.

221. Dana 9. veljače 2015. Vlada je obaviještena o prigovorima podnositeljice zahtjeva, u mjeri u kojoj su relevantni i dopušteni, na temelju članaka 3., 4. i 8. Konvencije.

222. U svojim daljnjim podnescima pred vijećem, podnositeljica zahtjeva naglasila je postupovnu obvezu vlasti na temelju Konvencije. Tvrdila je i da su njezini navodi o prisilnoj prostituciji pred domaćim vlastima bili opravdani. Također, u odgovoru na podnesak Vlade, pojasnila je domaći pravni okvir i tvrdila da je neprimjeren za rješavanje problema trgovanja ljudima. Štoviše, prema njezinu mišljenju, mjerodavne domaće vlasti nisu prepoznale njezin slučaj kao trgovanje ljudima i pogrešno su podvele njezine navode pod odredbu koja se odnosi na prisilnu prostituciju. Konkretno, tvrdila je da je T.M. trebao biti kazneno gonjen i osuđen zbog trgovanja ljudima na temelju članka 175. Kaznenog zakona. U svakom slučaju, prema njezinu mišljenju, čak i ako je bio pogrešno gonjen zbog podvođenja uporabom sile na temelju članka 195. stavka 3. Kaznenog zakona (a ne trgovanja ljudima), nakon što domaći sudovi nisu utvrdili da je prisutan element prisile, trebali su ga osuditi barem na temelju članka 195. stavka 2. Kaznenog zakona (podvođenje). Činjenica da je T.M. na kraju oslobođen optužbi ukazivala je, prema mišljenju podnositeljice zahtjeva, na nedostatak djelotvorne primjene kaznenopravnih mehanizama u njezinu predmetu. Podnositeljica zahtjeva tvrdila je i da joj nije pružena odgovarajuća pomoć ni mogućnost djelotvornog sudjelovanja u postupku kao žrtvi trgovanja ljudima.

223. Na temelju navedenih tvrdnji, vijeće je priopćene prigovore (članci 3., 4. i 8.) proglasilo dopuštenima, ali je predmet ispitalo samo na temelju članka 4. Konvencije (vidi stavak 36. i točku 1. izreke presude vijeća; vidi i stavke 244. - 249. ove presude).

224. Uzimajući u obzir navedene okolnosti, Sud smatra da nema razloga da se proglasi nenadležnim u odnosu na prigovore koje je vijeće proglasilo dopuštenima. Podnositeljica zahtjeva izričito se pozvala na članke 3. i 8. Konvencije i razradila je prigovore na temelju tih članaka. Njezini prigovori (vidi stavke 220. i 222. ove presude) nesumnjivo su otvorili pitanje za koje Sud, na temelju načela *jura novit curia* i s obzirom na svoju sudsku praksu

(vidi stavak 218. ove presude; vidi i, primjerice, *V.T. protiv Francuske*, br. 37194/02, stavak 35., 11. rujna 2007.; *Rantsev protiv Cipra i Rusije*, br. 25965/04, stavci 272. - 282., ECHR 2010 (izvadci); i *L.E. protiv Grčke*, br. 71545/12, stavak 58., 21. siječnja 2016.), može pokušati utvrditi spada li u opseg članka 4. Konvencije. To, naravno, ne dovodi u pitanje raspravu o stvarnoj primjenjivosti i opsegu zaštite zajamčene tom odredbom.

225. Nadalje, Sud nije uvjeren tvrdnjom Vlade da se prigovor podnositeljice zahtjeva odnosi samo na ishod kaznenog postupka. Uzimajući u obzir predmet u cjelini, Sud utvrđuje da su činjenični elementi prvotnog prigovora podnositeljice zahtjeva i njihova razrada u daljnjim podnescima podnositeljice (vidi stavke 220. i 222. ove presude) dovoljno široki da obuhvate različite aspekte postupovne obveze domaćih vlasti da djelotvorno primijene relevantne kaznenopravne mehanizme.

226. Doista, prema sudskoj praksi Suda, nekažnjavanje može proizaći iz različitih uzroka. Konkretno, u mjeri u kojoj je to relevantno za ovaj predmet, može proizaći iz propusta nadležnih tijela kaznenog progona i kaznenih sudova da djelotvorno razjasne i riješe sve (često suptilne) elemente postupanja protivnog Konvenciji (vidi, primjerice, *Chowdury i drugi protiv Grčke*, br. 21884/15, stavci 117. - 127., 30. ožujka 2017.).

227. Štoviše, može se uputiti na sudsku praksu Suda koja pokazuje da je Sud spreman uzeti u obzir sve konkretne propuste u istrazi koje smatra relevantnima u kontekstu svoje cjelokupne ocjene postupovnog prigovora podnositelja zahtjeva zbog nedjelotvorne primjene kaznenopravnih mehanizama (vidi, primjerice, predmet *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 4239/08, stavci 47. - 52. i 80., 13. studenog 2012., u kojem je Sud kritizirao propust domaćih vlasti da ispituju jednog od glavnih svjedoka u predmetu, iako podnositeljica zahtjeva nije otvorila to pitanje u svojim tvrdnjama pred Sudom; vidi i predmet *M. i drugi protiv Italije i Bugarske*, br. 40020/03, stavci 86. i 104., 31. srpnja 2012., u kojem je Sud utvrdio određene svjedoke koje je trebalo ispitati kako bi domaće vlasti ispunile svoju postupovnu obvezu na temelju Konvencije).

228. Uzimajući u obzir gore navedeno, i u mjeri u kojoj se tvrdnje podnositeljice zahtjeva odnose na nedostatak u primjeni mjerodavnih kaznenopravnih mehanizama, koji je na kraju navodno doveo do nekažnjavanja, Sud smatra da su takve tvrdnje dovoljno široke da može ispitati je li, u cjelini i na temelju određenih aspekata predmeta koje smatra relevantnima, došlo do povrede postupovne obveze domaćih vlasti na temelju Konvencije.

229. Ukratko, Sud odbacuje prigovor Vlade koji se odnosi na opseg predmeta. Utvrđuje da „opseg“ predmeta koji mu je podnesen, u smislu njegove pravne karakterizacije, otvara pravna pitanja na temelju članaka 3., 4. i 8. Konvencije. U pogledu činjeničnog opsega predmeta, Sud napominje da prigovor podnositeljice zahtjeva otvara pitanja navodnog nekažnjavanja trgovanja ljudima, prisilne ili, podredno, neprisilne prostitucije u vezi s

manjkavom primjenom mjerodavnih kaznenopravnih mehanizama. Stoga je taj prigovor u biti postupovne prirode. Taj zaključak, kako je prethodno naglašeno, ne dovodi u pitanje daljnju ocjenu i zaključak o stvarnoj primjenjivosti i opsegu zaštite zajamčene Konvencijom za djela kojima je podnositeljica zahtjeva prigovorila.

B. Preliminarni prigovori o dopuštenosti

1. Tvrdnje stranaka

(a) Vlada

230. Vlada je tvrdila da je zahtjev nedopušten na temelju članka 35. Konvencije. Tvrdila je da je članak 4. neprimjenjiv u ovom predmetu i da bi, u svakom slučaju, prigovor podnositeljice zahtjeva trebalo proglasiti nedopuštenim jer se odnosi na pitanje ishoda, u odnosu na koje je ovlast Suda za preispitivanje ograničena.

231. U pogledu primjenjivosti članka 4., Vlada nije osporila da se ta odredba odnosi na različite oblike trgovanja ljudima. Međutim, smatrala je da bi Sud trebao zauzeti jasno stajalište o pitanju trgovanja ljudima određivanjem značenja tog pojma i materijalnog područja primjene članka 4. u tom pogledu. U svakom slučaju, prema njezinu mišljenju, u ovom predmetu nije došlo do trgovanja ljudima jer je nedostajao element „sredstva“ trgovanja ljudima, kako je predviđeno u međunarodnoj definiciji te pojave. Vlada je konkretno smatrala da podnositeljica zahtjeva nije bila izložena nikakvoj prijetnji ni upotrebi sile ili drugih oblika prisile.

232. U tom pogledu Vlada se pozvala na činjenična utvrđenja domaćih sudova koja su, prema Vladinom mišljenju, bila relevantna za utvrđivanje primjenjivosti članka 4. Štoviše, Vlada je tvrdila da nedostaju neki drugi elementi trgovanja ljudima. Konkretno, Vlada je istaknula da T.M. nije oduzeo isprave podnositeljici zahtjeva, da je nije lišio slobode, da je imala mobilni telefon i mogućnost kontaktiranja s drugim osobama, da nije ostala bez ikakvih prihoda jer je zaradu dijelila s T.M.-om i da se dobrovoljno odlučila baviti prostitucijom kako bi zaradila novac. Vlada je tvrdila i da se činjenica da su mjerodavne domaće službe podnositeljicu zahtjeva prepoznale kao žrtvu trgovanja ljudima ne može ni na koji način protumačiti tako da podrazumijeva da je podnositeljica bila izložena trgovanju ljudima u smislu kaznenog prava.

233. Vlada je smatrala i da situacija u kojoj je pojedinac imao koristi od prostitucije druge osobe bez ikakve upotrebe sile ili prisile ne može spadati u područje primjene članka 4. jer bi se time područje primjene članka 4. proširilo izvan međunarodne definicije trgovanja ljudima. Takvo bi stajalište dovelo do nesigurnosti u pogledu područja primjene članka 4., a bilo bi i u suprotnosti s duhom te odredbe i ranijom sudskom praksom Suda o tom pitanju (upućuje se na gore citirani predmet *V.T. protiv Francuske*). Štoviše,

to bi značilo da svi oblici prostitucije predstavljaju zabranjeno ponašanje na temelju članka 4. Takvo bi stajalište moglo otvoriti pitanje u vezi s praksom onih država koje nisu kriminalizirale prostituciju i moglo bi umanjiti prava žrtava, koje uživaju i zaštitu na temelju članaka 3. i 8. Konvencije. Ukratko, prema mišljenju Vlade, ne može se otvoriti nikakvo pitanje na temelju članka 4. u pogledu činjenice da T.M. nije osuđen za kazneno djelo podvođenja.

(b) Podnositeljica zahtjeva

234. Podnositeljica zahtjeva naglasila je da su navodi koje je iznijela pred tijelima kaznenog progona (policijom i Državnim odvjetništvom), a kasnije i pred kaznenim sudom, nedvojbeno pokazali da je bila žrtva trgovanja ljudima i da je otvorila pitanje na temelju članka 4. Konvencije. S tim u vezi, podnositeljica zahtjeva istaknula je i da je na domaćoj razini prepoznata kao žrtva trgovanja ljudima; to utvrđenje nije bilo i nije smjelo biti samo upravne naravi, već je bilo važno i u području kaznenog prava.

235. S tim u vezi, podnositeljica zahtjeva smatrala je relevantnom i činjenicu da je Vlada u svojim podnescima pred vijećem tvrdila da je priznavanje njezina statusa žrtve trgovanja ljudima na domaćoj razini, zajedno s mjerama pomoći i podrške, dovelo do gubitka statusa žrtve na temelju članka 34. Konvencije (vidi stavak 41. presude vijeća). Stoga je podnositeljica zahtjeva neuvjerljivima smatrala Vladine podneske pred Velikim vijećem u kojima se Vlada u biti predomislila u pogledu važnosti priznavanja njezina statusa žrtve trgovanja ljudima.

236. Prema mišljenju podnositeljice zahtjeva, postupovni odgovor tijela kaznenog progona, među ostalim i kaznenih sudova, na njezine navode bio je neprimjeren i suprotan pretpostavkama članaka 3., 4. i 8. Konvencije. Konkretno, zbog nedostatka osjetljivosti u vezi s tim pitanjem, domaće vlasti nisu pravilno prepoznale njezine navode kao navode koji uključuju trgovanje ljudima i stoga nisu pravilno izvršile svoju postupovnu obvezu na temelju članka 4. Konvencije.

2. Ocjena Suda

237. Veliko vijeće nije spriječeno, prema potrebi, odlučiti o pitanjima koja se tiču dopuštenosti zahtjeva na temelju članka 35. stavka 4. Konvencije, budući da ta odredba omogućuje Sudu da odbije zahtjeve koje smatra nedopuštenima „u bilo kojoj fazi postupka“. Stoga, čak i u fazi odlučivanja o osnovanosti i podložno pravilu 55. Poslovnika Suda, Sud može ponovno razmotriti odluku da se zahtjev proglašiti dopuštenim ako zaključi da ga je trebalo proglasiti nedopuštenim zbog jednog od razloga navedenih u prva tri stavka članka 35. Konvencije (vidi, primjerice, *Muršić protiv Hrvatske* [VV], br. 7334/13, stavak 69., 20. listopada 2016.).

238. Sud napominje u ovom predmetu da je Vlada u biti iznijela dva preliminarne prigovora u vezi s dopuštenošću prigovora podnositeljice zahtjeva. Prvi se odnosi na primjenjivost jamstava iz članka 4., a Sud smatra prikladnijim riješiti ga nakon ocjene opsega zaštite prema toj odredbi i na temelju pažljive ocjene konkretnih okolnosti ovog predmeta. Sud stoga spaja taj prigovor s ispitivanjem osnovanosti.

239. Drugi dio Vladinog prigovora mogao bi se protumačiti kao poziv Sudu da prigovore podnositeljice zahtjeva proglasi nedopuštenima kao očigledno neosnovane s obzirom na to da se, prema mišljenju Vlade, oni odnose samo na nezadovoljstvo ishodom postupka (vidi stavak 230. ove presude). Međutim, Sud smatra da prigovori podnositeljice zahtjeva otvaraju složena pitanja koja se odnose na tumačenje, posebice, članka 4. Konvencije te se ne mogu smatrati očigledno neosnovanima. Sukladno tome, Sud utvrđuje da je taj drugi dio Vladinog prigovora neosnovan. Stoga treba biti odbijen (usporedi *Zubac protiv Hrvatske* [VV], br. 40160/12, stavci 52. - 55., 5. travnja 2018.).

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 4. KONVENCIJE

240. Podnositeljica zahtjeva navela je da domaće vlasti nisu djelotvorno primijenile mjerodavne kaznenopravne mehanizme u pogledu njezinih navoda o trgovanju ljudima, prisilnoj ili, podredno, neprisilnoj prostituciji, protivno njihovim obvezama na temelju članaka 3., 4. i 8. Konvencije.

241. Uzimajući u obzir svoju trenutačnu sudsku praksu i prirodu prigovora podnositeljice zahtjeva, Sud smatra da bi se pitanjima otvorenim u ovom predmetu trebalo baviti sa stajališta članka 4. Konvencije. Točno je da se slična pitanja mogu otvoriti na temelju članka 3. (vidi gore citirani predmet *V.T. protiv Francuske*, stavak 26., i gore citirani predmet *M. i drugi protiv Italije i Bugarske*, stavak 106.), a moguće i na temelju članka 8. Konvencije (vidi *V.C. protiv Italije*, br. 54227/14, stavci 84. - 85., 1. veljače 2018.). Međutim, Sud napominje da u svojoj sudskoj praksi obično primjenjuje članak 4. na pitanja povezana s trgovanjem ljudima (vidi gore citirani predmet *Rantsev*, stavci 252. i 336.; *C.N. i V. protiv Francuske*, br. 67724/09, stavak 55., 11. listopada 2012.; gore citirani predmet *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavak 84.; i *J. i drugi protiv Austrije* br. 58216/12, stavak 123., 17. siječnja 2017.).

242. Sud smatra da mu taj pristup omogućava da moguća pitanja zlostavljanja (na temelju članka 3.) i zlouporabe tjelesnog i psihološkog integriteta podnositeljice zahtjeva (na temelju članka 8.) stavi u njihov općeniti kontekst, odnosno u kontekst trgovanja ljudima i seksualnog iskorištavanja. Doista, navodi o zlostavljanju i zlouporabi usko su povezani s trgovanjem ljudima i iskorištavanjem kad god je to navodna svrha zbog koje su zlostavljanje ili zlouporaba počinjeni (vidi, općenito, gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 252., i gore citirani predmet *C.N. i V. protiv Francuske*,

stavak 55.). Iz toga proizlazi da prigovore podnositeljice zahtjeva (vidi stavak 240. ove presude) treba ispitati na temelju članka 4. Konvencije.

243. U skladu s tim, kao gospodar karakterizacije koja se u domaćem pravu daje činjenicama predmeta (vidi, primjerice, gore citirani predmet *Molla Sali*, stavak 85.), Sud će ispitati ovaj predmet na temelju članka 4. Konvencije, koji u mjerodavnom dijelu glasi kako slijedi:

“1. Nitko se ne smije držati u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu.

2. Nitko se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad.

...”

A. Presuda vijeća

244. Vijeće je napomenulo da je podnositeljica zahtjeva pred domaćim vlastima navela da ju je T.M. psihički i fizički prisiljavao da sudjeluje u lancu prostitucije koji je on organizirao. To je dovelo do priznavanja od strane nacionalnih vlasti njezina statusa žrtve trgovanja ljudima. Osim toga, nacionalni sudovi utvrdili su kao neospornu činjenicu da je T.M. podnositeljici zahtjeva dao mobilni telefon kako bi je klijenti kontaktirali radi pružanja seksualnih usluga i da je T.M. vozio podnositeljicu zahtjeva klijentima ili da je seksualne usluge pružala u stanu u kojem je s njim stanovala.

245. U tim okolnostima, vijeće je smatralo nepotrebnim utvrditi predstavlja li postupanje na koje je podnositeljica zahtjeva prigovorila ropstvo, odnos sličan ropstvu ili prisilan ili obvezatan rad. Umjesto toga, zaključilo je da samo trgovanje ljudima, kao i iskorištavanje prostitucije, u smislu članka 3. podstavka (a) Protokola iz Palerma, članka 4. podstavka (a) Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima, članka 1. Konvencije iz 1949. godine i CEDAW-a, ulazi u područje primjene članka 4. Konvencije.

246. Vijeće je stoga odlučilo ocijeniti ovaj predmet na temelju članka 4. Konvencije. S tim u vezi, napomenulo je i da je irelevantno što je podnositeljica zahtjeva zapravo državljanka tužene države i što ne postoji međunarodni element budući da članak 2. Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima obuhvaća „sve oblike trgovanja ljudima, bilo da se ono provodi unutar jedne države ili prekogranično“, a Konvencija iz 1949. godine upućuje na iskorištavanje prostitucije općenito.

247. Pozivajući se, posebice, na opća načela koja je Sud razvio u predmetu *Rantsev* (gore citiran, stavci 272. - 289.), vijeće je smatralo da prigovori podnositeljice zahtjeva imaju tri aspekta te ih je odvojeno ocijenilo. Prvi aspekt odnosio se na pitanje je li postojao odgovarajući pravni i regulatorni okvir na domaćoj razini; drugi se odnosio na pitanje je li podnositeljici pružena odgovarajuća pomoć i podrška radi ublažavanja straha i pritiska koje je osjećala tijekom svjedočenja protiv T.M.-a; a treći se odnosio

na pitanje jesu li nacionalne vlasti ispunile svoje postupovne obveze pri primjeni tog okvira u konkretnom predmetu podnositeljice zahtjeva.

248. U pogledu prvog aspekta prigovora, vijeće je bilo uvjereno da je u vrijeme počinjenja i kaznenog progona kaznenog djela postojao odgovarajući pravni okvir na domaćoj razini koji se odnosio na trgovanje ljudima, prisilnu prostituciju i iskorištavanje prostitucije. U pogledu drugog aspekta prigovora, vijeće je smatralo da je podnositeljici zahtjeva pružena odgovarajuća podrška i pomoć.

249. U pogledu trećeg aspekta prigovora, vijeće je presudilo da nije bilo nikakvih naznaka da su nacionalne vlasti ozbiljno pokušale temeljito istražiti sve okolnosti koje su bile relevantne za procjenu je li T.M. prisilio podnositeljicu zahtjeva na prostituciju. Isto tako, vijeće je smatralo da domaći sudovi u svojoj ocjeni iskaza podnositeljice zahtjeva nisu uzeli u obzir mogući utjecaj psihološke traume na sposobnost podnositeljice zahtjeva da dosljedno i jasno iznese okolnosti svojeg iskorištavanja. U tim okolnostima, vijeće je smatralo da nadležne državne vlasti nisu ispunile svoju postupovnu obvezu i stoga je utvrdilo da je došlo do povrede članka 4. Konvencije.

B. Tvrđnje stranaka

1. Podnositeljica zahtjeva

250. Podnositeljica zahtjeva tvrdila je da su tijela kaznenog progona njezine navode, koji nesumnjivo ukazuju na to da je bila žrtva trgovanja ljudima, pogrešno okarakterizirala kao pitanje prisilne prostitucije. Pozivajući se na različita izvješća o praćenju u odnosu na Hrvatsku, podnositeljica zahtjeva tvrdila je da postoji općeniti problem u vezi s postupanjem domaćih vlasti koje optužbe za trgovanje ljudima obično kvalificiraju kao optužbe za kazneno djelo podvođenja, zbog čega brojni slučajevi trgovanja ljudima prolaze nekažnjeno.

251. Podnositeljica zahtjeva nadalje je tvrdila da je, podnoseći svoj prigovor domaćim vlastima, pružila sve relevantne pojedinosti o predmetu i navela svjedoke koji su mogli pružiti daljnje informacije u vezi s njezinim navodima. Prema navodima podnositeljice zahtjeva, kad je podnijela prigovor, tijela kaznenog progona obavijestila su je da je učinila sve što je mogla i da preuzimaju istragu. Međutim, na kraju su tijela kaznenog progona od pet mogućih svjedoka u vezi s događajima ispitala samo jednog.

252. S tim u vezi, podnositeljica zahtjeva naglasila je i da u vrijeme događaja nije vjerovala sustavu te je odlučila prijaviti događaje policiji zbog prijetnji T.M.-a koje su se odnosile na njezinu obitelj. Štoviše, u vrijeme dok se vodio kazneni postupak ozbiljno se bojala T.M.-a, koji joj je prijetio nakon što je pobjegla od njega. U tim je okolnostima odlučila ispričati svoju priču nadležnom sudu tek nakon što joj je Centar Rosa pružio pravnu pomoć. Međutim, prema navodima podnositeljice zahtjeva, ta pravna pomoć nije bila

dio državne besplatne pravne pomoći, već pomoć koju je pružila nevladina organizacija na zahtjev majke podnositeljice zahtjeva.

253. U tim se okolnostima ne bi moglo reći da je podnositeljica tijekom postupka bila pasivna jer je tri puta davala iskaz, pružila je detaljne informacije o događajima i navela je sve moguće svjedoke. Stoga se, prema njezinu mišljenju, od nje kao žrtve trgovanja ljudima nije moglo očekivati da učini više. Konkretno, bilo bi nerazumno očekivati da ona preuzme ulogu Državnog odvjetništva, koje je po službenoj dužnosti bilo dužno djelotvorno voditi relevantni kazneni postupak.

254. Podnositeljica zahtjeva tvrdila je i da Državno odvjetništvo i kazneni sud nisu osigurali, svaki u okviru svoje nadležnosti, a ako je potrebno i u međusobnoj suradnji, da se poduzmu relevantne mjere kako kazneno djelo protiv nje ne bi ostalo nekažnjeno. Prema njezinu mišljenju, trebali su prekvalificirati optužbe protiv T.M.-a kako bi osigurali da bude kažnjen barem zbog osnovnog oblika kaznenog djela podvođenja. Međutim, Državno odvjetništvo i kazneni sud ostali su pasivni, međusobno prebacujući odgovornost s jednog na drugo. Štoviše, domaći su sudovi pokazali nedostatak osjetljivosti na emocionalnu traumu koju trpe žrtve trgovanja ljudima i utjecaj te traume na njihovu sposobnost da prenesu sve pojedinosti o predmetu. To je u konačnici dovelo do situacije u kojoj su je, kao žrtvu trgovanja ljudima, vlasti ostavile nezaštićenu od djela T.M.-a. To je otvorilo i mogućnost njezina budućeg zlostavljanja od strane T.M.-a s obzirom na to da je, kao što je jasno iz iskaza M.I., bio opsjednut njom (podnositeljicom zahtjeva).

255. Ukratko, pozivajući se i na svoje tvrdnje tijekom postupka pred vijećem, podnositeljica zahtjeva smatrala je da su domaći kaznenopravni mehanizmi primijenjeni u ovom predmetu bili manjkavi do te mjere da predstavljaju povredu pozitivnih obveza države na temelju članka 4. Konvencije.

2. Vlada

256. Vlada je tvrdila da nema nedostataka u domaćem pravnom okviru u pogledu pitanja trgovanja ljudima ili drugog povezanog postupanja. S tim u vezi, Vlada je naglasila da domaće vlasti neprestano ulažu napore u jačanje upravne i operativne prakse usmjerene na unaprjeđenje borbe protiv trgovanja ljudima. Tako je do sada ukupno 117 sudaca i tužitelja završilo obuku o pitanjima trgovanja ljudima, a specijalizirani tečajevi o tom pitanju dio su i obuke koju prolazi policija. Konkretno, što se tiče osoba koje su sudjelovale u ovom predmetu, tužitelj koji je prvi ispitao T.M.-a (vidi stavak 23. ove presude) pohađao je dvije jednodnevne obuke o trgovanju ljudima u veljači 2005. i studenom 2009. godine. Raspravni sudac pohađao je dvije jednodnevne obuke o tom pitanju u rujnu 2003. i veljači 2005. godine, a jedan od sudaca koji su zasjedali na žalbenom sudu prošao je jednodnevni tečaj u studenom 2013. godine. Štoviše, Vlada je tvrdila da se posljednjih

godina povećao broj identificiranih žrtava trgovanja ljudima, a tako i broj osuda za trgovanje ljudima.

257. Vlada je, pozivajući se na zaključke vijeća (vidi stavak 248. ove presude), tvrdila i da su podnositeljici zahtjeva bile pružene sve relevantne usluge zaštite, potpore i pomoći, što je sve bilo u skladu s relevantnim preporukama GRETA-e. Štoviše, Vlada je istaknula da podnositeljica zahtjeva nije podnijela nikakav prigovor u tom pogledu pred domaćim vlastima.

258. Što se tiče poštovanja postupovnih obveza od strane vlasti, Vlada je smatrala da su domaće vlasti revno provele istragu u predmetu na temelju navoda podnositeljice zahtjeva prikupljajući sve relevantne dokaze u tom pogledu. S tim u vezi, Vlada je istaknula da je podnositeljica zahtjeva bila zastupana po punomoćniku tijekom postupka i da nikada nije predložila nikakve dokaze koje bi vlasti trebale izvesti niti je u tom pogledu podnijela bilo kakav prigovor.

259. Štoviše, prema mišljenju Vlade, domaći su sudovi donijeli odluku na temelju utvrđenih činjenica i njihovi se zaključci ne mogu smatrati proizvoljnima. Konkretno, čak i pod pretpostavkom da neprisilno iskorištavanje prostitucije ulazi u opseg članka 4., domaćim sudovima ne može se zamjeriti što nisu prekvalificirali optužnicu državnog odvjetnika iz prisilnog iskorištavanja prostitucije u neprisilno jer bi to dovelo do neopravdanog miješanja u prirodu i uzrok optužbi protiv optuženika.

3. Umješaci treće strane

(a) Skupina stručnjaka Vijeća Europe za suzbijanje trgovanja ljudima („GRETA“)

260. GRETA je naglasila da je jedan od temeljnih ciljeva Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima osigurati učinkovitu istragu i kazneni progon kaznenih djela trgovanja ljudima. Međutim, GRETA-ino praćenje zemalja otkrilo je da postoji značajna razlika između broja identificiranih žrtava trgovanja ljudima, s jedne strane, i broja kaznenih progona i osuda, s druge strane. Utvrđeni su brojni razlozi za to koji uključuju, osobito, pretjerano oslanjanje na iskaze žrtava, pitanja povezana s vjerodostojnošću svjedoka koji mogu s vremenom promijeniti svoje iskaze, ili poteškoće povezane s dostatnošću dokaza. S tim u vezi, GRETA je istaknula da se žrtve ponekad boje ili nisu sklone davati iskaze zbog prijetnji osvetom počinitelja ili nedostatka povjerenja u djelotvornost kaznenopravnog sustava.

261. Istovremeno, u nekim predmetima o trgovanju ljudima, kako su pokazala istraživanja na terenu, jedini dokazi dostupni sudu bili su iskaz žrtve i poricanje okrivljenika. U takvim su slučajevima sudovi bili pozvani odlučiti je li iskaz žrtve dovoljan da osude okrivljenika, čak i kad okrivljenik negira njezine navode i radi se o njezinoj riječi protiv njegove. GRETA je naglasila da bi propust tužiteljstva da potkrijepi iskaz žrtve drugim dokazima, kao što

su iskazi svjedoka klijenata kojima su žrtve pružale usluge, susjeda koji bi mogli navesti činjenice o situaciji žrtve, članova NVO-a koji bi mogli svjedočiti o psihološkom stanju žrtava, mišljenja stručnjaka ili financijske istrage, mogao dovesti do oslobađanja okrivljenika.

262. Jedan je od važnih razloga za takav ishod nedostatak obuke i specijalizacije istražitelja, tužitelja, sudaca i odvjetnika o pitanjima trgovanja ljudima, što može dovesti do toga da budu pristrani u odnosu na žrtve trgovanja ljudima i neosjetljivi na probleme koje su doživjele. Stoga je GRETA više puta naglasila potrebu za poboljšanjem obuke i specijalizacije osoba uključenih u predmete koji se odnose na trgovanje ljudima.

263. Isto vrijedi i za Hrvatsku. U izvještaju o praćenju Hrvatske, GRETA je napomenula da su kazneni progoni za kazneno djelo trgovanja ljudima bili rijetki, da žrtve nisu bile na odgovarajući način obaviještene o svojim pravima niti im je bila pružena pomoć u korištenju njihovih prava te da žrtve nisu bile sklone surađivati s kaznenopravnim vlastima. Štoviše, zaključci GRETA-e ukazivali su na to da suci navodno nisu dovoljno svjesni posebno osjetljivog položaja žrtava trgovanja ljudima. GRETA-i su pruženi i primjeri predmeta u kojima se kazneni progon vodio za druga kaznena djela, osobito podvođenje, umjesto trgovanja ljudima, a počiniteljima su u tim predmetima izrečene blaže kazne, kao i primjeri slučajeva kada se prema žrtvama seksualnog iskorištavanja koje su djelovale u svojstvu svjedoka nije postupalo s potrebnom osjetljivošću. Stoga je GRETA, posebice, više puta inzistirala na pojačanoj obuci sudaca i državnih odvjetnika o zakonodavstvu koje se odnosi na trgovanje ljudima.

264. GRETA je naglasila i da jedna od mjera za borbu protiv trgovanja ljudima uključuje potrebu za osiguranjem zaštite žrtava i svjedoka trgovanja ljudima, kako je predviđeno Konvencijom o suzbijanju trgovanja ljudima. Prema tome, GRETA je hrvatskim vlastima dala preporuke i u vezi s tim pitanjem.

265. Konačno, GRETA je posebice razradila pitanje „zloupotrebe položaja bespomoćnosti“ kao jednog od „sredstava“ trgovanja ljudima. GRETA je naglasila da je utvrđivanje položaja bespomoćnosti žrtava važno za mnoge aspekte predmeta o trgovanju ljudima jer bi položaj bespomoćnosti mogao biti ključni pokazatelj pri identificiranju žrtava, a točna procjena položaja bespomoćnosti mogla bi osigurati da se žrtvama svjedocima na odgovarajući način pruži potpora i zaštita. U kaznenim progonima potrebno je na temelju vjerodostojnih dokaza utvrditi i položaj bespomoćnosti i zloupotrebu tog položaja. U tom kontekstu, GRETA je uputila i na studiju UNODC-a prema kojoj bi samo postojanje položaja bespomoćnosti moglo biti dovoljno da zadovolji element postojanja sredstva i time doprinese osudi. Prema tome, GRETA je u postupcima ocjenjivanja zemlje inzistirala na tome da se pitanje „zloupotrebe položaja bespomoćnosti“ pravilno razmotri. Ukratko, GRETA je naglasila da dokazi o zloupotrebi položaja bespomoćnosti mogu biti manje opipljivi nego dokazi o drugim sredstvima

koja se koriste za počinjenje kaznenog djela trgovanja ljudima, kao što je upotreba sile. Stoga je važno u istražnu fazu uključiti stručnjake, kao što su psiholozi, socijalni radnici ili predstavnici NVO-a koji rade sa žrtvama trgovanja ljudima, kako bi se osiguralo da se dokazi djelotvorno i na odgovarajući način prikupljaju i izvode na suđenju.

(b) *Clinique doctorale de droit international des droits de l'homme (Faculté de droit d'Aix-en-Provence)*

266. Ovaj umješač u svojstvu treće strane istaknuo je da se prisilna prostitucija može smatrati oblikom prisilnog rada i da sila ili prisila u tom kontekstu mogu biti različite vrste, primjerice, psihološka, fizička ili financijska. U takvim slučajevima, kad postoji sila ili prisila, isključen je bilo kakav pristanak žrtve. Prema mišljenju ovog umješača, kada je povezana s trgovanjem ljudima i ropstvu sličnim odnosima, prostituciju treba okarakterizirati kao ropstvo (seksualno ropstvo) u smislu članka 4. Konvencije. Taj zaključak proizlazi iz sudske prakse Suda u kojoj se upućuje na pitanje modernog ropstva, a proizlazi i iz drugih međunarodnih jurisdikcija kao što su Međuamerički sud, Posebni sud za Sijera Leone i Međunarodni kazneni sud. Doista, prema mišljenju ovog umješača, takav je pristup u skladu s međunarodnom definicijom i pristupom ropstvu.

267. Nadalje, umješač treće strane tvrdio je da, kada drugi iskorištavaju prostituciju radi ekonomske koristi, to predstavlja trgovanje ljudima. Međutim, „iskorištavanje“ u tom kontekstu mora biti povezano s *de facto* vršenjem prisile. Prema tome, čak i ako se osoba dobrovoljno bavi prostitucijom, zlostavljanje te osobe od strane treće osobe ukazivalo bi na neki oblik prisile na prostituciju.

268. Umješač u svojstvu treće strane tvrdio je i da osobe koje se bave prostitucijom pripadaju skupini koja je u položaju bespomoćnosti i da se to posebno odnosi na žene, kako je prepoznato u raznim međunarodnim instrumentima. Taj položaj bespomoćnosti u nekim slučajevima je dodatno pogoršan ekonomskim ograničenjima ili rasom žrtve. Stoga je za rješavanje pitanja položaja bespomoćnosti potreban međusektorski pristup. Primjerice, na nacionalnoj razini u Francuskoj, prepoznato je da se zloupotreba položaja bespomoćnosti odnosi na sve moguće situacije nevolje koje osobu mogu navesti da prihvati svoje iskorištavanje. Prema mišljenju ovog umješača, taj položaj bespomoćnosti potrebno je uzeti u obzir u kontekstu obveze provođenja istrage te u kontekstu uzimanja i ocjenjivanja iskaza žrtve. Konkretno, u vezi s potonjim aspektom, umješač u svojstvu treće strane naglasio je da je dobro poznata činjenica da iskaz žrtve može biti nedosljedan i proturječan kao rezultat postupanja kojem je žrtva bila podvrgnuta i da je to nedovoljno za zaključak da je žrtva pružila lažan iskaz. Dakle, naglasak bi trebao biti na bitnim aspektima iskaza žrtve i važno je pribaviti daljnje dokaze koji se odnose na osporenu situaciju.

(c) Istraživački centar *L'altro diritto onlus* (Sveučilište u Firenci)

269. Ovaj umješak u svojstvu treće strane tvrdio je da se u međunarodnom pravu općenito podrazumijeva da Protokol iz Palerma, kada se tumači zajedno s njegovom matičnom Konvencijom protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, zahtijeva kriminalizaciju ne samo prekograničnog trgovanja ljudima nego i trgovanja ljudima unutar države. Doista, u najnovijim *Globalnim izvješćima o trgovanju ljudima* UNODC-a istaknuto je da žrtve otkrivene unutar granica svojih država predstavljaju najveći dio žrtava otkrivenih u svijetu. Štoviše, u Konvenciji o suzbijanju trgovanja ljudima, u definiciju trgovanja ljudima izričito su uključeni slučajevi trgovanja ljudima unutar države. Direktivom Europske unije o suzbijanju trgovanja ljudima također je obuhvaćeno trgovanje ljudima unutar države i prekogranično trgovanje ljudima.

270. S tim u vezi, umješak treće strane naglasio je da, kako proizlazi iz materijala UNODC-a, „kretanje“ nije nužna pretpostavka definicije trgovanja ljudima. Ta definicija obuhvaća i slučajeve, kao što su prihvati i pružanje utočišta, koji ne uključuju kretanje. Stoga je umješak u svojstvu treće strane smatrao da je važno da Sud prepozna i trgovanje ljudima unutar države i prekogranično trgovanje ljudima kao sastavne elemente trgovanja ljudima.

271. Umješak u svojstvu treće strane nadalje je ustvrdio da se pitanje „iskorištavanja prostitucije“ ne može izdvojiti iz konteksta trgovanja ljudima kako je to učinilo vijeće u ovom predmetu. S tim u vezi, umješak je naglasio da pitanja prostitucije i iskorištavanja prostitucije otvaraju neka vrlo osjetljiva pitanja o kojima se mišljenja razlikuju, posebice između onih koji prostituciju smatraju ponižavajućom i izrabljivačkom praksom i onih koji je smatraju oblikom rada. U tom kontekstu razlikuju se i domaće prakse, a u predmetu *V.T. protiv Francuske* (gore citiran) Sud nije želio zauzeti stajalište o tom konkretnom pitanju. U tim okolnostima, umješak je smatrao da je u presudi vijeća, pozivanjem na Konvenciju iz 1949. godine, u kojoj je pristup prostituciji i iskorištavanju prostitucije vrlo podvojen, u biti otvoreno pitanje neutralnosti Suda u toj raspravi.

(d) Istraživačka skupina Bénédicte Bourgeois (Sveučilište u Michiganu), Marie-Xavière Catto (Sveučilište Paris I Panthéon-Sorbonne) i Michel Erpelding (Institut Max Planck u Luksemburgu za postupovno pravo)

272. Ovi umješaci u svojstvu treće strane prvo su naglasili da su, iz različitih povijesnih i pravnih razloga, prema općem međunarodnom pravu pojmovi ropstva, prisilnog rada i odnosa sličnog ropstvu nesavršeno podijeljeni pojmovi. Međutim, prema međunarodnom pravu o ljudskim pravima te su pojave riješene u okviru pojedinačnih odredbi te je jasno proglašena njihova opća i bezuvjetna zabrana. Što se tiče pristupa Suda tim pojavama, umješaci u svojstvu treće strane smatrali su da njegova sudska praksa predstavlja „model stupnjevanja“ prema kojem se ropstvo ne smatra zasebnom pojavom odvojenom od prisilnog rada, već njegovim najtežim

oblikom, dok odnos sličan ropstvu predstavlja srednji oblik zloupotrebe. Prema mišljenju umješača, Sud ima široku sudsku diskreciju u tumačenju definicija korištenih u ranim instrumentima o ropstvu, odnosu sličnom ropstvu i prisilnom ili obvezatnom radu kada se promatraju u kontekstu zaštite ljudskih prava pojedinaca.

273. Umješači u svojstvu treće strane nadalje su tvrdili da se tri pravna pojma navedena u članku 4. Konvencije (ropstvo, odnos sličan ropstvu i prisilan ili obvezatan rad) odnose na različite oblike iskorištavanja ljudi, kako proizlazi iz sudske prakse Suda u predmetu *Siliadin protiv Francuske* (br. 73316/01, ECHR 2005-VII). Međutim, napomenuli su da je u predmetu *Rantsev* (gore citiran) Sud uključio dodatni pojam u domašaj članka 4.: pojam trgovanja ljudima. Prema mišljenju umješača, nema sumnje da je pojam trgovanja ljudima usko povezan s pojmom iskorištavanja ljudi. Doista, kažnjivost rgovanja ljudima proizlazi iz njegove svrhe, odnosno teškog iskorištavanja ljudi. Prema tome, nema sumnje da takvo postupanje spada u područje primjene članka 4. Konvencije. Međutim, umješači u svojstvu treće strane tvrdili su da je obrazloženje Suda u predmetu *Rantsev* bilo nejasno jer su se miješali pojmovi trgovanja ljudima i ropstva. Štoviše, osvrćući se na pristup u predmetu *Rantsev*, umješači u svojstvu treće strane tvrdili su da postoji mnogo nesigurnosti u opsegu tih pojmova koje se posebice odnose na prag težine povezane s određenim postupanjem.

274. Umješači u svojstvu treće strane istaknuli su i da u međunarodnoj definiciji trgovanja ljudima nije definiran element seksualnog iskorištavanja. Konkretno, tijekom pripremnog rada na Protokolu iz Palerma, nekoliko nacionalnih izaslanstava htjelo je razlikovati žrtve prostitucije od osoba koje su se odlučile baviti prostitucijom. U konačnici je odlučeno da se taj pojam ne definira. Međutim, na kraju je UNODC pokušao definirati pojam „iskorištavanja prostitucije drugih“, ali ga je povezao s pitanjem nezakonitosti u domaćem pravu (vidi stavak 117. ove presude). Prema mišljenju umješača u svojstvu treće strane, to je stvorilo problem kružnog obrazloženja i rizik da države svojim nacionalnim zakonima spriječe da se određena situacija okarakterizira kao iskorištavanje. Ovi su umješači smatrali da je to neprihvatljivo sa stajališta međunarodnog prava o ljudskim pravima i da stoga Sud treba pribjeći svojoj doktrini autonomnih pojmova kako bi definirao „iskorištavanje“.

275. Konačno, umješači u svojstvu treće strane naglasili su da je pojam prisilne prostitucije slično, ali u praksi različito, pitanje u odnosu na pitanje silovanja ili seksualnog ropstva. Pojam prisilne prostitucije podrazumijeva financijsku korist za njezina počinitelja. Prema mišljenju umješača u svojstvu treće strane, Sud bi mogao razmotriti da izvede zaključke iz definicije prisilne prostitucije u međunarodnom kaznenom pravu kako bi definirao taj pojam u međunarodnom pravu o ljudskim pravima.

C. Ocjena Suda

1. Uvodne napomene

276. Sud do sada nije imao mnogo prilika da razmotri u kojoj mjeri postupanje povezano s trgovanjem ljudima i/ili iskorištavanjem prostitucije spada u područje primjene Konvencije. Istovremeno, posljednjih se godina sve više pozornosti posvećuje trgovanju ljudima i iskorištavanju prostitucije kao globalnim pojavama. Kao što pokazuje pregled međunarodnih materijala, u različitim se međunarodnim pravnim instrumentima i nadzornim mehanizmima rješavaju ta pitanja i pojašnjavaju se središnja načela njihova djelotvornog sprječavanja i suzbijanja.

277. Uzimajući u obzir tvrdnje stranaka i očitovanja trećih strana, u ovom se predmetu Sudu pruža prilika da razjasni određene aspekte svoje sudske prakse o trgovanju ljudima u svrhu iskorištavanja prostitucije. Također se od Suda zahtijeva da se bavi navodom u stavku 54. presude vijeća prema kojem „trgovanje ljudima samo po sebi, kao i iskorištavanje prostitucije ... ulazi u područje primjene članka 4. Konvencije“ (isticanje dodano).

278. Sud će se sada baviti pitanjem materijalnog područja primjene članka 4. Konvencije. S tim u vezi, prvo će navesti pregled mjerodavnih standarda koji se odnose na tri pojma navedena u članku 4. (ropstvo, odnos sličan ropstvu i prisilan ili obvezatan rad). Kao drugo, bavit će se pitanjem trgovanja ljudima na temelju članka 4. Konvencije. Kao treće, bavit će se pitanjem „iskorištavanja prostitucije“ na temelju te odredbe. Sud će se zatim baviti pozitivnim obvezama država na temelju članka 4. Konvencije.

2. Područje primjene članka 4. Konvencije

(a) Tri pojma navedena u članku 4. Konvencije

279. Članak 4. odnosi se na tri pojma: ropstvo, odnos sličan ropstvu i prisilan ili obvezatan rad. Međutim, kao što je Sud već primijetio u svojoj sudskoj praksi, u Konvenciji nije definiran nijedan od tih pojmova (vidi *Van der Musselle protiv Belgije*, 23. studenog 1983., stavak 32., Serija A br. 70, i gore citirani predmet *Siliadin*, stavci 121. - 125.). Prema tome, pri određivanju materijalnog područja primjene članka 4. Konvencije, Sud je potražio smjernice u raznim instrumentima međunarodnog prava koji se bave tim pojmovima.

280. U svojoj ranoj sudskoj praksi, u pogledu pojma „ropstva“, Sud se pozvao na Konvenciju o suzbijanju trgovanja robljem i ropstva iz 1927. godine, u kojoj je ropstvo definirano kao „status ili stanje osobe nad kojom se vrše bilo koje ili sve ovlasti povezane s pravom vlasništva“. U pogledu pojma „odnosa sličnog ropstvu“, Sud je uzeo u obzir raniju sudsku praksu Europske komisije za ljudska prava i Konvenciju o suzbijanju trgovanja robljem i ropstva iz 1956. godine, prema kojima se taj pojam odnosi na „posebno ozbiljan oblik uskraćivanja slobode“ i uključuje „uz obvezu

obavljanja određenih usluga za druge ... obvezu da 'sluga' živi na imanju druge osobe i nemogućnost da promijeni svoje stanje". Ukratko, uzimajući u obzir te elemente, Sud je smatrao da se pojam „odnosa sličnog ropstvu“ mora tumačiti kao „obveza pružanja usluga koja je nametnuta upotrebom prisile“ (vidi gore citirani predmet *Siliadin*, stavci 122. - 125.). Primijetio je i da odnos sličan ropstvu odgovara „težem“ obliku prisilnog ili obvezatnog rada (vidi gore citirani predmet *C.N. i V. protiv Francuske*, stavci 89. - 91.).

281. U pogledu definicije „prisilnog ili obvezatnog rada“, u predmetu *Van der Mussele* (gore citiran, stavak 32.), Sud je napomenuo da se u raznim dokumentima Vijeća Europe koji se odnose na pripremne akte za Konvenciju ne mogu pronaći jasne smjernice o tom pitanju. Međutim, Sud je smatrao očitim da se tekst članka 4. u velikoj mjeri temelji na Konvenciji ILO-a br. 29. Stoga je, s obzirom na činjenicu da je taj pravni instrument bio obvezujući za gotovo sve države članice Vijeća Europe, Sud smatrao da ILO-ovu definiciju „prisilnog ili obvezatnog rada“ treba uzeti kao polazište za tumačenje članka 4. Konvencije (vidi i gore citirani predmet *Siliadin*, stavci 115. - 116., i predmet *Stummer protiv Austrije* [VV], br. 37452/02, stavak 117., ECHR 2011, u kojem je Sud nedavno potvrdio taj pristup). Prema toj definiciji, „prisilni ili obvezatni rad“ znači svaki rad ili uslugu koji se od neke osobe zahtijevaju pod prijetnjom bilo kakve kazne, i za koje se ta osoba nije ponudila dobrovoljno (vidi stavke 140. - 143. ove presude).

282. Na temelju definicije ILO-a, u pogledu pojma „rada“ iz članka 4. stavka 2. Konvencije, Sud je naglasio da ga u širem smislu treba tumačiti kao „sav rad ili usluge“. U pogledu „prisilne ili obvezatne“ prirode takvog rada, Sud je napomenuo da pridjev „prisilni“ podsjeća na tjelesno ili mentalno ograničenje, a drugi pridjev („obvezatan“) odnosi se na situaciju u kojoj se rad „zahtijeva pod prijetnjom bilo kakve kazne“ i također se obavlja protiv volje dotične osobe, odnosno rad „za koj[i] se ta osoba nije ponudila dobrovoljno“. Sud je pojasnio i da se pojam „kazne“ u širem smislu treba tumačiti kao „bilo koja“ ili „neka“ kazna. Štoviše, Sud je naglasio da bi u slučaju postojanja rizika usporedivog s „prijetnjom [neke] kazne“ relativnu važnost trebalo pridati argumentu o „prethodnom pristanku“ na neku radnju (vidi gore citirani predmet *Van der Mussele*, stavci 34. - 37.; gore citirani predmet *Siliadin*, stavci 115. - 117.; gore citirani predmet *Stummer*, stavak 117.; i gore citirani predmet *Chowdury i drugi*, stavci 90. - 91.).

283. U svojoj naknadnoj sudskoj praksi, Sud je nadalje pojasnio neke od elemenata definicije „prisilnog ili obvezatnog rada“ izložene u predmetu *Van der Mussele*. Konkretno, u gore citiranom predmetu *Siliadin* (stavci 114. - 120.), u kojem je bio pozvan pojasniti u kojoj mjeri postupanje koje je u biti povezano s trgovanjem ljudima spada u područje primjene članka 4., Sud se pozvao na pojam „prisilnog ili obvezatnog rada“ iz predmeta *Van der Mussele* i nadalje je smatrao da pojam „neke kazne“ obuhvaća bilo koju istovjetnu situaciju u smislu dojma ozbiljnosti prijetnje. U pogledu pitanja „pristanka“ na osporeni rad, Sud se pozvao na nedostatak izbora.

284. Štoviše, u predmetu *C.N. i V. protiv Francuske* (gore citiran, stavak 77.), pozivajući se na izvješće ILO-a, Sud je pojasnio pojam „kazne“ objašnjavajući da taj pojam „može obuhvaćati čak i fizičko nasilje ili ograničavanje, ali može biti i suptilnijeg oblika, psihološke prirode, kao što su prijetnje potkazivanjem žrtava policiji ili imigracijskim vlastima ako je njihov radni status nezakonit“.

285. U novijem predmetu *Chowdury i drugi protiv Grčke* (gore citiran, stavak 96.), Sud je pojasnio pojam „pristanka“, naglašavajući da se, „kada poslodavac zlorabotrebjava svoje ovlasti ili iskorištava položaj bespomoćnosti svojih radnika kako bi ih izrabljivao, oni se ne nude za rad dobrovoljno“. Prema tome, Sud je nadalje naglasio da „[p]rethodni pristanak žrtve nije dovoljan da se isključi karakterizacija rada kao prisilnog rada“ i da je „[p]itanje nudi li se pojedinac za rad dobrovoljno činjenično pitanje koje se mora ispitati u svjetlu svih relevantnih okolnosti nekog predmeta“.

(b) Trgovanje ljudima na temelju članka 4. Konvencije

286. Najvažniji razvoj u sudskoj praksi Suda o pitanju trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja dogodio se donošenjem presude u predmetu *Rantsev protiv Cipra i Rusije* (gore citiran). Predmet se odnosio na navodno podvrgavanje trgovanju ljudima i smrt mlade Ruskinje, koja je vrbovana kako bi radila kao „kabaretska umjetnica“ u Cipru (što su različite organizacije proglasile prikrivanjem prostitucije) i koja je potom preminula u sumnjivim okolnostima nakon sukoba s muškarcem za kojeg je radila. U mjeri u kojoj je to relevantno za ovaj predmet, u predmetu *Rantsev* otvorena su pitanja na temelju članka 4. Konvencije.

287. S tim u vezi, Sud je konkretno napomenuo da se u toj odredbi ne spominje trgovanje ljudima. Međutim, nakon što je izložio različite međunarodne instrumente u području trgovanja ljudima, Sud je uputio na sljedeća načela tumačenja Konvencije:

„273. Sud nikad nije smatrao da su odredbe Konvencije jedini referentni okvir za tumačenje prava i sloboda koji su u njoj sadržani (*Demir i Baykara protiv Turske* [VV], br. 34503/97, stavak 67., 12. studenog 2008.). Odavno napominje da je jedno od glavnih načela primjene odredbi Konvencije to da ih ne primjenjuje u vakuumu (vidi *Loizidou protiv Turske*, 18. prosinca 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-VI; i *Öcalan protiv Turske* [VV], br. 46221/99, stavak 163., ECHR 2005-IV). Kao međunarodni ugovor, Konvencija se mora tumačiti u skladu s pravilima tumačenja izloženim u Bečkoj konvenciji od 23. svibnja 1969. o pravu međunarodnih ugovora.

274. U skladu s tom konvencijom, Sud mora utvrditi uobičajeni smisao riječi u njihovu kontekstu i u svjetlu cilja i svrhe odredbe iz koje potječu (vidi *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. veljače 1975., stavak 29., Serija A br. 18; gore citirani predmet *Loizidou*, stavak 43.; i članak 31. stavak 1. Bečke konvencije). Sud mora uzeti u obzir i činjenicu da je kontekst odredbe ugovor za djelotvornu zaštitu ljudskih prava pojedinaca i da se Konvencija mora čitati kao cjelina te tumačiti na način kojim se potiče unutarnja dosljednost i usklađenost njezinih odredbi (*Stec i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.) [VV], br. 65731/01 i 65900/01, stavak 48., ECHR 2005-X). Mora se voditi računa i o svim mjerodavnim pravilima i načelima međunarodnog

prava u odnosima među ugovornim strankama, a Konvencija bi se, u mjeri u kojoj je to moguće, trebala tumačiti u skladu s ostalim pravilima međunarodnog prava kojeg je ona dio (vidi *Al-Adsani protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 35763/97, stavak 55., ECHR 2001–XI; gore citirani predmet *Demir i Baykara*, stavak 67.; *Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 13229/03, stavak 62., ECHR 2008–...; i članak 31. stavak 3. točku (c) Bečke konvencije).

275. Konačno, Sud naglašava da cilj i svrha Konvencije, kao instrumenta za zaštitu pojedinaca, zahtijevaju da se njezine odredbe tumače i primjenjuju na takav način da njezina zaštita bude praktična i djelotvorna (vidi, *inter alia*, *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. srpnja 1989., stavak 87., Serija A br. 161; i *Artico protiv Italije*, 13. svibnja 1980., stavak 33., Serija A br. 37).“

288. Sud je nadalje napomenuo da nepostojanje izričitog upućivanja na trgovanje ljudima u Konvenciji nije iznenađujuće s obzirom na to da je Konvencija nadahnutu Općom deklaracijom o ljudskim pravima, koja je upućivala samo na „ropstvo i trgovanje robljem ... u svim njihovim oblicima“. Međutim, Sud je naglasio da se prilikom utvrđivanja područja primjene članka 4. Konvencije ne smiju izgubiti iz vida posebne značajke Konvencije ni činjenica da je ona živi instrument koji bi se trebao tumačiti u svjetlu današnjih uvjeta. Štoviše, sve viši standardi u području zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda odgovarajuće i neizbježno zahtijevaju veću odlučnost pri ocjeni kršenja temeljnih vrijednosti demokratskih društava (gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 277.).

289. Sud je nadalje naglasio da „[u] svjetlu širenja samog trgovanja ljudima i mjera poduzetih u borbi protiv njega, Sud smatra prikladnim u ovom predmetu ispitati u kojoj se mjeri može smatrati da je samo trgovanje ljudima u suprotnosti s duhom i svrhom članka 4. Konvencije tako da spada u opseg jamstava koja pruža taj članak, bez potrebe za ocjenjivanjem toga koje su od tri vrste zabranjenog postupanja uključene u konkretno postupanje u dotičnom predmetu“ (ibid., stavak 279.). Konačno, Sud je zaključio sljedeće:

„282. Nema sumnje da trgovanje ljudima ugrožava ljudsko dostojanstvo i temeljne slobode žrtava te se ne može smatrati spojivim s demokratskim društvom i vrijednostima iznesenim u Konvenciji. S obzirom na svoju obvezu tumačenja Konvencije u svjetlu današnjih uvjeta, Sud smatra nepotrebnim utvrditi predstavlja li postupanje na koje je podnositeljica zahtjeva prigovorila „ropstvo“, „odnos sličan ropstvu“ ili „prisilni [ili] obvezatni rad“. Umjesto toga, Sud zaključuje da samo trgovanje ljudima, u smislu članka 3. podstavka (a) Protokola iz Palerma i članka 4. podstavka (a) Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima, ulazi u područje primjene članka 4. Konvencije. ...“

290. S tim u vezi, iz predmeta *Rantsev* proizlazi da osporeno postupanje može otvoriti pitanje trgovanja ljudima na temelju članka 4. Konvencije samo ako su prisutni svi sastavni elementi (radnja, sredstvo, svrha) međunarodne definicije trgovanja ljudima (vidi stavke 113. - 114. i 155. - 156. ove presude). Drugim riječima, u skladu s načelom usklađenog tumačenja Konvencije i drugih instrumenata međunarodnog prava (vidi *Demir i Baykara protiv Turske* [VV], br. 34503/97, stavak 67., ECHR 2008) i s

obzirom na činjenicu da se u samoj Konvenciji ne definira pojam trgovanja ljudima, postupanje ili situaciju nije moguće okarakterizirati kao pitanje trgovanja ljudima ako ne ispunjava kriterije utvrđene za tu pojavu u međunarodnom pravu.

291. Sud nadalje napominje da je u svojim naknadnim predmetima, iako se redovito pozivao na načela o trgovanju ljudima iz predmeta *Rantsev*, nastojao objasniti kako pojava trgovanja ljudima spada u područje primjene članka 4. Konvencije. Tako je, primjerice, u predmetu *J. i drugi protiv Austrije* (gore citiran, stavak 104.) Sud objasnio da su utvrđeni elementi trgovanja ljudima – postupanje s ljudima kao s robom, strogi nadzor, ograničavanje kretanja, upotreba nasilja i prijetnji, loši životni i radni uvjeti te mala ili nikakva plaća – obuhvaćaju tri kategorije utvrđene u članku 4. Slično tome, u predmetu *Chowdury i drugi* (gore citiran, stavak 93.), Sud je naglasio da je „iskorištavanje radom jedan od oblika iskorištavanja obuhvaćen definicijom trgovanja ljudima, a time se naglašava suštinska povezanost prisilnog ili obvezatnog rada i trgovanja ljudima“.

292. Imajući u vidu ta zapažanja, pojam trgovanja ljudima, prema mišljenju Suda, može se pravilno uključiti u područje primjene članka 4. Doista, s obzirom na posebne značajke Konvencije kao ugovora o ljudskim pravima i činjenicu da je ona živi instrument koji se mora tumačiti u okviru današnjih uvjeta (vidi, *inter alia*, *Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], br. 60367/08 i 961/11, stavak 73., 24. siječnja 2017.), postoje dobri razlozi za prihvaćanje tvrdnje iz predmeta *Rantsev* da je opća pojava trgovanja ljudima u suprotnosti s duhom i svrhom članka 4. i stoga spada u opseg jamstava koje pruža ta odredba.

293. Taj zaključak potvrđuje i usporedba bitnih elemenata pojmova navedenih u članku 4., kako se tumače u sudskoj praksi Suda (vidi stavke 279. - 285. ove presude), i sastavnih elemenata trgovanja ljudima (vidi stavke 113. - 117. i 155. - 162. ove presude). Štoviše, takav pristup pojavi trgovanja ljudima uvjerljivo je utvrđen u materijalima ILO-a (vidi stavke 144. - 145. ove presude), koji tradicionalno imaju ključnu ulogu u određivanju opsega jamstava iz članka 4. Konvencije (vidi stavak 281. ove presude). Treba napomenuti i da iz poredbenih pravnih materijala dostupnih Sudu proizlazi da je trgovanje ljudima općenito prepoznato kao ozbiljno kazneno djelo koje uključuje, *inter alia*, seksualno iskorištavanje. Doista, svih trideset i devet država članica Vijeća Europe za koje su dostupne poredbene informacije kriminaliziraju trgovanje ljudima (vidi stavak 210. ove presude).

294. Međutim, treba napomenuti da postoji očita razlika između Protokola iz Palerma i Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima u pogledu područja njihove primjene, pri čemu se potonja primjenjuje na sve oblike trgovanja ljudima, neovisno o tome je li nacionalno ili transnacionalno, i neovisno o tome je li povezano s organiziranim kriminalitetom ili ne, dok se Protokol odnosi na transnacionalno trgovanje ljudima koje uključuje

organiziranu zločinačku grupu (vidi stavke 119. i 162. ove presude). Stoga je nužno da Sud pojasni svoje stajalište o tom konkretnom pitanju.

295. Prema mišljenju Suda, postoji nekoliko razloga zašto bi se trebao slijediti pristup u skladu s Konvencijom o suzbijanju trgovanja ljudima. Kao prvo, to nalaže činjenica da bi isključivanje skupine žrtava postupanja okarakteriziranog kao trgovanje ljudima na temelju Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima iz opsega zaštite na temelju Konvencije bilo u suprotnosti s ciljem i svrhom Konvencije, kao instrumenta zaštite pojedinaca, koji zahtijevaju da se njezine odredbe tumače i primjenjuju na način da njezina jamstva budu praktična i djelotvorna (vidi, primjerice, *Güzelyurtlu i drugi protiv Cipra i Turske* [VV], br. 36925/07, stavak 234., 29. siječnja 2019.). S tim u vezi treba napomenuti da je, kako proizlazi iz međunarodnih materijala i kako je istaknuo jedan od umješaca u svojstvu treće strane (vidi stavak 269. ove presude), trgovanje ljudima unutar države trenutačno najčešći oblik trgovanja ljudima. Kao drugo, Sud je ranije presudio da se pozitivne obveze država članica na temelju članka 4. Konvencije moraju tumačiti u svjetlu Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (vidi gore citirani predmet *Chowdury i drugi*, stavak 104.). Kao treće, ograničeni opseg definicije iz Protokola iz Palerma relativan je jer je, kada se tumači zajedno s matičnim instrumentom (UNTOC-om), Protokolom zapravo zabranjeno trgovanje ljudima bez obzira na transnacionalno obilježje ili umiješanost organizirane zločinačke grupe (vidi stavke 111. i 120. ove presude).

296. Prema tome, Sud utvrđuje da, sa stajališta članka 4. Konvencije, pojam trgovanja ljudima obuhvaća trgovanje ljudima, neovisno o tome je li nacionalno ili transnacionalno i neovisno o tome je li povezano s organiziranim kriminalitetom ili ne, u mjeri u kojoj su prisutni sastavni elementi međunarodne definicije trgovanja ljudima na temelju Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima i Protokola iz Palerma.

297. Takvo postupanje ili takva situacija trgovanja ljudima tada spada u područje primjene članka 4. Konvencije. Međutim, to ne isključuje mogućnost da, u određenim okolnostima nekog predmeta, određeni oblik postupanja povezanog s trgovanjem ljudima također može otvoriti pitanje na temelju neke druge odredbe Konvencije (vidi, primjerice, gore citirani predmet *M. i drugi protiv Italije i Bugarske*, stavci 106. - 107.; vidi i stavak 241. ove presude).

(c) „Iskorištavanje prostitucije“ na temelju članka 4. Konvencije

298. Na početku je važno napomenuti da se, kako je naglasio i umješac u svojstvu treće strane L'altro diritto onlus (vidi stavak 271. ove presude), u trenutačnoj raspravi o „iskorištavanju prostitucije“ otvaraju neka vrlo osjetljiva pitanja koja se odnose na pristup prostituciji općenito. Konkretno, postoje različita, često suprotna, mišljenja o tome može li prostitucija kao takva ikada biti sporazumna ili je uvijek riječ o prisilnom obliku iskorištavanja. U tom kontekstu, treba napomenuti da se prostituciji pristupa

različito u različitim pravnim sustavima, ovisno o shvaćanju prostitucije u relevantnom društvu (vidi stavak 180. ove presude).

299. U predmetu *V.T. protiv Francuske* (gore citiran, stavci 24. - 27. i 35.), kao jedinom predmetu u kojem se do sada rješavalo to konkretno pitanje, Sud je primijetio značajne razlike u pravnim sustavima u pogledu pristupa prostituciji. U okolnostima tog predmeta, Sud nije smatrao bitnim ulaziti u raspravu o tome je li prostitucija sama po sebi u suprotnosti, konkretno, s člankom 3. Konvencije. Međutim, naglasio je da je prostitucija nespojiva s dostojanstvom osobe ako je prisilna. Smatrao je da se pitanje na temelju članka 3. otvara upravo u onim slučajevima kada je osoba prisiljena baviti se prostitucijom ili nastaviti baviti se prostitucijom. Slično tome, u pogledu članka 4. Konvencije, Sud je utvrdio da se, u nedostatku prisile nad podnositeljicom zahtjeva da se nastavi baviti prostitucijom, ne može smatrati da je bila prisiljena obavljati „prisilan ili obvezatan rad“ u smislu te odredbe.

300. Pozivajući se na navedenu analizu svoje sudske prakse na temelju članka 4. Konvencije (vidi stavke 281. - 285. ove presude), Sud utvrđuje da pojam „prisilnog ili obvezatnog rada“ na temelju članka 4. Konvencije ima za cilj pružiti zaštitu od slučajeva ozbiljnog iskorištavanja, kao što je prisilna prostitucija, neovisno o tome jesu li, u određenim okolnostima predmeta, ti slučajevi povezani s posebnim kontekstom trgovanja ljudima. Štoviše, svako takvo postupanje može sadržavati elemente na temelju kojih se ono može okvalificirati kao „odnos sličan ropstvu“ ili „ropstvo“ na temelju članka 4., ili može otvoriti pitanje na temelju neke druge odredbe Konvencije (vidi stavke 241. i 280. ove presude).

301. U tom je kontekstu važno naglasiti da „sila“ može obuhvaćati suptilne oblike prisilnog ponašanja utvrđene u sudskoj praksi Suda o članku 4. (vidi stavke 281. - 285. ove presude), kao i one utvrđene od strane ILO-a i u drugim međunarodnim materijalima (vidi, konkretno, stavke 141. - 144. ove presude).

302. Sud naglašava i da je pitanje uključuje li određena situacija sve sastavne elemente „trgovanja ljudima“ (radnja, sredstvo, svrha) i/ili otvara li zasebno pitanje prisilne prostitucije činjenično pitanje koje se mora ispitati u svjetlu svih relevantnih okolnosti nekog predmeta.

(d) Zaključak o materijalnom području primjene članka 4.

303. Zaključno, uzimajući u obzir navedena razmatranja, Sud utvrđuje sljedeće:

(i) Trgovanje ljudima spada u područje primjene članka 4. Konvencije. Međutim, to ne isključuje mogućnost da, u određenim okolnostima nekog predmeta, određeni oblik postupanja povezanog s trgovanjem ljudima može otvoriti pitanje na temelju neke druge odredbe Konvencije (vidi stavak 297. ove presude);

(ii) Neko postupanje ili situacija ne mogu se okarakterizirati kao pitanje trgovanja ljudima na temelju članka 4. Konvencije ako nisu prisutni sastavni

elementi međunarodne definicije trgovanja ljudima (radnja, sredstvo, svrha) na temelju Konvencije o suzbijanju trgovanja ljudima i Protokola iz Palerma. S tim u vezi, sa stajališta članka 4. Konvencije, pojam trgovanja ljudima odnosi se i na nacionalno i na transnacionalno trgovanje ljudima, neovisno o tome je li povezano s organiziranim kriminalom ili ne (vidi stavak 296. ove presude);

(iii) Pojam „prisilnog ili obvezatnog rada“ na temelju članka 4. Konvencije ima za cilj pružiti zaštitu od slučajeva ozbiljnog iskorištavanja, kao što je prisilna prostitucija, neovisno o tome jesu li, u određenim okolnostima predmeta, ti slučajevi povezani s posebnim kontekstom trgovanja ljudima. Svako takvo postupanje može sadržavati elemente na temelju kojih se ono može okvalificirati kao „ropstvo“ ili „odnos sličan ropstvu“ na temelju članka 4., ili može otvoriti pitanje na temelju neke druge odredbe Konvencije (vidi stavke 300. - 301. ove presude);

(iv) Pitanje uključuje li određena situacija sve sastavne elemente „trgovanja ljudima“ i/ili otvara li zasebno pitanje prisilne prostitucije činjenično je pitanje koje se mora ispitati u svjetlu svih relevantnih okolnosti nekog predmeta (vidi stavak 302. ove presude).

3. Pozitivne obveze država na temelju članka 4. Konvencije.

(a) Opseg pozitivnih obveza država o pitanju trgovanja ljudima i prisilne prostitucije

304. Sud na početku napominje da predmeti koji se odnose na trgovanje ljudima na temelju članka 4. obično uključuju pitanje pozitivnih obveza država na temelju Konvencije. Doista, podnositelji zahtjeva u tim su predmetima obično žrtve trgovanja ljudima ili postupanja povezanog s trgovanjem ljudima od strane neke druge privatne stranke, čije djelovanje ne može dovesti do izravne odgovornosti države (vidi gore citirani predmet *J. i drugi protiv Austrije*, stavci 108. - 109.).

305. Priroda i opseg pozitivnih obveza iz članka 4. sveobuhvatno su izloženi u predmetu *Rantsev*. Opća načela sažeta u predmetu *Rantsev* predstavljaju središnja načela postojeće sudske prakse i do danas predstavljaju mjerodavan okvir Konvencije unutar kojeg se ispituju predmeti o trgovanju ljudima ili predmeti povezani s trgovanjem ljudima. Ta načela glase kako slijedi:

“283. Sud ponavlja da, zajedno s člancima 2. i 3., članak 4. donosi jednu od osnovnih vrijednosti demokratskih društava koje čine Vijeće Europe (*Siliadin*, prethodno citiran, stavak 82). Za razliku od većine materijalnih odredaba Konvencije, članak 4. ne daje mogućnost izuzetka i nije dopušteno, prema članku 15. stavak 2., bilo kakvo derogiranje ovog članka, čak i u okolnostima izvanrednog stanja koje ugrožava naciju.

284. Prilikom ocjenjivanja je li došlo do povrede članka 4., mora se uzeti u obzir relevantni pravni i regulatorni okvir na snazi (vidi, *mutatis mutandis*, *Nachova I drugi protiv Bugarske* [VV], br. 43577/98 i 43579/98, stavak 93., ESLJP 2005-VII). Sud smatra da lepeza mjera koje predviđaju nacionalna zakonodavstva mora biti primjerena

za osiguravanje praktične i djelotvorne zaštite prava stvarnih i potencijalnih žrtava trgovanja ljudima. Prema tome, uz kaznenopravne mjere za kažnjavanje počinitelja djela trgovanja ljudima, članak 4. zahtijeva od država članica donošenje i primjerenih mjera kontrole poslova koji se često koriste kao pokriće za trgovanje ljudima. Nadalje, imigracijska pravna regulativa neke države članice mora odgovoriti na relevantna pitanja u vezi s poticanjem, pomaganjem ili toleriranjem trgovanja ljudima (vidi, *mutatis mutandis*, *Guerra i drugi protiv Italije*, 19. veljače 1998., stavci 58. do 60., Izvještaji o presudama i odlukama 1998-I; *Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], br. 29392/95, stavci 73. do 74., ESLJP 2001-V; i *Nachova i drugi*, prethodno citiran, stavci 96. do 97. i 99. do 102.).

285. U svojoj presudi u predmetu *Siliadin*, Sud je potvrdio da članak 4. podrazumijeva posebnu pozitivnu obavezu Država članica da djelotvorno kazneno gone i kazne svaku radnju poduzetu radi držanja neke osobe u ropstvu, položaju sličnom ropstvu ili prisilnom i prinudnom radu (prethodno citirani stavovi, 89. i 112.). Da bi ispunile ovu obavezu, od Država članica se zahtijeva da donesu zakonodavni i upravni okvir za zabranu i kažnjavanje trgovanja ljudima. Sud primjećuje da se i Protokol iz Palermo i Konvencija o sprječavanju trgovanja ljudima pozivaju na potrebu sveobuhvatnog pristupa u borbi protiv trgovanja ljudima, koji uključuje mjere sprječavanja trgovanja ljudima i zaštite žrtava, pored mjera kažnjavanja počinitelja ovog kaznenog djela (vidi prethodne stavke 149. i 163. gore). Jasno proizilazi iz odredaba ovih dvaju instrumenata da su države ugovornice, uključujući gotovo sve države članice Vijeća Evrope, zauzele stav da samo kombinacija mjera, usmjerena na sva tri navedena vida, može biti djelotvorna u borbi protiv trgovanja ljudima (vidi takođe podneske „Interights” i „AIRE Centra” u prethodnim stavicima 267. i 271.). Prema tome, obaveza kaznenog progona i kažnjavanja trgovanja ljudima predstavlja samo jedan vid mjera i aktivnosti koje države članice, u općem smislu, poduzimaju u borbi protiv trgovanja ljudima. Opseg pozitivnih obaveza država članica koje proizlaze iz članka 4. moraju se razmatrati u ovom širem kontekstu.

286. Kao što je slučaj s člancima 2. i 3. Konvencije, članak 4. može u određenim okolnostima zahtijevati od države ugovornice poduzimanje operativnih mjera zaštite žrtava ili potencijalnih žrtava trgovanja ljudima (vidi, *mutatis mutandis*, *Osman*, prethodno navedeni stavak 115.; i *Mahmut Kaya protiv Turske*, br. 22535/93, stavak 115., ESLJP 2000-III). Da bi pozitivna obaveza poduzimanja operativnih mjera nastala u vezi s okolnostima konkretnog slučaja, mora biti dokazano da su tijela vlasti određene države bila svjesna, ili morala biti svjesna, okolnosti koje daju povoda za postojanje osnovane sumnje da je određena osoba bila, ili se nalazila u neposrednoj opasnosti da postane žrtva trgovanja ljudima ili iskorištavanja u smislu članka 3(a) Protokola iz Palermo i članka 4(a) Konvencije o sprječavanju trgovanja ljudima. U slučaju potvrdnog zaključka, postoji povreda članka 4. Konvencije ako vlasti propuste poduzeti odgovarajuće mjere u okviru svojih ovlasti radi uklanjanja neke osobe iz takvog položaja ili opasnosti (vidi, *mutatis mutandis*, *Osman*, prethodno navedeni stavci 116. do 117.; i *Mahmut Kaya*, prethodno navedeni stavci 115. do 116.).

287. Imajući na umu teškoće u upravljanju suvremenim društvima i operativne izbore koje treba učiniti glede raspoloživih prioriteta i resursa, obaveze da se poduzmu operativne mjere moraju se, međutim, tumačiti na način koji vlastima ne nameće nemoguć ili nerazmjern teret (vidi, *mutatis mutandis*, *Osman*, prethodno navedeni stavak 116.). Relevantno je da za razmatranje razmjernosti bilo koje pozitivne obaveze koja nastaje u ovom predmetu, Protokol iz Palermo, koji su potpisale i Republika Cipar i Ruska federacija 2000. godine, zahtijeva od država ugovornica da osiguraju fizičku sigurnost žrtava trgovanja ljudima dok se one nalaze na njihovim teritorijima, kao i da uspostave sveobuhvatne mehanizme i programe radi sprječavanja i borbe protiv

trgovanja ljudima (vidi prethodno navedene stavke 153. i 154.). Od država ugovornica se takođe zahtijeva osiguraju relevantnu obuku policijskih i imigracijskih službenika (vidi prethodno navedeni stavak 155.)

288. Poput članaka 2. i 3., članak 4. također podrazumijeva postupovnu obavezu istraživanja slučajeva mogućeg trgovanja ljudima. Obaveza provođenja istrage ne ovisi o prijavi žrtve ili njenog bliskog srodnika: kada vlasti saznaju za neki slučaj, one moraju postupiti na vlastitu inicijativu (vidi, *mutatis mutandis*, Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjene kraljevine, br. 46477/99, stavak 69., ESLJP 2002-II). Da bi istraga bila djelotvorna, ona mora biti neovisna od svih osoba uključenih u događajime. Istraga također mora moći dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih osoba, što predstavlja obavezu sredstava, a ne cilja. Zahtjev za postupanjem bez odlaganja i razumnom brzinom se podrazumijeva u svim slučajevima, ali kada postoji mogućnost neposrednog uklanjanja neke osobe iz opasne situacije, istraga se mora hitno poduzeti. Žrtva ili njen bliski srodnik moraju biti uključeni u postupak u mjeri koja je nužna da bi se zaštitili njihovi legitimni interesi (vidi, *mutatis mutandis*, Paul i Audrey Edwards, prethodno navedeni stavci 70. do 73.).”

306. Iz navedenog proizlazi da opći okvir pozitivnih obveza iz članka 4. uključuje: (1) dužnost uspostavljanja zakonodavnog i upravnog okvira za zabranu i kažnjavanje trgovanja ljudima; (2) dužnost, u određenim okolnostima, poduzimanja operativnih mjera za zaštitu žrtava ili potencijalnih žrtava trgovanja ljudima; i (3) postupovnu obavezu provođenja istrage situacija mogućeg trgovanja ljudima. Općenito, prva dva aspekta pozitivnih obveza mogu se označiti kao materijalni, dok treći aspekt označava (pozitivnu) postupovnu obavezu država.

307. Ta potonja obaveza, o kojoj je riječ u ovom predmetu, detaljno se pojašnjava dalje u nastavku. Štoviše, s obzirom na bliskost pojmova trgovanja ljudima i prisilne prostitucije na temelju članka 4., Sud smatra da su mjerodavna načela koja se odnose na trgovanje ljudima primjenjiva u predmetima koji se odnose na prisilnu prostituciju (vidi, *mutatis mutandis*, gore citirani predmet *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavci 65. - 69., o odnosu sličnom kućnom ropstvu).

(b) Postupovne obveze država o pitanju trgovanja ljudima i prisilne prostitucije

308. Postupovna obaveza na temelju članka 4. Konvencije, kao element šireg pojma pozitivnih obveza, u biti se odnosi na dužnost domaćih vlasti da u praksi primijene relevantne kaznenopravne mehanizme uspostavljene za zabranu i kažnjavanje postupanja protivnog toj odredbi (vidi, primjerice, gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 288., i gore citirani predmet *Chowdury i drugi*, stavak 116.). Kako se razrađuje dalje u nastavku, to podrazumijeva zahtjeve provođenja učinkovite istrage navoda o postupanju protivnom članku 4. Konvencije.

309. Sadržaj te postupovne obveze u vezi sa slučajevima trgovanja ljudima općenito je utvrđen u predmetu *Rantsev* (gore citiran, stavak 288.). U velikoj se mjeri oslanja na dobro utvrđenu praksu Suda u pogledu postupovne obveze domaćih vlasti kako je razvijena na temelju članaka 2. i 3. Konvencije

(vidi stavak 305. ove presude). Doista, još od predmeta *Siliadin* (gore citiran, stavak 89.), zahtjevi postupovne obveze na temelju članka 4. tradicionalno su se dopunjavale postupovnim obvezama na temelju članaka 2. i 3. Konvencije (vidi *Mocanu i drugi protiv Rumunjske* [VV], br. 10865/09 i dva druga predmeta, stavak 314., ECHR 2014 (izvadci)) (vidi gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 288.; gore citirani predmet *M. i drugi protiv Italije i Bugarske*, stavci 157. - 158.; gore citirani predmet *L.E. protiv Grčke*, stavak 68.; gore citirani predmet *J. i drugi protiv Austrije*, stavak 123.; i gore citirani predmet *Chowdury i drugi*, stavak 116.).

310. Prema mišljenju Suda, s obzirom na to da članak 4., zajedno s člancima 2. i 3., sadržava jednu od temeljnih vrijednosti demokratskih društava koja čine Vijeće Europe (vidi gore citirani predmet *Siliadin*, stavak 82., i gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 283.; vidi i gore citirani predmet *Stummer*, stavak 116.), nema osnova za preispitivanje tog dobro utvrđenog pristupa u vezi s postupovnom obvezom iz članka 4. Konvencije. Štoviše, kako je već prethodno objašnjeno, ta su načela na odgovarajući način primjenjiva na slučajeve prisilne prostitucije (vidi stavak 307. ove presude).

311. U skladu s tim, s obzirom na to da se, kako je već navedeno, na postupovnoj obvezi prema dopunjujućim načelima članaka 2. i 3. temelji konkretan sadržaj postupovne obveze iz članka 4. Konvencije, i imajući u vidu činjenicu da se u predmetu *Rantsev* poziva samo na najopćenitije aspekte te obveze (vidi stavak 305. ove presude), Sud smatra važnim izložiti, u mjeri u kojoj je to relevantno i prikladno, neka daljnja načela svoje sudske prakse u tom pogledu.

312. Na početku treba napomenuti da, iako se opći opseg pozitivnih obveza države može razlikovati između predmeta u kojima je postupanje protivno Konvenciji provedeno sudjelovanjem predstavnika države i predmeta u kojima su nasilje izvršile privatne osobe, procesne su pretpostavke slične (vidi *Denis Vasilyev protiv Rusije*, br. 32704/04, stavak 100., 17. prosinca 2009., i, nedavno, *Milena Felicia Dumitrescu protiv Rumunjske*, br. 28440/07, stavak 52., 24. ožujka 2015., i *Hovhannisyan protiv Armenije*, br. 18419/13, stavak 55., 19. srpnja 2018.).

313. Te procesne pretpostavke prvenstveno se odnose na obvezu vlasti da pokrenu i provedu učinkovitu istragu. Kao što je objašnjeno u sudskoj praksi Suda, to znači pokretanje i provođenje istrage koja može dovesti do utvrđivanja činjenica i utvrđivanja identiteta i – prema potrebi – kažnjavanja odgovornih osoba (vidi *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stavak 103., 5. srpnja 2016., i *Tsalikidis i drugi protiv Grčke*, br. 73974/14, stavak 86., 16. studenog 2017.; vidi i gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 288.).

314. S tim u vezi, važno je napomenuti da, u skladu sa svojom postupovnom obvezom, vlasti moraju postupati na vlastitu inicijativu nakon što im se obrati pozornost na dotično pitanje. Konkretno, ne mogu prepustiti inicijativu žrtvi da preuzme odgovornost za pokretanje bilo kakvih istražnih

postupaka (vidi, primjerice, *Bouyid protiv Belgije* [VV], br. 23380/09, stavak 119., ECHR 2015, i *Abdurakhmanova i Abdulgamidova protiv Rusije*, br. 41437/10, stavak 76., 22. rujna 2015.; vidi i gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 288.; gore citirani predmet *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavak 69.; gore citirani predmet *L.E. protiv Grčke*, stavak 68.; i gore citirani predmet *J. i drugi protiv Austrije*, stavak 107.).

315. Postupovna obveza zahtjev je koji se odnosi na sredstva, a ne na rezultate (vidi *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], br. 24014/05, stavak 173., 14. travnja 2015., i *Dimitar Shopov protiv Bugarske*, br. 17253/07, stavak 48, 16. travnja 2013.; vidi i gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 288.; gore citirani predmet *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavak 69.; gore citirani predmet *L.E. protiv Grčke*, stavak 68.; i gore citirani predmet *J. i drugi protiv Austrije*, stavak 107.). Ne postoji apsolutno pravo na ishođenje kaznenog progona ili osude neke određene osobe u slučajevima kada nije došlo do kažnjivih propusta prilikom nastojanja da se počiniteljima kaznenih djela utvrdi odgovornost (vidi *A, B i C protiv Latvije*, br. 30808/11, stavak 149., 31. ožujka 2016., s daljnjim referencama). Činjenica da je istraga završena bez konkretnih rezultata ili s ograničenim rezultatima ne ukazuje ni na kakve nedostatke kao takve (vidi, primjerice, *Brecknell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 32457/04, stavak 66., 27. studenog 2007.). Štoviše, postupovna obveza ne smije se tumačiti tako da vlastima nameće nemoguć ili nerazmjeran teret (vidi gore citirani predmet *J. i drugi protiv Austrije*, stavak 107.).

316. Ipak, vlasti moraju poduzeti sve razumne korake kako bi prikupile dokaze i razjasnile okolnosti predmeta. Konkretno, zaključci u istrazi moraju se temeljiti na detaljnoj, objektivnoj i nepristranoj analizi svih relevantnih elemenata. Ako se ne prati neki očit smjer istrage, značajno se umanjuje mogućnost da se u istrazi utvrde okolnosti predmeta i identitet odgovornih osoba (vidi *Hentschel i Stark protiv Njemačke*, br. 47274/15, stavak 94., 9. studenog 2017., s daljnjim referencama; vidi i gore citirani predmet *J. i drugi protiv Austrije*, stavak 107.).

317. Što se tiče razine kontrole koju Sud treba primijeniti u tom pogledu, važno je naglasiti da, iako je Sud prepoznao da mora biti oprezan kad preuzima ulogu prvostupanjskog suda koji utvrđuje činjenice kada je to neizbježno zbog okolnosti određenog predmeta, mora provesti „posebno temeljitu provjeru“ čak i ako su određeni domaći postupci i istrage već provedeni (vidi gore citirani predmet *Bouyid*, stavak 85., s daljnjim referencama; vidi i *Aktaş protiv Turske*, br. 24351/94, stavak 271., ECHR 2003-V (izvadci), i *Y. protiv Slovenije*, br. 41107/10, stavak 96., ECHR 2015 (izvadci)).

318. U kontekstu članaka 2. i 3., Sud je ranije presudio da svi nedostaci u istrazi koji narušavaju mogućnost da se njome utvrde okolnosti predmeta ili odgovorna osoba mogu dovesti do neispunjenja obveze provođenja učinkovite istrage (vidi, u kontekstu članka 2., *Nachova i drugi protiv*

Bugarske [VV], br. 43577/98 i 43579/98, stavak 113., ECHR 2005-VII, i *Armani da Silva, protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 5878/08, stavak 233. *in fine*, 30. ožujka 2016.; vidi i, u kontekstu članka 3., gore citirani predmet *Denis Vasilyev*, stavak 100., i gore citirani predmet *Milena Felicia Dumitrescu*, stavak 52.). Međutim, u tom pogledu, raznolikost situacija koje se mogu pojaviti nije moguće svesti na puki popis postupaka istrage ili drugih pojednostavljenih kriterija (vidi gore citirani predmet *Mustafa Tunç i Fecire Tunç*, stavak 176.).

319. Drugim riječima, poštovanje postupovne obveze mora se ocijeniti na temelju nekoliko bitnih parametara (vidi gore citirani predmet *Bouyid*, stavci 118. - 123.; vidi i gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 288., i gore citirani predmet *Chowdury i drugi*, stavci 89. i 116.), među ostalim i onih prethodno navedenih (vidi stavke 313. - 316, ove presude). Ti elementi međusobno su povezani i nijedan od njih nije sam po sebi cilj. Riječ je o kriterijima koji zajedno omogućavaju ocjenjivanje stupnja učinkovitosti istrage (vidi gore citirani predmet *Mustafa Tunç i Fecire Tunç*, stavak 225., i *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], br. 41720/13, stavak 171., 25. lipnja 2019.; vidi i *Sarbyanova-Pashaliyska i Pashaliyska protiv Bugarske*, br. 3524/14, stavak 37., 12. siječnja 2017.).

320. Navedeni pristup na temelju članaka 2. i 3. u biti odgovara pristupu Suda u predmetu *Siliadin* (gore citiran, stavak 130.), u kojem je Sud naglasio da mogući nedostaci u relevantnom postupku i procesu donošenja odluka moraju predstavljati značajne nedostatke kako bi se otvorilo pitanje na temelju članka 4. (vidi i, primjerice, *M.G.C. protiv Rumunjske*, br. 61495/11, stavci 60. - 61., 15. ožujka 2016., u vezi sa seksualnim zlostavljanjem na temelju članaka 3. i 8. Konvencije). Drugim riječima, Sud se ne bavi navodima o pogreškama ili izoliranim propustima, već samo značajnim nedostacima u postupku i relevantnom procesu donošenja odluka (vidi, za relevantnu analizu, *Söderman protiv Švedske* [VV], br. 5786/08, stavci 90. - 91., ECHR 2013), odnosno nedostacima koji mogu narušiti mogućnost da se istragom utvrde okolnosti predmeta ili odgovorna osoba.

4. Primjena navedenih načela na ovaj predmet

(a) Otvaraju li okolnosti ovog predmeta pitanje na temelju članka 4. Konvencije

321. Na početku Sud napominje da je Vlada osporila da okolnosti ovog predmeta otvaraju pitanje na temelju članka 4. Konvencije (vidi stavke 230. i 238. ove presude).

322. S tim u vezi, i imajući u vidu tvrdnje stranaka u vezi s priznavanjem statusa podnositeljice zahtjeva kao potencijalne žrtve trgovanja ljudima (vidi stavke 232. i 235. ove presude), Sud prvo smatra potrebnim pojasniti da se upravno priznanje statusa potencijalne žrtve trgovanja ljudima ne može tumačiti kao priznanje da su utvrđeni elementi kaznenog djela trgovanja

ljudima. Takvo posebno postupanje prema potencijalnoj žrtvi trgovanja ljudima ne pretpostavlja nužno službenu potvrdu da je kazneno djelo utvrđeno i može biti neovisno o obvezi vlasti da provedu istragu. Doista, (potencijalnim) žrtvama treba potpora čak i prije nego što se kazneno djelo trgovanja ljudima formalno utvrdi; u protivnom, to bi bilo u suprotnosti sa svrhom zaštite žrtava u predmetima o trgovanju ljudima. Na pitanje jesu li prisutni elementi kaznenog djela mora se odgovoriti u naknadnom kaznenom postupku (vidi gore citirani predmet *J. i drugi protiv Austrije*, stavak 115.). S tim u vezi, Sud naglašava i nužnost zaštite prava osumnjičenika ili optuženika, osobito prava na pretpostavku nevinosti i drugih jamstava poštenog suđenja na temelju članka 6. Konvencije (vidi, primjerice, *Schatschaschwili protiv Njemačke* [VV], br. 9154/10, stavci 101. i 103. - 104., ECHR 2015).

323. U skladu s tim, uzimajući u obzir navedena razmatranja, Sud ne može pridati odlučujuću važnost činjenici da je podnositeljica zahtjeva od Ureda za ljudska prava dobila upravno priznanje statusa žrtve trgovanja ljudima (vidi stavak 85. ove presude).

324. U pogledu primjenjivosti zaštite iz članka 4. u odnosu na trgovanje ljudima ili prisilnu prostituciju, Sud nadalje napominje da, kada je prigovor podnositelja zahtjeva u biti postupovne prirode kao u ovom predmetu, mora ispitati je li, u okolnostima konkretnog predmeta, podnositelj iznio uvjerljivu tvrdnju ili jesu li postojali dokazi *prima facie* (*commencement de preuve*) da je bio podvrgnut takvom zabranjenom postupanju (vidi, s tim u vezi, gore citirani predmet *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavak 72., i gore citirani predmet *J i drugi protiv Austrije*, stavci 112. - 113.; vidi i gore citirani predmet *Rantsev*, stavak 288., u kojem se upućuje na slučajeve „mogućeg trgovanja ljudima“). To u biti odgovara pristupu Suda u drugim predmetima koji se odnose, konkretno, na članak 3. Konvencije (vidi, primjerice, *Hassan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 29750/09, stavak 62., ECHR 2014; gore citirani predmet *Bouyid*, stavak 124.; i *Beganović protiv Hrvatske*, br. 46423/06, stavak 68., 25. lipnja 2009.).

325. S tim u vezi, zaključak o tome je li nastala postupovna obveza domaćih vlasti mora se temeljiti na okolnostima koje su prevladavale u vrijeme kada su izneseni relevantni navodi ili kada su dokazi *prima facie* o postupanju protivnom članku 4. dostavljeni vlastima, a ne na naknadnom zaključku donesenom nakon završetka istrage ili relevantnog postupka (vidi gore citirani predmet *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavak 72.; usporedi i gore citirani predmet *Mustafa Tunç i Fecire Tunç*, stavci 132. - 134., u vezi s člankom 2., i *Alpar protiv Turske*, br. 22643/07, stavak 42., 26. siječnja 2016., u vezi s člankom 3.). To je osobito točno kada postoje navodi da su takvi zaključci i relevantni domaći postupci bili narušeni značajnim postupovnim nedostacima. Doista, pozivanje na takva domaća utvrđenja i zaključke dovelo bi do rizika od stvaranja kružnog obrazloženja koje bi dovelo do toga da neki predmet koji se odnosi na uvjerljivu tvrdnju ili

dokaze *prima facie* o postupanju protivnom članku 4. ostane izvan kontrole Suda na temelju Konvencije.

326. U ovom predmetu, podnositeljica zahtjeva prigovorila je pred domaćim vlastima da ju je T.M. prisilio na prostituciju. Objasnila je da ju je T.M. u početku kontaktirao putem Facebooka i da se tom prilikom predstavio kao prijatelj njezinih roditelja te je obećao da će joj pomoći u pronalasku posla. Objasnila je i da nije imala razloga sumnjati u T.M.-ove namjere te je nastavila razmjenjivati poruke s njim, što je na kraju dovelo do prve situacije u kojoj je on inzistirao na tome da ona pruža seksualne usluge drugima. Tom prilikom, prema navodima podnositeljice zahtjeva, T.M. ju je uvjeravao da će to raditi samo dok joj ne pronade pravi posao. Međutim, prema navodima podnositeljice zahtjeva, T.M. je nakon toga počeo vršiti pritisak na nju upotrebom sile, prijetnji i pomnog nadzora. Također je poduzeo potrebne mjere kako bi mogla pružati seksualne usluge tako što je osigurao smještaj, prijevoz i druge sadržaje, primjerice mobilni telefon za nju i oglas za usluge koje će pružati. Podnositeljica zahtjeva navela je i da je T.M. uzimao polovicu novca koji bi naplatila za pružanje seksualnih usluga (vidi stavke 12. - 17. ove presude).

327. Preliminarna policijska istraga o navodima podnositeljice zahtjeva dovela je do pretrage prostora i automobila T.M.-a, tijekom koje je policija pronašla kondome, dvije automatske puške i pripadajuće streljivo, ručnu bombu i nekoliko mobilnih telefona (vidi stavak 19. ove presude). Osim toga, tijekom preliminarne istrage utvrđeno je da je T.M. prošao obuku za policijskog službenika i da je bio osuđen za podvođenje uporabom sile i silovanje (vidi stavke 20. - 21. ove presude). Tijekom prvog ispitivanja T.M.-a, on je opovrgnuo da je prisilio podnositeljicu zahtjeva na prostituciju, ali je priznao da je jednom prilikom upotrijebio silu protiv nje, a naveo je i da joj je posudio novac za stan koji je unajmila (vidi stavak 23. ove presude). Na temelju prigovora podnositeljice zahtjeva i rezultata preliminarne istrage, Državno odvjetništvo provelo je daljnju istragu (vidi stavke 24. - 37. ove presude).

328. Prema mišljenju Suda, navedene okolnosti jasno ukazuju na to da je podnositeljica zahtjeva iznijela uvjerljivu tvrdnju i da su nadalje postojali dokazi *prima facie* da je bila žrtva postupanja protivnog članku 4. Konvencije, kako ga je definirao Sud (vidi stavak 303. ove presude).

329. Tako je, primjerice, osobna situacija podnositeljice zahtjeva nesumnjivo ukazivala na to da ona pripada skupini osjetljivog položaja (vidi stavke 10. i 158. ove presude), dok su položaj i prošlost T.M.-a ukazivali na to da je sposoban zauzeti dominantan položaj nad njom i zloupotrijebiti njezin položaj bespomoćnosti u svrhu iskorištavanja prostitucije (vidi stavke 20. - 21. ove presude). Nadalje, sredstvo koje je T.M. upotrijebio kad je navodno prvi put kontaktirao podnositeljicu zahtjeva i vrbovao je također upućuje na jedno od sredstava koje trgovci ljudima često koriste za vrbovanje svojih žrtava. To vrijedi i za navodno obećanje pronalaska posla, popraćeno

uvjerenjem podnositeljice zahtjeva da nema razloga za zabrinutost (vidi stavke 157. - 158.).

330. Štoviše, navodi podnositeljice zahtjeva da je T.M. poduzeo potrebne mjere kako bi pružala seksualne usluge tako što je osigurao smještaj i druge sadržaje ukazuju na elemente pružanja utočišta kao jedne od sastavnih „radnji“ trgovanja ljudima (vidi stavke 113. - 114. ove presude). Nadalje treba napomenuti da je T.M. priznao da je upotrijebio silu protiv podnositeljice zahtjeva, što je zahtijevalo pažljivu i suptilnu ocjenu u kontekstu elementa „sredstva“ trgovanja ljudima u svrhu iskorištavanja prostitucije. To se odnosi i na izjavu T.M.-a da je podnositeljici zahtjeva posudio novac, što je otvorilo pitanje mogućeg dužničkog ropstva kao još jednog „sredstva“ trgovanja ljudima.

331. Treba napomenuti i da su navedeni navodi i okolnosti, koji, posebice, ukazuju na to da je T.M. nezakonito zarađivao novac od seksualnih usluga koje je pružala podnositeljica zahtjeva u okruženju u kojem je on nedvojbeno zauzeo dominantan položaj nad njom i pribjegao upotrebi sile, prijetnji i drugih oblika prisile, u svakom slučaju doveli do uvjerljive tvrdnje i postojanja dokaza *prima facie* o prisilnoj prostituciji, koja je sama po sebi zabranjeni oblik postupanja na temelju članka 4. Konvencije (vidi stavak 300. ove presude).

332. Ukratko, Sud smatra da je podnositeljica zahtjeva iznijela uvjerljivu tvrdnju i da su postojali dokazi *prima facie* da je bila podvrgnuta postupanju protivnom članku 4. Konvencije – trgovanju ljudima i/ili prisilnoj prostituciji –, što je pak aktiviralo postupovnu obvezu domaćih vlasti na temelju te odredbe (usporedi gore citirani predmet *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavak 72.). Sud stoga odbacuje preliminarni prigovor Vlade o primjenjivosti članka 4. Konvencije koji je spojio s ispitivanjem osnovanosti (vidi stavak 238. ove presude).

(b) Poštovanje postupovne obveze na temelju članka 4. Konvencije

333. Sud ponavlja da je prigovor podnositeljice zahtjeva postupovne prirode (vidi stavak 229. ove presude). Stoga će se u ovom predmetu, uzimajući u obzir opseg pozitivnih obveza tužene države (vidi stavak 306. ove presude), Sud baviti prigovorom podnositeljice zahtjeva zbog manjkavog odgovora domaćih vlasti na njezine navode o trgovanju ljudima i/ili prisilnoj prostituciji.

334. Pri donošenju te ocjene, Sud će ispitati je li bilo značajnih manjkavosti ili nedostataka u relevantnim domaćim postupcima i procesima donošenja odluka (vidi stavak 320. ove presude). Konkretno, Sud će ocijeniti jesu li navodi podnositeljice zahtjeva na temelju članka 4. pravilno istraženi i podvrgnuti pažljivoj kontroli u skladu s primjenjivim standardima njegove sudske prakse (vidi stavke 317. - 320. ove presude).

335. Međutim, treba napomenuti da podnositeljica zahtjeva nije jasno izrazila svoje prigovore u vezi s relevantnim postupovnim nedostacima i

propustima, a ta je okolnost otvorila pitanje u vezi s opsegom predmeta pred Sudom. Prema tome, uzimajući u obzir svoje zaključke o opsegu predmeta (vidi stavke 227. - 229. ove presude), iako Sud može uzeti u obzir posebne postupovne propuste koje smatra relevantnima u kontekstu svoje cjelokupne ocjene prigovora podnositeljice zahtjeva, u ovom predmetu mora biti oprezan pri ocjenjivanju poštovanja postupovnih obveza iz članka 4. Konvencije od strane domaćih vlasti. U svakom slučaju, u skladu s gore navedenim općim načelima, Sud će se usredotočiti samo na značajne nedostatke u postupovnom odgovoru domaćih vlasti na navode podnositeljice o trgovanju ljudima i/ili prisilnoj prostituciji, odnosno nedostatke koji su mogli narušiti mogućnost da se istragom utvrde relevantne okolnosti predmeta (vidi stavak 320. ove presude).

336. U ovom predmetu, iako su tijela kaznenog progona – odnosno policija i nadležno Državno odvjetništvo – brzo reagirali na navode podnositeljice protiv T.M.-a, u svojoj istrazi nisu pratila neke očite smjerove istrage koji bi mogli razjasniti okolnosti predmeta i utvrditi stvarnu prirodu odnosa između podnositeljice zahtjeva i T.M.-a. Kao što je već naglašeno, takav zahtjev proizlazi iz postupovne obveze domaćih vlasti i ne ovisi o inicijativi podnositeljice zahtjeva da preuzme odgovornost za pokretanje bilo kakvih istražnih postupaka (vidi stavak 314. ove presude; vidi i *Mihhailov protiv Estonije*, br. 64418/10, stavak 126., 30. kolovoza 2016.). Doista, budući da su tijela kaznenog progona u boljem položaju nego žrtva da provedu istragu, bilo kakva radnja ili nedostatak radnje žrtve ne može opravdati nedostatak radnje tijela kaznenog progona (vidi, *mutatis mutandis*, *Asllani protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije*, br. 24058/13, stavak 62. *in fine*, 10. prosinca 2015.).

337. S tim u vezi, primjerice, treba napomenuti da nema naznaka da su tijela kaznenog progona uložila bilo kakav napor da istraže okolnosti kontakta podnositeljice zahtjeva i T.M.-a putem Facebooka iako, kao što je prethodno navedeno, takvi kontakti predstavljaju jedan od priznatih načina na koje trgovci ljudima vrbuju svoje žrtve. Doista, tijela kaznenog progona nikada nisu pokušala izvršiti uvid u račune podnositeljice zahtjeva ili T.M.-a na Facebooku i na taj način utvrditi prirodu prvog kontakta podnositeljice zahtjeva i T.M.-a i njihove daljnje razmjene. Štoviše, dostupni dokazi ukazuju na to da je T.M. koristio Facebook za upućivanje prijatelji podnositeljici zahtjeva nakon što ga je napustila (vidi stavke 37. i 67. ove presude), ali nema naznaka da su vlasti slijedile taj trag kako bi utvrdile koja je stvarna priroda njihove veze i jesu li te prijete ukazivale na upotrebu sredstava prisile od strane T.M.-a.

338. Nadalje, ni tijekom istrage ni nakon što su se relevantne informacije pojavile tijekom suđenja tijela kaznenog progona nisu razmotrila pribavljanje iskaza roditelja podnositeljice zahtjeva, posebice njezine majke. Ipak, čini se da je majka podnositeljice zahtjeva ranije bila u kontaktu s T.M.-om i da je imala s njim problema, koje je T.M., prema dostupnim dokazima, koristio

kao jedno od sredstava pritiska i prijetnji u odnosu na podnositeljicu zahtjeva (vidi stavke 62., 67. i 73. ove presude).

339. Isto tako, tijela kaznenog progona nikad nisu pokušala utvrditi identitet vlasnice stana u kojem je podnositeljica zahtjeva živjela s T.M.-om ni s njom obaviti obavijesni razgovor kako bi utvrdila okolnosti u kojima je stan unajmljen i tako razjasnila tko je u stvarnosti bio zadužen za cijeli postupak najma, a to je moglo biti relevantno za utvrđivanje potencijalne radnje „pružanja utočišta“ kao elementa trgovanja ljudima. Štoviše, iako je kasnije tijekom kaznenog postupka podnositeljica zahtjeva izjavila da je vlasnica stana dolazila i posjećivala stan (vidi stavak 63. ove presude), Državno odvjetništvo nije zatražilo da se vlasnicu ispita kako bi se utvrdio njezin dojam o atmosferi u stanu i odnosu između podnositeljice zahtjeva i T.M.-a tijekom kritičnog razdoblja.

340. Vrijedi napomenuti i da tijela kaznenog progona nisu utvrdila identitet nijednog od susjeda niti su s njima obavila obavijesni razgovor. I oni su potencijalno mogli pružiti informacije o okolnostima boravka podnositeljice zahtjeva i T.M.-a u stanu, osobito u pogledu pitanja je li i koliko često podnositeljica zahtjeva bila viđena kako napušta stan, je li išla van sama bez T.M.-a, te je li i koliko često T.M. napuštao stan. Svi ti elementi mogli su pojasniti navode podnositeljice zahtjeva u pogledu okolnosti u kojima je bila pod nadzorom T.M.-a tijekom njihova boravka u stanu, pri čemu se podrazumijeva da sama činjenica da je podnositeljica zahtjeva povremeno napuštala stan ne može pouzdano značiti da T.M. nije upotrijebio prisilu protiv nje (usporedi gore citirani predmet *Siliadin*, stavak 127.).

341. S obzirom na navedene nedostatke, treba napomenuti da je, osim pretrage stana i automobila T.M.-a i ispitivanja podnositeljice zahtjeva i T.M.-a, jedina radnja koju su poduzela tijela kaznenog progona bila ispitivanje prijateljice podnositeljice M.I. (vidi stavke 32. - 37. ove presude). Međutim, iskaz koji je dala tijekom istrage i kaznenog postupka u određenim je dijelovima bio proturječan nekim informacijama koje je pružila podnositeljica zahtjeva. Štoviše, iskaz M.I. ukazivao je na to da su ključne osobe koje su imale saznanja o navodnom bijegu podnositeljice od T.M.-a bili njezina (M.I.-ina) majka i dečko (vidi stavke 33. i 66. ove presude).

342. Međutim, tijela kaznenog progona nikada nisu pokušala ispitati majku i dečka M.I., koji su mogli pružiti pojedinosti o navodnom bijegu podnositeljice zahtjeva od T.M.-a i čiji su iskazi mogli poslužiti za utvrđivanje dosljednosti izjave M.I. i pouzdanosti njezina iskaza. Isto vrijedi i za proturječne izjave podnositeljice zahtjeva i T.M.-a u vezi s okolnostima u kojima je podnositeljica zahtjeva pokupila svoje stvari iz stana u kojem je živjela s T.M.-om, a koje izjave su se mogle razjasniti ispitivanjem vlasnice stana. Međutim, kao što je navedeno, tijela kaznenog progona nikada nisu pokušala ispitati vlasnicu stana.

343. Prema mišljenju Suda, svi ti elementi ukazuju na to da tijela kaznenog progona nisu učinkovito istražila sve relevantne okolnosti predmeta

niti su pratila neke očite smjerove istrage kako bi prikupila dostupne dokaze, u skladu sa svojom postupovnom obvezom iz članka 4. Umjesto toga, u velikoj su se mjeri oslanjala na iskaz podnositeljice zahtjeva i tako su, u biti, dovela do situacije u naknadnom sudskom postupku u kojoj je iskaz podnositeljice jednostavno suprotstavljen suprotnom iskazu T.M.-a, bez izvođenja mnogo drugih dokaza.

344. S tim u vezi, Sud prima na znanje stajalište GRETA-e i drugih međunarodnih tijela o zahtjevima učinkovite istrage i kaznenog progona kaznenih djela trgovanja ljudima. Konkretno, uzimajući u obzir odlučujuće oslanjanje tijela kaznenog progona na iskaz podnositeljice zahtjeva (vidi stavke 40., 80. i 92. ove presude) i njihov propust da prate neke očite smjerove istrage, Sud napominje da je u radu GRETA-e i drugih stručnih tijela već prepoznato da mogu postojati različiti razlozi zbog kojih žrtve trgovanja ljudima i različitih oblika seksualnog zlostavljanja nisu sklone surađivati s vlastima i otkrivati sve pojedinosti predmeta. Štoviše, u obzir se mora uzeti mogući utjecaj psihološke traume. Stoga postoji rizik od pretjeranog oslanjanja samo na iskaz žrtve, što dovodi do potrebe da se iskaz žrtve razjasni i – prema potrebi – potkrijepi drugim dokazima (vidi stavke 138., 171., 206. i 260. ove presude).

345. Sud smatra da su brojni navedeni nedostaci u vođenju predmeta od strane tijela kaznenog progona temeljno narušili sposobnost domaćih vlasti – među ostalim i nadležnih sudova – da utvrde koja je stvarna priroda odnosa podnositeljice zahtjeva i T.M.-a i je li T.M. iskorištavao podnositeljicu kako je navela (usporedi *Makaratzis protiv Grčke* [VV], br. 50385/99, stavak 77., ECHR 2004-XI).

346. To je stoga dostatno da Sud zaključi da su postojali značajni nedostaci u postupovnom odgovoru domaćih vlasti na uvjerljivu tvrdnju i dokaze *prima facie* da je podnositeljica bila podvrgnuta postupanju protivnom članku 4. Konvencije. U skladu s tim, Sud utvrđuje da je način primjene kaznenopravnih mehanizama u ovom predmetu bio manjkav u tolikoj mjeri da predstavlja povredu postupovne obveze tužene države iz članka 4. Konvencije.

347. Stoga je došlo do povrede članka 4. Konvencije u njegovu proceduralnom aspektu.

III. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

348. Članak 41. konvencije propisuje:

“Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.”

A. Šteta

349. Podnositeljica zahtjeva pred vijećem je potraživala 20.000,00 eura (EUR) na ime naknade nematerijalne štete. Vlada je osporila to potraživanje kao neosnovano, pretjerano i nepotkrijepljeno.

350. Vijeće je, na pravičnoj osnovi, odlučilo podnositeljici dodijeliti 5.000,00 eura na ime naknade nematerijalne štete.

351. U postupku pred Velikim vijećem, stranke nisu izmijenile svoje tvrdnje na toj osnovi. Sud potvrđuje presudu vijeća u odnosu na zahtjev za naknadu štete i podnositeljici zahtjeva dosuđuje isti iznos kao i vijeće: 5.000,00 eura na ime naknade nematerijalne štete.

B. Troškovi i izdaci

352. U postupku pred vijećem, podnositeljica zahtjeva potraživala je 4.376,15 eura za troškove i izdatke povezane s njezinim predmetom pred Sudom. Vlada je tvrdila da je podnositeljicu zahtjeva zastupao odvjetnik kojeg je dodijelio Centar Rosa, čije relevantne aktivnosti uglavnom financira država. Tvrdila je i da je zahtjev podnositeljice za troškove i izdatke nepotkrijepljen i pretjeran.

353. Vijeće je odbilo zahtjev podnositeljice za troškove i izdatke uz obrazloženje da nije opovrgnula tvrdnju Vlade da je njezin punomoćnik već plaćen iz državnih sredstava.

354. Pred Velikim vijećem, podnositeljica zahtjeva potraživala je 62.353,85 hrvatskih kuna za troškove i izdatke postupaka pred vijećem i Velikim vijećem. Vlada je osporila to potraživanje.

355. Sud napominje da podnositeljica zahtjeva nije pružila nikakav dokaz o uplati ili obvezi plaćanja navedenih troškova i izdataka, bilo u odnosu na postupak pred vijećem bilo u odnosu na postupak pred Velikim vijećem. U nedostatku takvih dokumenata, Sud ne nalazi osnovu na kojoj bi mogao prihvatiti da su navedeni troškovi i izdaci stvarno nastali za podnositeljicu zahtjeva (usporedi *Merabishvili protiv Gruzije* [VV], br. 72508/13, stavci 371. - 372., 28. studenog 2017.). Sud napominje i da je podnositeljici zahtjeva odobrena besplatna pravna pomoć za postupak pred Velikim vijećem. Stoga odbija zahtjev podnositeljice za troškove i izdatke.

C. Zatezna kamata

356. Sud smatra primjerenim da se stopa zatezne kamate temelji na najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke uvećanoj za tri postotna poena.

IZ TIH RAZLOGA SUD JEDNOGLASNO

1. *Spaja s ispitivanjem osnovanosti* preliminarni prigovor Vlade koji se odnosi na primjenjivost članka 4. Konvencije i *odbija ga*;
2. *Odbija* drugi preliminarni prigovor Vlade;
3. *Presuđuje* da je došlo do povrede članka 4. Konvencije u njegovu proceduralnom aspektu;
4. Presuđuje da tužena država podnositeljici zahtjeva treba u roku od tri mjeseca isplatiti iznos od 5.000,00 EUR (pet tisuća eura), uvećano za sve poreze koji bi mogli biti zaračunati, na ime naknade nematerijalne štete, koji je potrebno preračunati u hrvatske kune prema tečaju važećem na dan isplate; i da se od proteka prethodno navedena tri mjeseca do namirenja plaća obična kamata koja je jednaka najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke tijekom razdoblja neplaćanja, uvećanoj za tri postotna poena;
5. *Odbija* preostali dio zahtjeva podnositeljice za pravednom naknadom.

Roderick Liddell
Tajnik

Robert Spano
Predsjednik

U skladu s člankom 45. stavkom 2. Konvencije i pravilom 74. stavkom 2. Poslovnika Suda, ovoj se presudi prilažu sljedeća izdvojena mišljenja:

- (a) Suglasno mišljenje sutkinje Turković;
- (b) Zajedničko suglasno mišljenje sutkinje O’Leary i suca Ravaranija;
- (c) Suglasno mišljenje suca Pastora Vilanove;
- (d) Suglasno mišljenje suca Serghidesa.

R.S.
R.L.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUTKINJE TURKOVIĆ

Iako se slažem sa zaključkom Suda, ipak bih htjela dati nekoliko primjedbi koje se odnose na postupovne obveze na temelju Konvencije.

Kao prvo, kriteriji koje je potrebno ispuniti da bi se istraga smatrala učinkovitom isti su na temelju članaka 2., 3. i 4. Konvencije (vidi stavke 310. i 319. presude), a na temelju svih triju članaka Sud primjenjuje istu razinu kontrole, koja je posebno temeljita (vidi stavak 317. presude). Zapravo, kriteriji za učinkovitu istragu (neovisnost, temeljitost, brzina, javni nadzor i sudjelovanje žrtve, vidi stavak 305. presude) trebali bi biti jednaki u svim člancima Konvencije (primjerice, u kontekstu članka 5., u situacijama kao što su uhićenje osobe kojoj se naknadno gube svi tragovi ili proizvoljno lišavanje slobode¹; također u kontekstu teških povreda prava zajamčenih člancima 8., 9., 10. i 11. Konvencije, kao što su seksualno zlostavljanje², upućivanje uvreda i prijetnji³, nezakonita pretraga stana⁴, napadi na pripadnike određenih vjerskih skupina⁵, napadi na novinare⁶ ili prosvjednike⁷, nasilje motivirano diskriminacijom na temelju članka 14. Konvencije⁸, i povreda prava vlasništva na temelju članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju⁹).

Kao drugo, kad postoji uvjerljiv prigovor o učinkovitosti istrage, Sud je obvezan svaki od tih kriterija sagledati zasebno (čak i ako se podnositelj zahtjeva u svom zahtjevu nije konkretno bavio nekima od tih kriterija, pitanja postavljena u fazi komunikacije predmeta trebaju biti dovoljno široka da obuhvate sve kriterije), a samo ako su svi ispunjeni, istraga se može smatrati učinkovitom. Kao što je Sud naveo, nijedan od kriterija ne predstavlja sam po sebi cilj (vidi stavak 319. presude). Međutim, samo značajni nedostaci u ispunjavanju bilo kojeg od tih kriterija, odnosno nedostaci koji mogu narušiti mogućnost da se istragom utvrde okolnosti predmeta ili odgovorna osoba, opravdavaju zaključak da istraga nije bila učinkovita (vidi stavak 320. presude). Istodobno, činjenica da je jedan kriterij ispunjen ne može nadoknaditi ozbiljan nedostatak ili nedostatke u ispunjavanju ostalih kriterija.

1. Vidi *Kurt protiv Turske*, 25. svibnja 1998., stavak 124., *Izvešća o presudama i odlukama* 1998-III; *Orhan protiv Turske*, br. 25656/94, stavak 369., 18. lipnja 2002.; *Varnava i drugi protiv Turske* [VV], br. 16064/90 i osam drugih predmeta, stavak 208., ECHR 2009; i *Al Nashiri protiv Poljske*, br. 28761/11, stavak 529., 24. srpnja 2014.

2. Vidi *B.V i drugi protiv Hrvatske* (odl.), br. 38435/13, stavak 154., 15. prosinca 2015.

3. Vidi *R.B protiv Mađarske*, br. 64602/12, stavak 80., 12. travnja 2016.

4. Vidi *Bagiyeva protiv Ukrajine*, br. 41085/05, stavci 47. i 64., 28. travnja 2016.

5. Vidi *Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gldanija i drugi protiv Gruzije*, br. 71156/01, stavak 114., 3. svibnja 2007., i *Karahmed protiv Bugarske*, br. 30587/13, stavak 110., 24. veljače 2015.

6. Vidi *Ozgur Gundem protiv Turske*, br. 23144/93, stavak 45., ECHR 2000-III.

7. Vidi *Promo Lex i drugi protiv Republike Moldavije*, br. 42757/09, stavak 23., 24. veljače 2015.

8. Vidi *Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], br. 43577/98 i 43579/98, stavak 161., ECHR 2005-VII.

9. Vidi *Blumberga protiv Latvije*, br. 70930/01, stavak 67., 14. listopada 2008.

Kao treće, Sud je naveo da je država obvezna na temelju članka 4. provesti učinkovitu službenu istragu u slučaju kada pojedinac podnese „uvjerljiv prigovor“ da je bio podvrgnut postupanju protivnom članku 4. ili, u nedostatku izričitog prigovora, u slučaju kada postoje dokazi *prima facie* da je bio podvrgnut takvom postupanju. Sud je nadalje naglasio da to u osnovi odgovara pristupu Suda u drugim predmetima koji se odnose, konkretno, na članak 3. Konvencije (vidi stavak 324. presude), što znači da je na temelju obaju članaka standard za aktiviranje obveze države da pokrene neki oblik učinkovite istrage isti. Slijedom toga, dokazi *prima facie* na koje se Sud poziva u ovoj presudi (vidi stavke 324., 325., 331. i 332.) odgovaraju pojmu „dostatno jasnih naznaka“ na koje se Sud u tom pogledu obično poziva na temelju članka 3. (vidi, primjerice, *Hassan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 29750/09, stavak 62., ECHR 2014; *M.S. protiv Hrvatske (br. 2)*, br. 75450/12, stavak 76., 19. veljače 2015.; gore citirani predmet *Članovi (97) kongregacije Jehovinih svjedoka*, stavak 97.; i *Bati i drugi protiv Turske*, br. 33097/96 i 57834/00, stavak 133., ECHR 2004-IV (izvadci)).

Kao četvrto, u ovom je predmetu podnositeljica zahtjeva podnijela uvjerljiv prigovor na domaćoj razini, a istodobno su postojale dostatno jasne naznake (dokazi *prima facie*) da je bila podvrgnuta trgovanju ljudima i prisilnoj prostituciji. To je vidljivo u formulaciji koja se koristi u staccima 331. i 332. presude. Međutim, to ne znači da oba elementa – uvjerljiv prigovor i dostatno jasne naznake – moraju biti istodobno prisutni da bi došlo do obveze države da provede učinkovitu istragu. Dovoljan je bilo koji od ta dva elementa u tom pogledu (vidi stavak 324. presude). To jasno proizlazi iz obveze vlasti da postupaju na vlastitu inicijativu nakon što im se obrati pozornost na dotično pitanje (vidi stavak 314. presude).

Kao peto, budući da vlasti moraju postupati na vlastitu inicijativu, Sud je naglasio da ne mogu inicijativi žrtve prepustiti da preuzme odgovornost za pokretanje bilo kakvog istražnog postupka (ibid.). S tim u vezi važno je imati na umu da Sud smatra da odredbe koje su često uključene u domaće zakone o kaznenim postupcima, a koje se odnose na razna prava žrtava, ne treba shvatiti kao nametanje obveze žrtvama da koriste ta prava u kontekstu iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava (vidi *Tadić protiv Hrvatske*, br. 10633/15, stavak 43., 23. studenog 2017.).

Kao šesto, važno je napomenuti da, kada istraga dovodi do pokretanja postupka pred domaćim sudovima, postupak u cjelini, uključujući raspravnu fazu, mora udovoljavati navedenim kriterijima za učinkovitu istragu (vidi *Öneryıldız protiv Turske* [VV], br. 48939/99, stavci 95. - 96., ECHR 2004-XII; *Ali i Ayşe Duran protiv Turske*, br. 42942/02, stavak 61., 8. travnja 2008; i *Chowdury i drugi protiv Grčke*, br. 21884/15, stavci 123. i 127. - 28., 30. ožujka 2017.). Domaći sudovi ne smiju dopustiti da počinitelj prođe nekažnjeno. Poštovanje postupovne obveze države na temelju Konvencije zahtijeva da domaći pravni sustav dokaže svoju sposobnost i spremnost na primjenu kaznenog zakona protiv pojedinaca koji su nezakonito

oduzeli život druge osobe, povrijedili njezin tjelesni integritet (vidi *Ağdaş protiv Turske*, br. 34592, stavak 102., 27. srpnja 2004., i *McKerr protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 28883/95, stavak 134., ECHR 2001-III) ili grubo povrijedili neko drugo zajamčeno pravo osobe, primjerice podvrgavanjem osobe prisilnom radu (vidi gore citirani predmet *Chowdury i drugi*). Kazneni postupak pred neovisnim i nepristranim sudom u kojem se poštuje načelo donošenja odluke nakon razmatranja obično pruža dovoljne mogućnosti za utvrđivanje činjenica i kaznene odgovornosti (vidi gore citirani predmet *Ağdaş*, stavak 102., i gore citirani predmet *McKerr*, stavak 134.).

Nadalje, iako domaći sudovi uživaju značajnu diskreciju pri odabiru odgovarajuće sankcije za teške povrede ljudskih prava, Sud zadržava određenu mjeru nadzora i ima mogućnost umiješati se u predmetima u kojima postoji očigledan nerazmjer između počinjenog djela i izrečene sankcije (vidi *Armani Da Silva protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 5878/08, stavak 285., 30. ožujka 2016.; vidi i *Kasap i drugi protiv Turske*, br. 8656/10, stavci 60. - 62., 14. siječnja 2014.; *Darraj protiv Francuske*, br. 34588/07, stavak 49., 4. studenog 2010.; *Kopylov protiv Rusije*, br. 3933/04, stavak 141., 29. srpnja 2010.; i gore citirani predmet *Chowdury i drugi*, stavci 124. - 27.). Preispitivanje Suda nije ograničeno na težinu kazne koju su izrekli domaći sudovi, već uključuje i način izvršenja kazne (vidi *Enukidze i Girgvliani protiv Gruzije*, br. 25091/07, stavci 269. i 275., 26. travnja 2011.; gore citirani predmet *Ali i Ayşe Duran*, stavak 69.; *A. protiv Hrvatske*, br. 55164/08, stavci 75. - 80., 14. listopada 2010.; i *Branko Tomašić i drugi protiv Hrvatske*, br. 46598/06, stavci 55. - 61. i stavak 65., 15. siječnja 2009.). Konačno, države su dužne izvršiti, bez nepotrebnog odlaganja, pravomoćne presude protiv počinitelja (vidi *Kitanovska Stanojkovic i drugi protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije*, br. 2319/14, stavak 32., 13. listopada 2016.).

Nakon što je u ovom predmetu utvrdio brojne nedostatke u vođenju predmeta od strane tijela kaznenog progona, Sud je tada nažalost prekinuo preispitivanje i zaključio da je to dostatno da utvrdi da je način primjene kaznenopravnih mehanizama u ovom predmetu bio manjkav u tolikoj mjeri da predstavlja povredu postupovne obveze tužene države iz članka 4. Konvencije (vidi stavke 345. - 46. presude). S obzirom na navedene povrede (vidi stavke 254. i 255. presude i stavke 46. i 47. presude vijeća), ovaj je predmet pružao priliku za daljnje razrađivanje postupovnih obveza koje proizlaze ne samo u kontekstu učinkovite istrage već i u kontekstu djelotvornog suđenja.

Konačno, Sud je napomenuo da je u radu GRETA-e i drugih stručnih tijela već prepoznato da mogu postojati različiti razlozi zbog kojih žrtve trgovanja ljudima i različitih oblika seksualnog zlostavljanja nisu sklone surađivati s vlastima i otkrivati sve pojedinosti predmeta te je prepoznao potrebu da domaće vlasti, među ostalim i sudovi, uzmu u obzir mogući utjecaj

psihološke traume žrtve (vidi stavak 344. presude). Na taj je način Sud ukazao na to da su nedostaci u zaštiti i postupanju prema žrtvama i njihovim iskazima, a posebice zanemarivanje njihove moguće psihološke traume i pretjerano oslanjanje na iskaz žrtve, elementi koji se moraju uzeti u obzir prilikom preispitivanja postupovnih obveza države u kaznenim postupcima. Sud sve više prepoznaje prava žrtava u kaznenom postupku kao ljudska prava i, kao što je pokazao u ovom predmetu, spreman je priznati potrebu da ih zaštititi ne samo na temelju članka 8., u okviru djelotvornog poštovanja privatnog života i osobnog integriteta (vidi *Y. protiv Slovenije*, br. 41107/10, stavci 100. - 01. i 103. - 04., ECHR 2015 (izvadci)), već i u okviru postupovne obveze države (vidi stavak 344. presude), uz uvjet da se uspostavi poštena ravnoteža između suprotstavljenih interesa obrane i prava žrtve (vidi gore citirani predmet *Y. protiv Slovenije*, stavak 103.).

ZAJEDNIČKO SUGLASNO MIŠLJENJE SUTKINJE O'LEARY I SUCA RAVARANIJA

Uz određeno oklijevanje glasovali smo za utvrđenje povrede proceduralnog aspekta članka 4. Konvencije u ovom predmetu.

Razlog za potvrđivanje ograničene postupovne povrede predstavljaju određeni nedostaci u domaćoj istrazi koja se odnosila na prigovor podnositeljice zahtjeva o prisilnoj prostituciji (vidi stavke 341. - 355. presude Velikog vijeća).

Nadalje, u središtu domaćeg prigovora podnositeljice zahtjeva i prigovora koji je u prvom redu iznijela pred ovim Sudom bio je propust raspravnog suda da, nakon što je presudio da se ne može utvrditi element prisile kako bi T.M.-a osudio za prisilnu prostituciju prema hrvatskom Kaznenom zakonu, tu optužbu prekvalificira u optužbu za osnovniji oblik kaznenog djela - podvođenje. Podnositeljica je tvrdila da je to kazneno djelo zbog kojeg je mogao biti osuđen s obzirom na dostupne dokaze. Budući da takav prigovor o prekvalifikaciji, koji je podnijela navodna žrtva, teško može pronaći odgovarajuće uporište u Konvenciji i njezinoj sudskoj praksi, utvrđivanje da nije došlo do povrede dodatno bi pogoršalo nekažnjavanje koje je optuženik možda iskoristio i zbog kojeg je podnositeljica zahtjeva u biti prigovorila.

1. Problematičan opseg predmeta

Prema našem mišljenju, prvu poteškoću predstavlja opseg predmeta. Kao što je sutkinja Koskelo vješto pokazala u svom suprotstavljenom mišljenju u postupku pred vijećem, postoji jasan rizik da je Veliko vijeće ispitalo predmet i nastojalo razviti opća načela pozivajući se na činjenice koje podnositeljica zahtjeva nije iznijela u domaćim postupcima niti se na njih pozvala u svom zahtjevu (vidi stavke 2. - 10. suprotstavljenog mišljenja u postupku pred vijećem).

Zahtjeve ovom Sudu podnose podnositelji koji često djeluju bez sredstava i bez koristi pravnog zastupanja; iako to nije bio slučaj kod podnositeljice zahtjeva. Općenito je prihvaćeno da podnositelj zahtjeva može pojasniti ili razraditi svoj početni podnesak tijekom postupka na temelju Konvencije (vidi stavak 219. presude Velikog vijeća i u njemu citirane izvore prava). Prihvaćeno je i da Sud prema takvim zahtjevima mora postupati s određenom razinom fleksibilnosti kako bi prava zajamčena Konvencijom bila praktična i djelotvorna. Prema našem mišljenju, bilo bi prestrogo zaključiti, kao što je to učinila sutkinja sa suprotnim mišljenjem u postupku pred vijećem, da podnositeljica zahtjeva nije otvorila *nikakva* pitanja u vezi s istragom njezina prigovora o prisilnoj prostituciji ili u vezi s prikupljanjem dokaza. Ako raspravni sud nije utvrdio element prisile, podnositeljica zahtjeva je, osporavajući oslobađajuću presudu, možda implicitno, ali ipak logično, osporavala istragu koja je dovela do tog rezultata. Ipak, njezin glavni prigovor

odnosio se na propust raspravnog i žalbenog suda da okrivljenika osude zbog blažeg kaznenog djela.

Načelo *ne ultra petitum* znači, doslovno, da sud ne bi smio ići „preko zahtjeva“ ili „preko opsega spora“. Postoji ograničenje fleksibilnosti koja se može dodijeliti jednoj stranci, a da se ne naruše postupovna prava i načela koja čine okosnicu sudske prakse Suda o članku 6. Veliko vijeće priznaje da „podnositeljica zahtjeva nije jasno izrazila svoje prigovore u vezi s relevantnim postupovnim nedostacima i propustima, a ta je okolnost otvorila pitanje u vezi s opsegom predmeta pred Sudom“ (vidi stavke 220. i 335.). Može se prihvatiti da se „kostur“ prigovora o postupovnim nedostacima u vezi s njezinim prigovorom o prisilnoj prostituciji može nazrijeti u izvornom zahtjevu, u kojem se pozvala na članke 3., 6., 8. i 14. Konvencije i članak 1. Protokola br. 12 uz Konvenciju. Tom je kosturu podnositeljica zahtjeva naknadno dodala nešto mesa u svojim pisanim podnescima u postupku pred vijećem.

Prema dobro utvrđenoj praksi Suda, Sud je u potpunosti nadležan za preispitivanje okolnosti na koje se prigovara u svjetlu cjelokupne Konvencije te može sagledavati iznesene činjenice na drugačiji način i prekvalificirati ih na temelju članka Konvencije na koji se nije prvotno pozivalo. Ipak je ograničen činjenicama koje podnositelji zahtjeva iznesu u svjetlu nacionalnog prava. Sustav zaštite koji je uspostavljen Konvencijom ne omogućava Sudu da iskorištava činjenice koje podnositelj zahtjeva nije naveo ni da ispituje usklađenost tih činjenica s Konvencijom (vidi *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, stavci. 110. - 125., 20. ožujka 2018.; i *Foti i drugi protiv Italije*, br. 7604/76, 7719/76, 7781/77 i 7913/77, stavak 44., 10. prosinca 1982.).

Međutim, ono što se podnositelju zahtjeva ne može dopustiti kad se predmet priopći na temelju nekog drugog članka Konvencije osim onog na koji se izvorno pozvao, kad je nesumnjivo dobronamjerno primijenjeno načelo *jura novit curia*, jest da proširi predmet kako bi obuhvatio činjenice i pravne argumente koji nadilaze opseg predmeta podnesenog Sudu na temelju članka 32. Konvencije. Ne može mu se dopustiti ni da zatraži daljnje proširenje opsega nakon podnošenja predmeta Velikom vijeću u skladu s člankom 43. Konvencije. To se dogodilo u ovom predmetu.

Na domaćoj razini, šest tjedana nakon što je protiv T.M.-a podignuta optužnica za prisilnu prostituciju, podnositeljica zahtjeva identificirana je kao potencijalna žrtva trgovanja ljudima, što je upravni status koji dodjeljuje multidisciplinarno domaće tijelo. Svrha je tog statusa osigurati da osoba u potencijalno osjetljivom položaju dobije potrebnu pomoć kako napreduje domaći postupak. Kao što Veliko vijeće prepoznaje, priznanje tog statusa ne znači da su tri sastavna elementa kaznenog djela trgovanja ljudima utvrđena i ne ovisi ni o kakvoj obvezi provođenja istrage (vidi stavak 322. presude Velikog vijeća). Nakon što je prvotno prigovorila zbog propusta pravilnog provođenja istrage o prisilnoj prostituciji, ili propusta osuđivanja T.M.-a zbog

manje teškog kaznenog djela podvođenja ako se pokazalo da se ne može utvrditi počinjenje prvog navedenog kaznenog djela, podnositeljica zahtjeva u svojim je pisanim podnescima pred vijećem nadalje prigovorila, i to prvi put, zbog propusta vlasti da optuže i osude T.M.-a zbog težeg kaznenog djela trgovanja ljudima iz članka 175. Kaznenog zakona. To proširenje opsega njezina prigovora nastavljeno je u njezinim podnescima pred Velikim vijećem, u kojima je kritizirala tijela kaznenog progona jer su njezine navode, „koji nesumnjivo ukazuju na to da je bila žrtva trgovanja ljudima, pogrešno okarakterizirala kao pitanje prisilne prostitucije“ (vidi stavak 250. presude Velikog vijeća).

Kao i sutkinja sa suprotstavljenim mišljenjem u postupku pred vijećem, ne smatramo da se može dopustiti da načelo *jura novit curia* djeluje kao poziv podnositeljima zahtjeva da tijekom postupka mijenjaju činjenične i pravne argumente na kojima se temelje njihovi prigovori. Koliko god fleksibilno neki sud za ljudska prava smatra da mora djelovati kako bi osigurao da se čuju glasovi obespravljenih i osoba u položaju bespomoćnosti, on ne može zanemariti temeljna načela sudskog postupka i mora i dalje djelovati kao sud.

Treba dodati da je u fazi komunikacije predmeta postavljanjem sljedećeg pitanja – „Je li došlo do povrede obveza države na temelju članka 4. Konvencije u pogledu podnositeljinih navoda o trgovanju ljudima [...]?“ – vijeće proširilo predmet tako da obuhvaća trgovanje ljudima, unatoč nedostatku takvih navoda podnositeljice zahtjeva, bilo pred domaćim istražnim tijelima bilo u njezinu zahtjevu pred Sudom. Od tada pažnja podnositeljice zahtjeva više nije bila posvećena propustu osuđivanja T.M.-a zbog prisilne prostitucije ili manje teškog kaznenog djela podvođenja, već propustu podizanja optužbe za koju je sada tvrdila da je to ispravna optužba, odnosno optužbe za kazneno djelo trgovanja ljudima. S obzirom na tu – bilo pogrešnu bilo namjernu – promjenu opsega predmeta prvo od strane vijeća, a zatim i od strane podnositeljice zahtjeva, Veliko vijeće trebalo je postupati s većom pažnjom u svojoj pravnoj karakterizaciji, koncentrirajući se na jasan niz činjeničnih navoda koje je iznijela podnositeljica zahtjeva, a koji su se odnosili (isključivo) na prisilnu prostituciju. Napokon, upravo su to bili činjenični navodi koji su bili predmet istrage, kaznenog progona i suđenja.

2. Nedostatak jasnoće u općim načelima o članku 4.

Drugu poteškoću u ovom predmetu predstavljaju posljedice za pravnu analizu Suda koje naizgled proizlaze iz povećanja opsega predmeta.

Kao suci sa suglasnim mišljenjem, ne osporavamo da je, kad je podnositeljica zahtjeva podnijela prigovor hrvatskoj policiji, iznijela uvjerljivu tvrdnju o nekom postupanju za koje se moglo utvrditi da je u suprotnosti s člancima 3., 8. i čak 4. Konvencije.

Umjesto da se usredotoči na razjašnjavanje toga što točno dovodi do primjene pozitivne postupovne obveze i toga što ta obveza znači za domaće vlasti u predmetu kao što je ovaj, Veliko vijeće u presudi znatan prostor i

energiju troši na istraživanje pojma trgovanja ljudima. Više od sto stavaka presude posvećeno je međunarodnom pravu i praksi te pravu i praksi EU-a uglavnom o trgovanju ljudima. Trgovanje ljudima, kao što je Sud već pojasnio u ranijim predmetima, ovisi o prisutnosti triju bitnih i kumulativnih elemenata: radnje, sredstva i svrhe (vidi razradu načela u predmetu *Rantsev protiv Cipra i Rusije*, br. 25965/04, stavci 277. - 289., 7. siječnja 2010.). Kao što se navodi u presudi Velikog vijeća u ovom predmetu, stavak 290.:

„postupanje ili situaciju nije moguće okarakterizirati kao pitanje trgovanja ljudima ako ne ispunjava kriterije utvrđene za tu pojavu u međunarodnom pravu“.

Nakon što je naglašena važnost tih triju sastavnih elemenata i izložena postojeća sudska praksa o trgovanju ljudima, uz objašnjenje da se trgovanje ljudima može odvijati na nacionalnoj i transnacionalnoj razini, u presudi se izbjegava pružanje jasnog odgovora u vezi s tim jesu li domaća istražna tijela trebala provesti istragu o trgovanju ljudima, prisilnoj prostituciji ili seksualnom iskorištavanju općenito. Rješenje pojmovne nejasnoće koje je time razvijeno podrazumijeva nejasno upućivanje na „postupanje protivno članku 4.“ (vidi stavke 308., 325., 328., 332. i 346.) i navođenje da je, neovisno o tome je li pred Sudom (ili još važnije je li pred domaćim vlastima bilo) pitanje trgovanja ljudima ili prisilne prostitucije, temeljna postupovna obveza, odnosno obveza provođenja učinkovite istrage, ista.

Svrha je podnošenja predmeta Velikom vijeću pružanje jasnoće kad jasnoća nedostaje i rješavanje sukoba ili proturječnosti u sudskoj praksi. Dopuštanjem nepotrebnog povećanja opsega predmeta podnositeljice zahtjeva i ustrajanjem na tome da se ovaj predmet odnosi na pitanje trgovanja ljudima, Veliko vijeće nije unijelo jasnoću u svoju sudsku praksu o članku 4. Granica između prisilne prostitucije i trgovanja ljudima u ovoj je presudi nejasna, a još je i dodatno zamagljena ovom presudom. To nije korisno, a zasigurno nije bilo ni potrebno jer je Sud svakako samo trebao odlučiti je li došlo do postupovne povrede članka 4. za razliku od materijalne povrede te odredbe u predmetu podnositeljice zahtjeva.

3. Prenošenje pozitivne postupovne obveze iz jednog članka Konvencije u drugi

Treću poteškoću predstavlja opće prenošenje iz članaka 2. i 3. u članak 4. (a u nekim slučajevima možda čak i članak 8.) pozitivnih postupovnih obveza razvijenih u odnosu na prvotno navedene odredbe (vidi stavke 309. - 311. presude Velikog vijeća).

Priroda i opseg pozitivnih obveza iz članaka 2., 3. i 4. detaljno su izloženi u staccima 283. - 288. u gore citiranom predmetu *Rantsev*. Oni u biti obuhvaćaju dužnosti sprječavanja, zaštite i kažnjavanja. Međutim, prve dvije pozitivne obveze nastaju kada su državne vlasti bile ili su morale biti svjesne okolnosti koje opravdavaju sumnju da je određena osoba bila žrtva trgovanja ljudima ili da joj prijeti stvarna i neposredna opasnost. Nasuprot tome, čini se

da postupovna obveza provođenja istrage ovisi o nečemu manjem. U predmetu *Rantsev* ta obveza nastaje „kada vlasti saznaju za predmetno pitanje“ (ibid., stavak 288.). U ovom predmetu podnositeljica zahtjeva morala je iznijeti uvjerljivu tvrdnju i/ili morali su postojati dokazi *prima facie* o „postupanju protivnom članku 4.“ (vidi stavke 324. - 325., 331. - 332. i 346. presude Velikog vijeća).

Postoji rizik da se prilikom primjene tehnike općeg prenošenja u obzir ne uzme posebnost vrste istrage koju bi vlasti trebale pokrenuti kad su suočene s „uvjerljivom tvrdnjom“ ili dokazima *prima facie* na temelju članka 2., za razliku od članaka 3. i 4., kao ni priroda činjenica koje bi predstavljale takvu tvrdnju na temelju tih različitih članaka Konvencije. U pogledu prve odredbe, predmet kao što je predmet *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* pruža dobar primjer onoga s čime su vlasti općenito suočene u predmetu na temelju članka 2. ([VV], br. 24014/05, 14, travnja 2015., stavak 133.):

„kada nije jasno utvrđeno od samog početka da je smrt nastala uslijed nesreće ili nekog drugog nenamjernog čina, i kada je pretpostavka o protupravnom ubijanju barem sporna u pogledu činjenica, Konvencija zahtijeva da se provede istraga koja zadovoljava minimalni prag učinkovitosti kako bi se rasvijetlile okolnosti smrti“.

Grubo rečeno, u predmetu na temelju članka 2. općenito postoje fizički dokazi o smrti ili konkretni elementi koji ukazuju na rizik od smrti. Slično tome, u predmetima na temelju članka 3., vlasti su suočene s navodima o zlostavljanju, koji češće uključuju i fizičke pojavena tijelu navodne žrtve postupanja kojem se prigovara. Mogu se otvoriti pitanja o tome je li dosegnut prag ozbiljnosti, ili se nepostojanje fizičkih dokaza može opravdati ako je podnositelj prigovora bio pod vlašću i kontrolom države koja je jedina bila u mogućnosti znati ili utvrditi činjenice kojima se prigovara (vidi, kao nedavni primjer, *Ibrahimov i Mammadov protiv Azerbajdžana*, br. 63571/16 i pet drugih predmeta, stavak 89., 13. veljače 2020.).

Međutim, u predmetima na temelju članka 4., kao što je vidljivo iz činjeničnog stanja predmeta podnositeljice zahtjeva, dostupni dokazi s kojima istražna tijela mogu biti suočena mogu biti sasvim drugačije prirode. Ovaj predmet uključivao je prvi kontakt putem Facebooka, odlaske na piće, potragu za zaposlenjem, navodni pokušaj prisile na prostituciju, nastavak društvenog kontakta, fizički odnos koji je trajao mjesecima i koji možda jest, a možda nije bio sporazuman ili koji je možda prestao biti sporazuman nakon nekog vremena, navode o prijetnjama i nasilju u obitelji, unajmljivanje i plaćanje stana od strane podnositeljice prigovora koja je u određenim prilikama mogla napustiti stan i koja je i dalje mogla koristiti svoje osobne isprave, mobilni telefon i dio novca zarađenog od navodne prisilne prostitucije. Ključno, uključivao je i iskaz prijateljice podnositeljice prigovora, s kojom je živjela, a koja je potvrdila prijetnje kojima je podnositeljica bila izložena, ali je i izjavila da je njezino sudjelovanje u prostituciji bilo dobrovoljno.

U ovom predmetu nije jasno što je Sud očekivao da učini policija suočena s prigovorom podnositeljice o prisilnoj prostituciji. Kad je bila suočena s relativno mladom ženom, koja se možda bavila prostitucijom i koja je, čini se, bila u nekakvoj vezi sa starijim, agresivnim i navodno nasilnim muškarcem, je li prvo trebala pokušati utvrditi može li se isključiti kazneno djelo višeg stupnja težine kao što je trgovanje ljudima prije nego što pristupi istrazi kaznenog djela kojem se prigovara, odnosno prisilne prostitucije? Kako će u praksi izgledati uvjerljiva tvrdnja da je došlo do postupanja protivnog članku 4. i od čega će se, u nedostatku prigovora, sastojati dokazi *prima facie*? Što će se konkretno na temelju ijednog od tog dvoje zahtijevati od policije, a zatim i od tužiteljstva? Stvarnost predmeta podnositeljice zahtjeva bila je da se činjenice koje je iznijela i neki od središnjih dokaza naknadno prikupljenih naizgled nisu podudarali sa sastavnim elementima trgovanja ljudima. To ne znači da je o njezinom prigovoru o prisilnoj prostituciji provedena pažljiva i dostatna istraga i kazneni progon. Utvrđivanje povrede posljedica je utvrđenih nedostataka. Međutim, to ipak znači da se čini da je domaća odluka o neprovođenju kaznenog progona za težu optužbu za trgovanje ljudima, koju je podnositeljica zahtjeva naknadno kritizirala, bila sve samo ne proizvoljna.

Daljnji razlog zašto je toliko važno pojasniti što aktivira postupovnu obvezu provođenja istrage jest činjenica da, nakon što se ta obveza aktivira, ona postaje obveza za domaće vlasti da postupe na vlastitu inicijativu. Prema sudskoj praksi Suda, vlasti ne mogu inicijativi žrtve prepustiti da preuzme odgovornost za pokretanje bilo kakvog istražnog postupka (vidi stavak 314. presude Velikog vijeća). Podnositelj zahtjeva nije dužan navesti nedostatke u prikupljanju dokaza od strane domaćih vlasti ili propuste u pogledu ispitivanja mogućih dodatnih svjedoka. Osim toga, kada je prigovor u vezi s postupovnom obvezom provođenja istrage podnesen Sudu u Strasbourgu, istraga, kazneni progon i sudske faze predmeta izložene su ispitivanju; i to ispitivanju s vremenskim odmakom. Kao što je navedeno u stavku 227. presude Velikog vijeća:

„[...] sudsk[a] praks[a] Suda ... pokazuje da je Sud spreman uzeti u obzir *sve konkretne propuste u istrazi koje smatra relevantnima* u kontekstu svoje cjelokupne ocjene postupovnog prigovora podnositelja zahtjeva zbog neučinkovite primjene kaznenopravnih mehanizama“.

U ovom predmetu, iako je prigovor podnositeljice zahtjeva bio usmjeren na nedostatke u sudskoj fazi, Sud se umjesto toga usredotočuje na fazu istrage te daje naslutiti da iz te faze proizlazi svaki naknadni nedostatak u fazi kaznenog progona i suđenja. Kao što je naznačila sutkinja sa suprotstavljenim mišljenjem u postupku pred vijećem, Sud mora izbjegavati djelovati kao neposredni ispitivač i prvostupanjski arbitar o pitanju kvalitete domaće kaznene istrage, osobito s obzirom na to da nije za to opremljen. Međutim, prenošenje standarda članaka 2. i 3. u članak 4. i dalje u članak 8. nosi sa sobom upravo takav inherentni rizik. U presudi je navedeno da nedostaci u

relevantnom domaćem postupku moraju predstavljati značajne nedostatke da bi se otvorilo pitanje na temelju članka 4. te se naglašava da se Sud ne bavi navodima o pogreškama ili izoliranim propustima. Međutim, tek treba vidjeti što će se smatrati „značajnim“ nedostatkom, a jasan je rizik da Sud prelako preuzme ulogu prvostupanjskog suda (koji utvrđuje činjenice). Priroda i opseg obveze provođenja istrage na vlastitu inicijativu koju mogu pokrenuti uvjerljiva tvrdnja na temelju članka 4. ili dokazi *prima facie* o postupanju protivnom tom članku nisu u skladu, s jedne strane, sa značajnom slobodom u izboru odgovarajućih mjera koju Sud mora priznati nacionalnim sudovima (*Beganović protiv Hrvatske*, br. 46423/06, stavak 78., 25. lipnja 2009., i *Pulfer protiv Albanije*, br. 31959/13, stavak 81., 20. studenog 2018.) i, s druge strane, s pravilom prema kojem je Sudu zabranjeno da iskorištava činjenice koje podnositelj zahtjeva nije iznio i da ispituje usklađenost tih činjenica s Konvencijom (vidi gore citirani predmet *Foti i drugi*, stavak 44.).

Iako je u ovom predmetu možda bilo opravdano utvrditi da je došlo do postupovne povrede članka 4., s obzirom na nedostatke otkrivene u istrazi prigovora podnositeljice o prisilnoj prostituciji, nismo uvjereni da se Veliko vijeće u dovoljnoj mjeri bavilo učincima izloženih postupovnih obveza za policiju i tijela kaznenog progona (vidi dalje, za sličnu zabrinutost koju je domaći sud izrazio u predmetu na temelju članka 3., *Načelnik policije u Londonu (podnositelj žalbe) protiv DSD i drugih (tuženici)* [2018.] Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva 11, lord Mance, stavak 142.).

Zaključci

U izvješću 2017. godine o trgovanju ljudima, Europska komisija uputila je na činjenicu da je u EU-u u razdoblju od 2013. do 2014. godine evidentirano 15.846 „registriranih žrtava“ trgovanja ljudima (i identificiranih i navodnih), da je trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja i dalje najrašireniji oblik trgovanja ljudima (67 % registriranih žrtava) te da su više od tri četvrtine registriranih žrtava žene (76 %) (*Izvješće o napretku u suzbijanju krijumčarenja ljudima*, COM (2016) 267 završna verzija). U izvješću se naglašava da je broj slučajeva kaznenog progona i osuda zbog trgovanja ljudima i dalje zabrinjavajuće nizak, posebno u usporedbi s brojem identificiranih žrtava; da iako je u istragama u tom području potrebno pribaviti znatnu količinu dokaza kako bi se osigurala osuđujuća presuda, informacije prikupljene u tom izvješću upućuju na to da države članice ne koriste dovoljno učinkovitih istražnih alata; i da žrtve snose prevelik teret prije i tijekom kaznenog postupka.

Prikaz stanja u izvješću Komisije, prikaz u 9. općem izvješću koje je GRETA objavila u travnju 2020. te prikaz umješaka u svojstvu treće strane u ovom predmetu možda podržavaju daljnju presudu Velikog vijeća kao što je presuda u predmetu *Rantsev*, u kojoj se naglašava kažnjavanje trgovanja ljudima, razvija sudska praksa Suda i utvrđuje, prema potrebi, povreda

članka 4. zbog propusta tužene države da spriječi i kazni takva kaznena djela i pruži zaštitu od njih.

Međutim, iako određeni nedostaci u domaćem postupku u kojem je sudjelovala podnositeljica zahtjeva znače da nije moguće glasovati protiv utvrđenja povrede članka 4., ne slažemo se s načinom na koji je Sud odlučio pristupiti ovom predmetu. Smatramo i da je malo toga postignuto u pogledu jasnoće sudske prakse Suda o članku 4. i dijelimo neke od zabrinutosti koje je izrazila naša kolegica iz vijeća u vezi s predmetom kako su ga iznijeli podnositeljica zahtjeva i njezini pravni zastupnici na domaćoj razini i, nakon komunikacije predmeta, na razini Suda u Strasbourgu.

Veliko vijeće dužno je baviti se važnim pitanjima koja utječu na tumačenje ili primjenu Konvencije ili dodatnih protokola i ozbiljnim otvorenim pitanjima općeg značaja. Kako bi moglo djelotvorno izvršavati svoje funkcije, potrebno je odabrati pravi predmet kao pravo sredstvo za rješavanje tih pitanja. Iako podržavamo utvrđenje postupovne povrede, ovaj se predmet mogao i trebao riješiti na užoj osnovi na razini vijeća. Nikada ne bi mogao uspješno poslužiti kao šire sredstvo sudske prakse, za što je, čini se, bio namijenjen.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA PASTORA VILANOVE

(Prijevod)

1. U ovom je predmetu Veliko vijeće utvrdilo povredu članka 4. Konvencije u njegovu proceduralnom aspektu. U potpunosti se slažem s tim zaključkom.

2. Međutim, imam određene rezerve u pogledu odgovora Velikog vijeća na ključno pitanje u vezi s iskorištavanjem prostitucije od strane druge osobe. Dok Veliko vijeće prvo postavlja pitanje ulazi li „iskorištavanje prostitucije ... u područje primjene članka 4. Konvencije“ (vidi stavak 277. presude), u konačnici utvrđuje da zaštita iz članka 4. obuhvaća „slučajev[e] ozbiljnog iskorištavanja, kao što je prisilna prostitucija“ (vidi stavak 300.) te navodi (stavak 301.) da predmetna „sila’ može obuhvaćati suptilne oblike prisilnog ponašanja utvrđene u sudskoj praksi Suda o članku 4. (vidi stavke 281. - 285. ove presude), kao i one utvrđene od strane ILO-a i u drugim međunarodnim materijalima (vidi, konkretno, stavke 141. - 144. ove presude)“. Prema tome, Veliko vijeće upućuje na određeni stupanj težine, na vlastitu sudsku praksu i na međunarodno pravo. U pogledu prve pretpostavke, njezina je korisnost u ovom kontekstu ograničena, osobito jer Veliko vijeće ne ulazi u bit predmeta. Ta je pretpostavka stoga načelno navedena. Što se tiče druge pretpostavke, nijedan od navedenih predmeta ne bavi se konkretno prostitucijom. Stoga se čini da ta upućivanja na sudsku praksu nisu baš relevantna. Konačno, upućivanja na ILO ne odnose se izričito na prostituciju, iako treba napomenuti da ta organizacija pitanje prisilnog rada povezuje s činjenicom da žrtva ne nudi svoje usluge „dobrovoljno“.

3. Odgovor Velikog vijeća čini mi se previše neodređenim. To posebice pokazuje sudska praksa navedena u stavcima 281. - 285. presude. Do danas je, kako bi okarakterizirao prisilni rad, Sud doista zahtijevao postojanje prijetnje, ali i nedostatak istinskog pristanka. Međutim, čini se da je potonji element u ovom predmetu u konačnici isključen ili mu je dodijeljena minimalna važnost budući da se Veliko vijeće usredotočuje na pojam sile.

4. Ipak, došlo je vrijeme za rješavanje pitanja je li iskorištavanje prostitucije kao takvo i dalje spojivo s Europskom konvencijom o ljudskim pravima. Kao opće pravilo, ne vjerujem da jest. Ljudsko se dostojanstvo ne može platiti. Načelo da ljudsko tijelo nije vlasništvo također i dalje nije spojivo s njegovim tretiranjem kao robom na tržištu (*res extra commercium*) i nije prikladno kontekstu ugovora o radu, prema kojem dotične osobe primaju naknadu za svoj (fizički ili intelektualni) rad, a ne za stavljanje vlastitog tijela na raspolaganje drugima po uputama poslodavca.

5. Akademska istraživanja pokazuju da su u manjini osobe koje su se potpuno i slobodno odlučile baviti prostitucijom. Onima koje to ne žele ili više ne žele ili koje, htjele to ili ne, nemaju drugu mogućnost, mora se osigurati zaštita na temelju Konvencije i zaštita visokih ugovornih stranaka.

6. Štetne fizičke posljedice i psihološki utjecaj prostitucije takvi su da im nitko ne smije biti podvrgnut bez slobodnog i informiranog pristanka. U tom pogledu, Francuski nacionalni savez udruga za prihvata i društvenu integraciju (FNARS) i Zavod za praćenje zdravlja (IVS) proveli su 2013. godine istraživanje o zdravlju osoba koje se bave prostitucijom, a koje su intervjuirane u socijalnim i medicinskim ustanovama. Od svih ispitanih pojedinaca, više od polovice (56 %) izjavilo je da je njihovo zdravstveno stanje dobro, loše ili vrlo loše, dok je 35 % navelo da ima kroničnu bolest (kao što je HIV) ili psihološke probleme. Većina intervjuiranih osoba prijavila je slučajeve nesanic, anksioznosti ili depresije u posljednjih godinu dana. U istraživanju se dodaje da su „[n]ajčešće prijavljene vrste nasilja bile uvrede i psihološko nasilje: 64 % ispitanika bilo je podvrgnuto takvom nasilju barem jednom u posljednjih dvanaest mjeseci“. U istraživanju se dodaje i da je „[v]iše od trećine ispitanika bilo prisiljeno na seksualne odnose u nekom trenutku u životu“. U odjeljku koji se odnosi na socijalne uvjete ispitanika navedeno je sljedeće: „Kod osoba intervjuiranih za istraživanje prisutna je kombinacija brojnih značajki socijalne ugroženosti, što dokazuju njihova društvena izoliranost (42 % nije imalo bliskog rođaka ili prijatelja kojeg bi zvali u slučaju nevolje, osobito žene) ili njihovi uvjeti stanovanja (39 % živjelo je u nesigurnom smještaju kao što su hoteli, skloništa, s prijateljima ili obitelji, na ulici ili u skvotovima)“.

7. Prema mojem mišljenju, trebalo bi pretpostaviti da je iskorištavanje prostitucije, u širem smislu u kojem se koristi u stavku 117. presude, odnosno činjenica nezakonitog pribavljanja financijske ili druge materijalne koristi od prostitucije druge osobe, u suprotnosti s člankom 4. Konvencije. Jedina iznimka trebala bi biti prostitucija kojom se osoba bavi uz slobodan, informiran i izričit pristanak, a koja se ne može okarakterizirati kao prisilni rad. Svi drugi oblici prostitucije bez pristanka stoga ulaze u područje primjene članka 4.

8. Smatram da se pristanak na prostituciju može smatrati slobodnim i informiranim ako – i samo ako – je izražen i pribavljen na nespornan način. Nijedan oblik implicitnog pristanka ne može se prihvatiti niti može opravdati iskorištavanje jedne osobe od strane druge. Šutnja ili nedostatak otpora nikad se ne smiju smatrati implicitnim pristankom. Inače bi mogućnosti za sve vrste zlostavljanja bile širom otvorene, a da ne govorimo o svim poteškoćama u pogledu dokaza s kojima bi se same žrtve suočavale. Popuštanje nije isto što i pristanak (Nicole-Claude Mathieu)! Taj se pristup odražava i u članku 3. podstavku (b) Protokola iz Palerma i pravilu 70. Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog kaznenog suda.

Člankom 3. podstavkom (b) Protokola iz Palerma predviđeno je:

“pristanak žrtve trgovanja ljudima na namjeravano iskorištavanje navedeno u podstavku (a) ovog članka je irelevantno u slučajevima u kojima se koristila bilo koja mjera navedena u podstavku (a).”

Pravilo 70. Pravidnika o postupku i dokazima Međunarodnog kaznenog suda glasi kako slijedi:

„U slučajevima seksualnog nasilja, Sud će se voditi sljedećim načelima i, prema potrebi, primjenjivati ta načela:

...

(b) Ne može se zaključiti da je dan pristanak na temelju bilo kakvih riječi ili ponašanja žrtve ako žrtva nije u stanju dati istinski pristanak;

(c) Ne može se zaključiti da je dan pristanak na temelju šutnje ili nedostatka otpora žrtve navodnog seksualnog nasilja;

(d) Ne može se donijeti zaključak o vjerodostojnosti, karakteru ili sklonosti seksualnoj dostupnosti žrtve ili svjedoka na temelju seksualne prirode prethodnog ili naknadnog ponašanja žrtve ili svjedoka.“

9. Stoga pristanak ne može biti slobodan i informiran ako osoba koja se bavi prostitucijom nije sposobna dati pristanak, a da taj pristanak nije narušen, primjerice, nasiljem, pogreškom ili obmanom. Nadalje, pristanak se mora moći povući u bilo kojem trenutku. Osoba ne može pristati na nešto o čemu zna malo ili ne zna ništa. Pojedinci koji se bave prostitucijom mogu naknadno shvatiti da ta aktivnost ni na koji način ne odgovara onome što su prethodno zamišljali, osobito kada je obavljaju u iscrpljujućim uvjetima i zarađuju manje nego što su se nadali, ili s obzirom na štetan utjecaj na njihovo tjelesno i duševno zdravlje. Mogućnost da se predomisle mora biti stvarna, a ne samo teoretska. Ako je prostitucija rezultat istinskog izbora, mora biti moguće odustati od nje u bilo kojem trenutku i bez dugotrajnih učinaka. Isto tako, ne može se govoriti o pristanku u slučaju nedostatka mogućnosti. Prostitucija je često krajnja mjera kojoj osoba pribjegava. Kad se netko suočava s ekonomskim teškoćama, prostitucija nije istinsko rješenje. Ako i samo ako su svi navedeni uvjeti ispunjeni, možemo govoriti o uistinu slobodnoj odluci koju je osoba donijela s punom sviješću i dobrovoljno.

10. U velikoj većini država članica Vijeća Europe kriminalizirano je sudjelovanje u pružanju seksualnih usluga od strane druge osobe, čak i ako se na osobu koja pruža usluge ne primjenjuje prisila (vidi stavak 211. presude). To nije nužno moralno pitanje jer nitko nakon iskustva prostitucije ne ostaje pošteđen (vidi stavak 6. ovog mišljenja). Međutim, čini se da Veliko vijeće zanemaruje taj konsenzus. Točno je da neke države reguliraju iskorištavanje prostitucije (primjerice, Njemačka, Nizozemska, Slovenija, Španjolska i Švicarska). Međutim, detaljno zakonsko uređenje neke djelatnosti nije dovoljno da bi ta djelatnost bila spojiva s Konvencijom. Činjenica da je uređena ni na koji način ne znači da je pristanak osobe potpuno slobodan, informiran i izričit, a osobito provjeren. S tim u vezi upućujem na zakonodavstvo koje je pokrenulo nekoliko europskih zemalja koje su odlučile definirati seksualno nasilje na temelju nedostatka pristanka, a ne samo na temelju nasilja ili prijetnji (primjerice, Švedska, Island,

Ujedinjeno Kraljevstvo i Irska). Slijedom toga, nepostojanje nasilja ne znači nužno i pristanak.

11. Konačno, u članku 4. također se nameću pozitivne obveze visokim ugovornim strankama. U tom bi pogledu trebale barem uspostaviti pravni okvir dovoljan da zabrana ropstva i prisilnog rada bude djelotvorna; provesti temeljitu istragu kada postoji opravdana sumnja da su povrijeđena zaštićena prava osoba; i, konačno, poduzeti operativne korake za zaštitu potencijalnih ili stvarnih žrtava. Što se tiče tog posljednjeg aspekta, to bi podrazumijevalo, kao prvo, jačanje jamstava i zaštitnih mjera u području zakonite prostitucije, drugim riječima, utvrđivanje je li dani pristanak istinski. Kao drugo, popis pozitivnih obveza država na temelju članka 4. trebao bi se proširiti uvođenjem preventivnih mjera kao što je identificiranje osoba u nesigurnom položaju ili položaju bespomoćnosti (velika većina njih su žene) kojima prijete opasnost da padnu u zamku prisilne prostitucije i pružanje potpore tim osobama, te pružanje pomoći i zaštite onima koji žele pobjeći iz kruga prostitucije.

12. Victor Hugo u svom je djelu *Jadnici* iz 1862. godine naveo kako slijedi: „*Kažemo da je ropstvo nestalo iz europske civilizacije, ali to nije točno. Ropstvo još uvijek postoji, ali sada se odnosi samo na žene i njegovo je ime prostitucija*“. Konvencija je živi instrument. Na Sudu je da pokazuje put.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA SERGHIDESA

1. Podnositeljica zahtjeva je žena, mlada i nezaposlena u relevantno vrijeme, koju je navodno T.M., bivši policijski službenik, fizički i psihički prisilio na prostituciju. Sudu je prigovorila da domaće vlasti nisu djelotvorno primijenile mjerodavne kaznenopravne mehanizme u pogledu tih navoda.

2. Kao gospodar karakterizacije koja se u domaćem pravu daje činjenicama predmeta, Sud je u svojoj presudi (vidi stavak 243. presude) ispravno odlučio ispitati ovaj predmet na temelju članka 4. stavka 2. Konvencije, kojim je zabranjen prisilan rad.

3. Slažem se sa zaključkom u presudi da je došlo do povrede članka 4. Konvencije u njegovu proceduralnom aspektu (vidi stavak 347. presude), ali do tog sam zaključka došao primjenom jednostavnijeg i izravnog metodološkog pristupa koji ću pojasniti u nastavku. Zatim ću pružiti detaljnije objašnjenje svoje zabrinutosti u vezi s učinkom koji bi presuda mogla imati na područje primjene članka 4. stavka 2. Konvencije, izlažući odnos između dviju dimenzija logike (*intenzije* i *ekstenzije*) u izrazu „prisilan i obvezatan rad“ iz navedene odredbe. Tako ću pružiti daljnji uvid u svoju sklonost izravnom metodološkom pristupu, za koji smatram da je usklađeniji s načelom djelotvornosti¹.

1. O tom načelu, vidi, *inter alia*, predmet *povezan s određenim aspektima zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji* (osnovanost), 23. srpnja 1968., str. 24., 26., Serija A br. 6; *Mamatkulov i Askarov protiv Turske* [VV], br. 46827/99 i 46951/99, stavak 123., ECHR 2005-I; Rietiker, Daniel, *The principle of „effectiveness“ in the recent jurisprudence of the European Court of Human Rights: its different dimensions and its consistency with public international law – no need for the concept of treaty sui generis* (Načelo „djelotvornosti“ u novijoj sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava: njegove različite dimenzije i njegova usklađenost s međunarodnim javnim pravom – nema potrebe za pojmom ugovora sui generis), *Nordic Journal of International Law*, 79 (2010), str. 245 et seq.; Georgios A. Serghides, *The Principle of Effectiveness in the European Convention on Human Rights, in Particular its Relationship to the Other Convention Principles* (Načelo djelotvornosti u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, osobito njegov odnos s drugim konvencijskim načelima), u (2017.), 30, *Hague Yearbook of International Law*, 1. et seq.; Georgios A. Serghides, *The Principle of Effectiveness as Used in Interpreting, Applying and Implementing the European Convention on Human Rights (its Nature, Mechanism and Significance)* (Načelo djelotvornosti kako se koristi u tumačenju, primjeni i provedbi Europske konvencije o ljudskim pravima (njegova priroda, mehanizam i značaj)), u Iulia Motoc, Paulo Pinto de Albuquerque i Krzysztof Wojtyczek, *New Developments in Constitutional Law – Essays in Honour of András Sajó* (Novi razvoji u ustavnom pravu – eseji u čast Andrása Sajóa), Hag, 2018., str. 389. et seq. Vidi i odgovarajuću i noviju zbirku relevantnih djela koju je pripremio Daniel Rietiker, *Effectiveness and Evolution in Treaty Interpretation* (Djelotvornost i razvoj u tumačenju ugovora), Oxford Bibliographies (posljednji put izmijenjeno 25. rujna 2019.): <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199796953/obo-9780199796953-0188.xml>

I. IZRAVAN METODOLOŠKI PRISTUP

4. U presudi se opsežno preuzima teška zadaća definiranja pojmova „trgovanje ljudima“ i „iskorištavanje prostitucije“, što je zadaća koja se u presudi smatra ključnom za utvrđivanje spada li postupanje kojem podnositeljica zahtjeva prigovara u područje primjene članka 4. stavka 2. Konvencije. Uz dužno poštovanje, taj pothvat smatram nepotrebnim. Ti pojmovi, koji se u svakom slučaju posebno ne spominju u članku 4. stavku 2., samo su primjeri ili potkategorije „prisilnog ili obvezatnog rada“ i ne obuhvaćaju cjelokupnu širinu potonjeg pojma. Kako se čini na temelju sudske prakse Suda (vidi stavke 281. - 85. presude), „prisilan ili obvezatan rad“, općenito, znači svaki rad ili uslugu koji se od neke osobe zahtijeva bez njezine privole primjenom sile (odnosno korištenjem fizičkog ili mentalnog ograničenja ili obojega) ili prisile (odnosno korištenjem prijetnje bilo kakvom kaznom ili ozbiljnom prijetnjom, ili obojega).

5. Smatram da je pristup primijenjen u presudi problematičan iz dva ključna razloga: kao prvo, u presudi se veći dio pravne analize nerazmjerno posvećuje utvrđivanju toga ulazi li postupanje kojem se prigovara u definiciju „trgovanja ljudima“ i/ili „iskorištavanja prostitucije“ i tako se odvlači pažnja od općenitijeg pitanja „prisilnog ili obvezatnog rada“ koje je u središtu predmeta; i, kao drugo, takvo ispitivanje ima za posljedicu neopravdano smanjenje područja primjene članka 4. stavka 2. Ukratko ću to detaljnije objasniti kako bih pojasnio zašto dajem prednost izravnom metodološkom pristupu.

6. Kao prvo, kao što je već navedeno, najveći dio pravne analize presude posvećen je definiranju „trgovanja ljudima“ i „iskorištavanja prostitucije“. To definiranje može biti relevantno za utvrđivanje toga spada li postupanje kojem se prigovara u područje primjene članka 4. stavka 2., no trebalo bi mu se pristupiti uzimajući u obzir cjelokupnu širinu pojma „prisilnog ili obvezatnog rada“, a ne ograničavajući područje primjene te odredbe samo na te dvije potkategorije prisilnog ili obvezatnog rada. Pretjerana posvećenost definiranju „trgovanja ljudima“ i „iskorištavanja prostitucije“ odvlači pozornost od središnjeg i općenitijeg pitanja, kao što je prethodno objašnjeno.

7. Kao drugo, pristup primijenjen u presudi ima za posljedicu ograničavanje područja primjene članka 4. stavka 2. tako što se pojam „prisilnog ili obvezatnog rada“ izjednačava s pojmovima „trgovanja ljudima“ i „iskorištavanja prostitucije“. Metodologija usvojena u presudi mogla bi dovesti do situacije u kojoj se mora zatražiti odobrenje, odnosna neka vrsta „vize“, koje sadržava riječi „trgovanje ljudima“ i/ili „iskorištavanje prostitucije“ kako bi prigovor mogao spadati pod članak 4. stavak 2.

8. Slijedom toga, takva je metodologija: (a) pogrešna, jer je opseg „prisilnog ili obvezatnog rada“ širi i nije ograničen na te dvije potkategorije, što se u presudi naizgled zanemaruje; (b) vrlo restriktivna; i (c) u suprotnosti s ciljem i svrhom članka 4. stavka 2., odnosno s praktičnom i djelotvornom

zaštitom prava osobe da ne bude podvrgnuta „prisilnom ili obvezatnom radu”, a time i u suprotnosti s načelom djelotvornosti. Ponavljam, pristup primijenjen u presudi nepotreban je i nije u duhu članka 4. stavka 2.

9. Iz navedenih razloga prednost dajem izravnom metodološkom pristupu kojim se navedeni problemi izbjegavaju. Prema mojem mišljenju, pitanje koje se treba postaviti jest može li se smatrati da se prigovor podnositeljice zahtjeva (odnosno njezini činjenični navodi) odnosi na „prisilan ili obvezatan rad“ u smislu članka 4. stavka 2. Konvencije. To je generički i autonoman pojam, podlozan evolutivnom tumačenju, što omogućava razvoj živog instrumenta. Generička priroda tog pojma pojačana je odredbama sljedećeg stavka tog članka, odnosno stavka 3. točaka (a) - (d), u kojem se iz pojma „prisilnog ili obvezatnog rada“ izričito isključuju četiri kategorije ili vrste rada ili usluga.

10. „Trgovanje ljudima“ i „iskorištavanje prostitucije“ po samoj svojoj prirodi spadaju u opseg pojma „prisilnog ili obvezatnog rada“, jer takvo ponašanje predstavlja vrlo ozbiljan način prisiljavanja pojedinca da obavlja rad protiv svoje volje. „Prisilan ili obvezatan rad“ može se pojaviti u mnogo različitih konteksta i nije ograničen na „trgovanje ljudima“ i/ili „iskorištavanje prostitucije“. Sama priroda zastrašujućeg iskorištavanja ljudi uključenih u „trgovanje ljudima“ i/ili „iskorištavanje prostitucije“ takva je da ono mora automatski spadati u područje primjene članka 4. stavka 2.

11. S obzirom na prethodno navedeno, primjenom izravnog metodološkog pristupa uklanja se potreba da se, kao što se to čini u presudi, pokušaju definirati pojmovi „trgovanja ljudima“ i/ili „iskorištavanja prostitucije“, koje je vrlo teško definirati, a umjesto toga se pozornost vraća na stvarno i općenitije pitanje o kojem Sud mora odlučiti, kako je prethodno navedeno.

12. Kako bih dalje objasnio područje primjene članka 4. stavka 2. Konvencije, razmotrit ću značenje „prisilnog ili obvezatnog rada“ u svjetlu njegove dvostruke dimenzije u logici. Na taj ću način pojasniti kako je izravan metodološki pristup kojem dajem prednost usklađeniji s *intenzijom* i *ekstenzijom* tog pojma i kako bi pristup koji je primijenjen u presudi doveo do neopravdanog smanjenja njegova opsega.

II. „PRISILAN ILI OBVEZATAN RAD“ U SVJETLU NJEGOVE DVOSTRUKE DIMENZIJE U LOGICI – INTENZIJE I EKSTENZIJE – I U SVJETLU NAČELA DJELOTVORNOSTI

13. Kako je prethodno navedeno, prema mojem skromnom mišljenju, opširno ispitivanje pitanja može li se smatrati da se prigovor podnositeljice zahtjeva (odnosno njezini činjenični navodi) odnosi na „trgovanje ljudima“ i/ili „iskorištavanje prostitucije“ u smislu članka 4. stavka 2. Konvencije bilo je, uz sve dužno poštovanje, nepotrebno. Prema mojem mišljenju, kao i svaki izraz ili pojam iz Konvencije, opseg „prisilnog ili obvezatnog rada“ iz

članka 4. stavka 2. Konvencije može se bolje razumjeti ako se ispita u kontekstu njegove dvostruke dimenzije u logici, odnosno u odnosu na njegovu *intenziju* i *ekstenziju*², kao i u svjetlu odnosa između tih dimenzija³.

14. U logici se *intenzija* (još se naziva: konotacija, poimanje, definicija ili dubina) sastoji od bitnih svojstava, značajki ili karakteristika pojma, dok se *ekstenzija* (još se naziva: denotacija, klasifikacija ili širina) sastoji od stvari ili primjera koje pojam obuhvaća. Jednostavno razlikovanje između tih dviju dimenzija može se prikazati na primjeru pojma „brod“. Intenzija tog pojma je „vozilo za prijevoz na vodi“, dok njegova ekstenzija obuhvaća teretne brodove, putničke brodove, bojne brodove i jedrenjake⁴.

15. Te su dvije dimenzije važne u tumačenju nekog pojma u Konvenciji jer pridonose pružanju cjelovite predodžbe o njegovu značenju: u dubini i u širini. Za djelotvornu zaštitu ljudskih prava potrebno je dublje razumijevanje pojmova iz Konvencije. Taj holistički pristup tumačenju odredbi Konvencije aspekt je ili svojstvo načela djelotvornosti kao norme međunarodnog prava i kao metode tumačenja. H.E. Cunningham prikladno primjećuje da se „[e]kstenzija i intenzija, kako se primjenjuju na pojmove, u određenom smislu mogu primjenjivati i na odnose“⁵. Prema tome, smatram da isto vrijedi i za ljudska prava, koja se temelje na ljudskim odnosima u društvu i na njih se odnose. Iako se *intenzija* nekog pojma opisuje i kao definicija tog pojma, treba istaknuti da pojmove odnosa i ljudskih prava može biti vrlo teško definirati ili ih je ponekad čak i nemoguće definirati⁶.

16. S obzirom na to, lako se može objasniti zašto Sud radije ne definira prava ili pojmove koji se odnose na prava iz Konvencije. Ako nije vrlo općenita, bilo koja definicija prava ne bi ostavila prostora da se Konvencija razvija kao živi instrument, što je doktrina koje se Sud pridržava. Ipak, poblize ispitivanje tih dviju dimenzija može pridonijeti tom razvoju kako bi se na odgovarajući način utvrdilo značenje prava u odnosu na određeni skup

2. Vidi, o značenju *ekstenzije* i *intenzije* u logici: H.E. Cunningham, *Textbook of Logic* (Udžbenik logike), New York, 1924., na str. 26. - 27.; A. Wolf, *Textbook of Logic* (Udžbenik logike), London, 1938., 1. indijsko izdanje, ponovno tiskano 1976., na str. 323; Horace William Brindley Joseph, *An Introduction to Logic* (Uvod u logiku), 2. izdanje (revidirano), Oxford, 1916., na str. 136., 142. - 43., 155.; W. Stanley Jevons, *The Principles of Science: A Treatise on Logic and Scientific Method* (Načela znanosti: rasprava o logici i znanstvenoj metodi), 2. izdanje, New York, 1887., na str. 25. - 26.; Evangelos P. Papanoutsos, *Logic* (Logika) (na grčkom), 2. izdanje, Atena, 1974., na str. 52. - 53.

3. Te dvije dimenzije logike upotrijebio sam i u stavku 46. svog suglasnog mišljenja kojem se pridružio sudac Dedov u predmetu *Obote protiv Rusije* (br. 58954/09, 19. studenog 2019.).

4. Adam Augustyn (ur.), *Encyclopaedia Britannica*, na internetu pod *Intension and extension* (Intenzija i ekstenzija) (ožujak 2020.) <<https://www.britannica.com/topic/intension>>

5. Vidi Cunningham, op. cit., na str. 37.

6. Kako Cunningham navodi o tome: „Ekstenzija dovodi do vrste definicije koja se naziva konkretnom, odnosno definicije primjerom. Intenziju ili konotaciju nekog odnosa teže je izraziti. Odnosi se ne mogu jednostavno apstraktno definirati, a mnogi se smatraju neodredivima“ (ibid., na str. 37.).

okolnosti, a istodobno osigurala usklađenost s osnovnom zaštitom koju članak ima za cilj jamčiti.

17. Tvrdim da utvrđivanje prava osobe da ne bude podvrgnuta „prisilnom ili obvezatnom radu“ mora biti u skladu s dvostrukim značenjem koje taj pojam ima u logici. *Intenzija* pojma „prisilnog ili obvezatnog rada“ uključuje svaki rad koji se može okarakterizirati kao prisilan ili obvezatan i koji se stoga odvija protiv volje pojedinca. „Trgovanje ljudima“ i „iskorištavanje prostitucije“ nesumnjivo spadaju u *ekstenziju* tog pojma, ali njegova *ekstenzija* nije ograničena samo na ta dva primjera. To su samo neki primjeri koji spadaju u *ekstenziju* ili širinu pojma „prisilan ili obvezatan rad“ i, kao što je prethodno navedeno, ne obuhvaćaju cjelokupnu širinu tog pojma.

18. Prema tome, prema mojem skromnom mišljenju, ako se prigovor podnositeljice zahtjeva morao klasificirati kao „trgovanje ljudima“ ili „iskorištavanje prostitucije“ kako bi se mogao smatrati prigovorom o „prisilnom ili obvezatnom radu“ na temelju članka 4. stavka 2., kao što je to učinjeno u presudi, time bi se neopravdano smanjila primjena te odredbe. Situacija u kojoj se ne sagledava cijela *ekstenzija* „prisilnog ili obvezatnog rada“ jer se usredotočuje na dvije njegove potkategorije, može se usporediti sa situacijom u kojoj se ne vidi šuma od drveća.

19. Nadalje, taj ili bilo koji sličan pokušaj ograničavanja *ekstenzije* „prisilnog ili obvezatnog rada“ ne samo da će pogrešno dovesti do stagnacije i smanjenja *ekstenzije* već će i povećati *intenziju* pojma „prisilnog ili obvezatnog rada“ do te mjere da se taj pojam izjednači s ta dva primjera *ekstenzije*. Krajnji će rezultat biti uklanjanje razlike između *intenzije* i *ekstenzije* jer će se oboje određivati kao „trgovanje ljudima“ i „prisilna prostitucija“. Kao što je objašnjeno u nastavku, takav rezultat suprotan je odnosu koji logika zahtijeva između *ekstenzije* i *intenzije* nekog pojma, kao i načelu djelotvornosti koje podupire taj odnos u korist djelotvorne zaštite nekog prava.

20. U logici postoji obrnuto proporcionalan odnos između *ekstenzije* i *intenzije*; kako se *intenzija* smanjuje, *ekstenzija* se povećava i, obrnuto, kako se *ekstenzija* smanjuje, *intenzija* se povećava⁷. Ukratko, riječima Horacea Williama Brindleyja Josepha, „ekstenzija i intenzija riječi obrnuto proporcionalno se razlikuju“⁸. Što je manje određena definicija, to će više primjera i predmeta vjerojatno spadati u opseg te definicije. A. Wolf⁹ dao je sljedeći dobar primjer obrnuto proporcionalnog odnosa između intenzije i ekstenzije. Ako intenziju riječi „trokut“ odredimo dodavanjem pridjeva „jednakostraničan“, intenzija „trokuta“ se povećava, a njegova se ekstenzija smanjuje. Nasuprot tome, ako iz izraza „jednakostraničan trokut“ izostavimo

7. Vidi A. Wolf, op. cit., na str. 324.; Evangelos P. Papanoutsos, op. cit., na str. 52. - 53.

8. Vidi H.W.B. Joseph, op. cit., na str. 137. Na str. 146. (ibid.) Joseph tvrdi i da „... ne možete proširiti ili suziti ekstenziju nekog izraza, a da ne ograničite ili ne povećate njegovu intenziju, i obrnuto“.

9. A. Wolf, op. cit., na str. 324.

pridjev „jednakostraničan“, intenzija tog izraza se smanjuje, a njegova se ekstenzija povećava.

21. U ovom predmetu, značenje „prisilnog ili obvezatnog rada“ omogućava da se pod njega podvede širok spektar situacija i konteksta; to zahtijeva široku *ekstenziju* i usku *intenziju*. Međutim, ako bi se umjesto toga „prisilan ili obvezatan rad“ odredio kao „trgovanje ljudima“ i „iskorištavanje prostitucije“, onda bi se time ozbiljno ograničila *ekstenzija*, pa taj pojam posljedično ne bi obuhvaćao i druge primjere „prisilnog ili obvezatnog rada“. Takvo bi tumačenje bilo *contra legem* jer bi generički pojam sadržan u članku 4. stavku 2. bio neopravdano određen. Umjesto toga, navedeni izravan metodološki pristup omogućava da se člankom 4. stavkom 2. pruža zaštita pojedincima od iskorištavanja rada koje se odvija protiv njihove volje.

22. Prema mojem mišljenju, razmatranje tih dviju dimenzija „prisilnog ili obvezatnog rada“ prikladno pokazuje da je izravan metodološki pristup o kojem sam prethodno raspravljao poželjniji, jer se njime zadržava uska *intenzija* i tako ne dolazi do pogrešnog ograničavanja *ekstenzije* prigovora koji se mogu iznijeti na temelju članka 4. stavka 2. Za razliku od pristupa primijenjenog u presudi, predloženi izravan metodološki pristup u skladu je s načelom djelotvornosti, koje se ipak temelji na logici i poštenosti. To načelo, i u svojstvu norme međunarodnog prava i u svojstvu metode tumačenja, služi tome da se neki pojam u Konvenciji proširi, unutar, naravno, granica teksta i cilja mjerodavne odredbe Konvencije. To se može postići ili smanjenjem njegove *intenzije* ili povećanjem njegove *ekstenzije*. U oba slučaja, rezultat će biti isti, odnosno doći će do proširenja sveukupnog značenja tog pojma.

III. ZAKLJUČAK

23. U svjetlu navedenih razmatranja, odlučio sam slijediti izravan metodološki pristup rješavanju prigovora podnositeljice zahtjeva na temelju članka 4. stavka 2. Konvencije. Taj sam pristup slijedio zajedno s pristupom koji sam preuzeo iz znanosti logike, a koji podrazumijeva određivanje „prisilnog ili obvezatnog rada“ u svjetlu njegove *intenzije* i *ekstenzije* i održavanje potrebnog obrnuto proporcionalnog odnosa između tih dimenzija, u skladu s načelom djelotvornosti.

24. Zaključno, osim različitog metodološkog pristupa koji sam primijenio, slažem se s presudom da je tužena država povrijedila svoju postupovnu obvezu na temelju članka 4. Konvencije i iz tog sam razloga glasovao u korist svih pet odredbi izreke presude. Međutim, prema mojem mišljenju, ta je povreda rezultat propusta primjene kaznenopravnog mehanizma koji bi omogućio istragu, zabranu i kažnjavanje „prisilnog ili obvezatnog rada“ na takav način da se olakša zaštita korištenjem cjelokupne širine tog pojma, umjesto da se zaštita ograniči na okvir „trgovanja ljudima“ ili „prisilne prostitucije“ kako je to učinjeno u presudi.

Prevela prevoditeljska agencija Alkemist

© 2020 *Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava*

Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava provjerio je točnost prijevoda, te proveo lekturu i pravnu redakтуру istoga.